

22.
23.
24.
25.
26.
27.

DIVI
AVRELII

AVGVSTINI DE DO-
ctrina Christiana, libri qua-
tuor, vnà cum singulo-
rum Argumentis.

Omibus sacram scripturam &
rectè intelligere cupientibus, &
de rebus diuinis sacrisq; populum
fructuose docere uolentibus,
perquàm utiles & ne-
cessarij.

COLONIAE,
Excudebat Petrus Horst.

1 5 5 6.

14065

COLONIAS

Excmo. Sr. D. D. Juan de los Rios

1771

D. AVRELII

AVGVSTINI DE DO-
ctrina Christiana
LIBER I.

PRAEFATIO.

Vnt præce-
cepta quæ-
dam tractā-
darum scri-
pturarū, q̄
studiosis ea-
rum video
non incom-
modè posse

tradi, vt non solum legendo alios
qui diuinarum literarum opera
aperuerūt, sed & alijs ipsi aperiendo
proficiant. Hęc tradere institui
volentibus & valentib. discere, si
Deus ac dñs noster ea q̄ de hac re
cogitāti solet suggerere, etiā scri-
bēti mihi nō deneget. Quod ante
q̄ exordiar, videſ mihi respōdēdū
esse his q̄ hęc reprehēsurī sunt, aut

A 2

repre-

PRAEFATIO.

reprehensuri essent, si eos non ante placeremus. Quod si nonnulli etiam post ita reprehenderint, saltem alios non mouebunt, nec ab utili studio ad imperitiæ pigritiâ reuocabunt, quos mouere possent nisi præmunitos præparatosq; inuenirent. Quidam enim reprehensuri sunt hoc opus nostrum, cū ea quæ præcepturi sumus non intellexerint. Quidam vero cum intellectis uti voluerint, conatiq; fuerint scripturas diuinas, secundum hæc præcepta tractare, neq; ualuerint aperire atq; explicare quæ cupiunt, inaniter me laborasse arbitrabuntur: & quia ipsi non adiuuantur hoc opere, nullum adiuuari posse censebūt. Tertium genus est reprehensorū, qui diuinas scripturas vel reuera bene tractant, vel bene tractare sibi videntur. Qui quoniam nullis huiuscemodi obseruationibus lectis quales nūc tradere institui, facultatem exponendo

PRAEFATIO.

nēdorum sanctorum librorum se
 affecutos, vel vident, vel putant,
 nemini esse ista praecepta necessa-
 ria, sed potius totum quod de illa-
 rum literarum obscuritate lauda-
 biliter aperitur, diuino munere
 fieri posse clamitabunt. Quib. om-
 nibus breuiter respondēs: illis qui
 hęc quę scribimus non intelligūt,
 hoc dico, me ita nō esse reprehen-
 dendum, quia hęc non intelligūt,
 tāquam si lunam veterem vel no-
 uam, sydusue aliquod minime cla-
 rum vellent videre, quod ego in-
 tento digito demonstrarem: illis
 autem nec ad ipsum digitū meum
 videndum sufficiens esset acies o-
 culorum, non propterea mihi suc-
 censere deberent. Illi verō qui eti-
 am istis praeceptis cognitis atque
 perceptis, ea quę in diuinis libris
 obscura sunt intueri nequiverint,
 arbitrentur se digitum quidē me-
 um intueri posse, sydera verō qui-
 bus demonstrandis intenditur, vi-

A 3 dere

PRÆFATIO.

dere non posse. Et illi ergo & isti
me reprehendere desinant, & lu-
men oculorum diuinitus sibi præ-
beri deprecantur. Nō enim si pos-
sum membrum meum ad aliquid
demonstrandum mouere, possum
etiam oculos accēdere, quibus vel
īpsi demonstratio mea vel etiam
illud quod volo demonstrare cer-
natur. Iam uero eorum qui diuino
munere exultant, & sine talibus
præceptis qualia nunc tradere in-
stitui, se sanctos libros intelligere
atq; tractare gloriantur & propte-
rea superflua voluisse me scribere
existimant, sic est lenienda cōmo-
tio ut quamuis magno dei mune-
re iure lætentur, recordentur se
tamē per homines didicisse vel li-
teras. Nec propterea sibi ab Anto-
nio sancto & perfecto viro Aegy-
ptio monacho insultari debere,
qui sine vlla scientia literarū scri-
pturas diuinas, & memoriter au-
diendo tenuisse, & prudenter co-
gitant

PRAEFATIO.

gitando intellexisse prædicatur. Aut ab illo seruo Barbaro Christiano, de quo à grauissimis fideq; dignissimis viris nuper accepimus: qui literas quoq; ipsas nullo docente homine, in plenam notitiã orãdo vt sibi reuelarentur accepit, triduanis precibus impetrans, vt etiam codicem oblatum stupentibus qui aderant legẽdo percurreret. At si hæc quisq; falsa arbitret, non ago pugnaciter. Certè enim quoniam cum Christianis nobis res est, qui se scripturas sanctas sine duce homine gaudent nosse, & si ita est, verò & nõ mediocri gaudent bono, concedant necesse est vnumquenc; nostrum & ab ineunte pueritia consuetudine audiẽdã linguam suam didicisse, & aliã aliquam vel Græcam vel Hebrẽã vel quamlibet cæterarum, aut similiter audiendo, aut per hominem præceptorem accepisse. Iam ergo si placet, moneamus omnes fratres,

PRAEFATIO.

ne paruulos suos ista doceāt, quia
momento vno temporis adueni-
ent spiritu sancto, repleti aposto-
li omnium gentium linguis locu-
ti sunt: aut cui talia non prouene-
rint, non se arbitretur esse Chri-
stianum, aut spiritum sanctum ac-
cepisse se dubitet: imò verò & qđ
per hominem discendum est, sine
superbia discat, & per quem doce-
tur alius, sine inuidia tradat quod
accepit. Neque tentemus eum cui
credidimus, ne talib. inimici ver-
sutijs & peruersitate decepti, ad
ipsum quoq; euangelium audien-
dum atq; discendum nolimus ire
in ecclesias, aut codicē legere, aut
legentem prędicantemq; hominē
audire, & expectemus rapi vsq; in
tertium cœlum, siue in corpore, si
ue extra corpus, sicut dixit Apo-
stolus, & ibi audire ineffabilia ver-
ba, quæ nō licet homini loqui: aut
ibi videre dominum Iesum Chri-
stum & ab illo potius quàm ab ho-
mini-

P R A E F A T I O.

minibus audire euangelium. Caueamus tales tētationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus & ipsum apostolū Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esset ut sacramenta perciperet atq; copularetur ecclesiæ: & centurionem Cornelium quāuis exauditas orationes eius eleemosynasq; respectas ei angelus nunciauerit, Petro tamen traditum imbuendū, per quē non solum sacramēta præciperet, sed etiam quid credendū, quid sperandum, quid diligendum esset au-
diret. Et poterant utiq; omnia per angelum fieri sed abiecta esset humana conditio, si per homines hominibus verbum suum deus ministrare nolle videretur. Quomodo enim verum esset quod dictū est, Templum enim dei sanctum est, q̄ estis vos, si deus de humano templo responsa non redderet, & totum

PRAEFATIO.

rum quod discendum hominibus
 tradi vellet de cœlo atq; per ange-
 los personaret. Deinde ipsa chari-
 tas quæ sibi inuicem homines nõ
 do vnitatis astringit, nõ haberet
 aditum refundendorum & quasi
 miscëdorum sibi met animorum,
 si homines per homines nihil di-
 scerent. Et certè spadonem illum,
 qui Esaiam prophetam legens nõ
 intelligebat, neq; apostolus ad an-
 gelum misit, nec per angelum ei
 quod nõ intelligebat expositum,
 aut diuinitus in mente sine homi-
 nis ministerio reuelatum est: sed
 potius suggestionem diuinam missus
 est ad eum, sed itq; cum eo Philip-
 pus, qui nouerat Esaiam Prophe-
 tã, ei q; humanis verbis & lingua
 quod in scriptura illa tectum erat
 aperuit. Nonne cum Moyse deus
 loquebatur, & tamen cõsiliu reg-
 gendi atq; administrandi tam ma-
 gni populi à socero suo, alienige-
 na scilicet homine & maxime pro-
 uidus

PRAEFATIO.

uidus & minimè superbo accepit.
Nouerat enim ille vir ex quacun-
que anima verum consilium pro-
cessisset, non ei, sed illi qui est ve-
ritas incommutabili deo tribuen-
dum esse. Postremo quisquis se nul-
lis præceptis instructū diuino mu-
nere quæcūq; in scripturis sanctis
obscura sunt intelligere gloriatur,
bene quidē credit, & verum est nō
esse illā suam facultatē quasi ex se
ipso existentem, sed diuino mune-
re traditā. Ita em̄ dei gloriā quæ-
rit, nō suā. Sed cum legit, & nullo
sibi hominū exponēte intelligit,
cur ipse alijs affectat exponere, ac
nō potius eos remittit deo, vt ipsi
quoq; non per hominē, sed illo in-
tus docente intelligant. Sed vide
licet timet, ne audiat à domino:
Serue nequā, dares pecuniam meā
nummularijs. Sicut ergo hi ea que
intelligūt produnt ceteris vel lo-
quendo vel scribēdo: ita ego q̄q; si
nō solum ea q̄ intelligant, sed etiā

PRAEFATIO.

intelligendo ea quæ obseruent, perdidero, culpari ab eis profecto non debeo: quanquam nemo debeat aliquid sic habere, quasi suum proprium, nisi forte mendacium. Nam omne verum ab illo est qui ait, Ego sum veritas. Quid enim habemus quod non accepimus? Quod si accepimus, quid gloriamur quasi non acceperimus? Qui legit audientibus literas, utique quas agnoscit, enunciat: qui autem ipsas literas tradit, hoc agit ut alii quoque legere nouerint, uterque tamen hoc insinuat quod accepit. Sicut etiam qui ea quæ in scripturis intelligit exponit audientibus, tanquam literas quas agnoscit pronunciat lectoris officio. Qui autem precipit quomodo intelligendum sit, similis est tradenti literas, hoc est, precipienti quomodo sit legendum, quomodo ille qui legere nouit, alio lectore non indiget, cum codicem inuenerit à quo audiat, quid
ibi

PRAEFATIO.

ibi scriptum sit: sic iste qui praecepta quae conamur tradere, acceperit, cum in libris aliquid obscuritatis inuenerit, quasdam regulas veluti literas tenens intellectorem alium non requirat, per quem sibi quod opertum est retegatur, sed quibusdam vestigijs indagatis ad occultum sensum sine ullo errore ipse perueniat, aut certe in absurditatem praeuae sententiae non indicat. Quapropter quanquam & in ipso opere satis apparere possit huic officioso labori nostro non recte aliquem contradicere, tamen si huiusmodi proœmio quibuslibet obsistentibus conuenienter videtur esse responsum, huius viae quam in hoc libro ingredi volumus, tale nobis occurrit exordium.

ARGVMENTVM
libri primi.

Dui Augustini opus de doctrina Christiana in quatuor libros distinctum est. Quorum primo, cum cæteris rebus vniuersis, quæ à nobis tenentur & possidentur vtendum sit, diuinis fruendum esse tantum, plenè cumulateq; ostendit. Ideoque deum optimum maximum vnicè & pro nostra virili, ex animo amandum esse, & proximum haud secus ac nosmetipsos diligendum. Nam vt se vnusquisq; ac sua diligat non magnopere admonitionem & præcepta desiderat. Deum autem neque sine proximo, neque proximum sine admonitione & disciplina diligere posse indicat.

D. AV.

D. AVRELII

AVGVSTINI DE DO-

ctrina Christiana

LIBER I.

INVENTIO ET PRO-
nunciatio. Cap. I.

Væ sunt res quib. nititur
omnis tractatio scriptu-
rarum. Modus inuenien-
di quę intelligenda sunt,
& modus proferendi quę
intellecta sunt. De inueniendo
prius, de proferendo postea disse-
remus. Magnum onus & arduum,
& si ad sustinendum difficile, ve-
reor ne ad suscipiendum temera-
rium. Ita sane si de nobis ipsis præ-
sumeremus. Nūc verò cū in illo sit
spes peragēdi huius operis à q̄ no-
bis in cogitatiōe multa de hac re
iā tradita tenemus, nō est metuen-
dū ne dare desinat cætera, cū ea q̄
data

AVG. DE DOCT.

data sunt, cœperimus impendere. Omnis enim res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, nondum habetur quomodo habenda est. Ille enim ait: Qui habet, dabitur ei. Dabit ergo habentibus, id est cum benignitate utentibus eo quod acceperunt, adimplebit atq; cumulabit quod dedit. Illi quinque & illi septem erant panes, antequàm inciperent dari esurientibus. Quod ubi fieri cœpit, cophinos & sportas faciatis tot hominum milibus impleuerunt. Sicut ergo ille panis dum frangeretur accreuit, sic ea quæ ad hoc opus aggrediendum iam dominus præbuit cum dispensari cœperint, eo ipso suggerente multiplicabuntur, ut in ipso hoc nostro ministerio, non solum nullam patiamur inopiam, sed de mirabili etiam abundantia gaudeamus.

RES ET SIGNA.

Cap. 2.

Omnis

CHR. LIB. I.

Omnis doctrina vel rerum est
 vel signorum, sed res per signa
 discuntur. Proprie autem nunc
 res appellavi, quæ non ad signifi-
 candum aliquid adhibentur, sicut
 est lignum, lapis, pecus, atque hu-
 iusmodi cætera. Sed non illud si-
 gnum quod in aquas amaras Moy-
 sen legisse legimus, ut amaritudi-
 ne carerent: neque ille lapis quem
 Iacob sibi ad caput posuerat: neque
 illud pecus quod pro filio immo-
 lauit Abraham. Hæ namque ita sunt
 ut aliarum etiam signa sint rerum.
 Sunt autem alia signa quorum om-
 nis usus in significando est, sicut
 sunt verba. Nemo enim uti-
 tur verbis nisi aliquid significan-
 di gratia. Ex quo intelligitur quid
 appellem signa, res eas videlicet
 quæ ad significandum aliquid ad-
 hibentur. Quamobrem omne si-
 gnum etiam res aliqua est. Quod
 enim nulla res est, omnino nihil
 est. Non autem omnis res etiam
 signum

AUG. DE DOCT.

signum est. Et ideo in hac diuisione rerum atque signorum, cum de rebus loquemur, ita loquemur, ut etiam, si earum aliquę adhiberi ad significandum possunt, non impediant partitionem, qua prius de rebus, postea de signis differemus memoriterq; teneamus id nunc in rebus considerandum esse, quod sunt, non quod aliud etiam præter seipsas significant.

RERVM DIVISIO.

Cap. 3.

Res ergo alię sunt quibus fruendum est, alię quibus utendum, alię quę fruuntur & utuntur. Illę quibus fruendum est, beatos nos faciunt. Istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adiuvamur, & quasi adminiculamur, ut ad illas quę nos beatos faciunt peruenire, atq; his inherere possimus. Nos vero qui fruimur & utimur, inter utrasque constituti, si eis quibus utendum est

CHR. LIB. I.

est, frui voluerimus, impeditur cursus noster, & aliquando etiam deflectitur, vt ab his rebus, quibus fruendum est, obtinendis, vel retardemur, vel etiam reuocemur, inferiorum amore præpediti.

FR VI ET VII.

Cap. 4.

Fruui enim est amore alicui rei inhærere propter seipsam. Vti autem quod in vsum venerit, ad id quod amas obtinendum, referre, si tamen amandum est. Nam vsus illicitus, abusus potius uel abusus nominandus est. Quomodo ergo si essemus peregrini, qui beate viuere nisi in patria nõ possemus, eaq; peregrinatione utiq; miseri, & miseriam finire cupientes, in patriam redire vellemus, opus esset, vel terrestribus vel marinis vehiculis, quibus vtendum esset, vt ad patriam, qua fruendum erat peruenire valeremus: q; si amœnitates itineris & ipsa gestatio vehiculorum

AVG. DE DOCT.

Iorum nos delectaret, conuersi ad fruendum his, quibus vti debui-
mus, nollemus cito viam finire, &
peruersa suauitate implicati, alie-
naremur à patria cuius suauitas fa-
ceret beatos: sic in huius mortali-
tatis vita peregrinantes à domi-
no, si redire in patriam volumus,
vbi beati esse possumus, vtendum
est hoc mundo, non fruendum, vt
inuisibilia dei, per ea quæ facta
sunt intellecta, cōspiciantur: hoc
est, vt de corporalibus tempera-
libusq; rebus æterna & spiritalia
capiamus.

TRINITAS.

Cap. 5.

REs igitur quibus fruendū est,
pater & filius & spiritus san-
ctus est, eademq; trinitas, vna
quædā summa res communisq; o-
mnibus fruentibus ea, si tamen res
& non rerum omnium causa sit, si
tamen & causa. Non enim facile
nomen, quod tantę excellentię cō-
ueniat,

CHR. LIB. I.

ueniat, potest inueniri, nisi q̄ me-
lius ita dicitur, Trinitas hæc, vnus
deus ex quo omnia, per quem om-
nia, in quo omnia. Ita pater & fili-
us & spiritus sanctus, & singulus q̄s
que horum deus, & simul omnes,
vnus deus, & singulus quisq; horū,
plena substantia, & simul omnes,
vna substantia. Pater nec filius est,
nec spiritus sanctus, filius nec pa-
ter est, nec spiritus sanctus, spiritus
sanctus nec pater est, nec filius: sed
pater tantum pater, & filius tan-
tum filius, & spiritus sanctus tan-
tum spiritus sanctus. Eadem tri-
bus æternitas, eadem incommu-
tabilitas, eadem maiestas, eadem
potestas. In patre vnitas, in filio æ-
qualitas, in spiritu sancto unitatis
æqualitatisq; concordia: & tria
hæc vnum omnia propter patrem,
æqualia omnia propter filium, cō-
nexa omnia propter spiritum san-
ctum.

DEVS INEFFABILIS.

Cap.

AVG. DE DOCT.

Cap. 6.

DIxi mus ne aliquid, & sonui-
mus aliquid dignū deo? Imo
vero me nihil aliud q̄ dicere
voluisse, sentio. Si aut̄ dixi, nō est
hoc quod dicere volui. Hoc vnde
scio, nisi quia deus ineffabilis est?
quod autem à me dictum est, si in-
effabile esset, dictum non esset.
Ac per hoc ne ineffabilis quidem
dicēdus est deus, quia & hoc cū
dicitur, aliquid dicitur. Et sit ne-
scio quæ pugna verborum, quo-
niam si illud est ineffabile quod
dici non potest, non est ineffabile,
quod vel ineffabile dici potest.
Quæ pugna verborum silentio ca-
uenda potius, q̄ voce pacanda est.
Et tamen deus, cū de illo nihil
digne dici possit, admisit huma-
næ vocis obsequium, & verbis no-
stris in laude sua gaudere nos vo-
luit. Nam inde est quod & dicitur
deus. Non enim reuera in strepitu
istarum duarum syllabarum ipse
cogno

CHR. LIB. I.

cognoscitur, sed tamen omnes Latinae linguae socios, cum aures eorum sonus iste tetigerit, mouet ad cogitandam excellentissimam quamdam immortalitatemque naturam. DEVM OMNES INTEL-
ligunt id, quo nihil melius.

Cap. 7.

NAm cum ille vnus cogitatur deorum deus, ab his etiam, qui alios, & suspicatur, & vocant, & colunt deos, siue in caelo, siue in terra, ita cogitatur, vt aliquid, quo nihil melius sit atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere. Sane quoniam diuersis mouentur bonis, partim eis quae ad corporis sensum, partim eis quae ad animi intelligentiam pertinent: illi qui dediti sunt corporis sensibus, aut ipsum caelum, aut quod in caelo fulgentissimum vident, aut ipsum mundum, deum deorum esse arbitratur. Aut si extra mundum ire contendunt, aliquid
Inci-

AVG. DE DOCT.

lucidum imaginantur, idq; vel in
finitum, vel ea forma quæ opti-
ma videtur, inani suspitione con-
stituunt, aut humani corporis fi-
guram cogitant, sic eam cæteris
anteponunt. Quod si vnum De-
um deorum esse non putant, & po-
tius multos, aut innumerabiles æ-
qualis ordinis deos, etiam eos ta-
men, prout cuique aliquid corpo-
ris videtur excellere, ita figura-
tos animo tenent. Illi autem, qui
per intelligentiam pergunt vide-
re quod Deus est, omnibus eum
naturis, visibilibus & corporali-
bus, intelligibilibus etiam & spi-
ritualibus omnibus mutabilibus
præferunt. Omnes tamen pro ex-
cellentia Dei certatim dimicant.
Nec quisquam inueniri potest, qui
hoc Deum credat esse, quo melius
aliquid est. Itaq; hoc omnes Deum
consentiunt esse, quod cæte-
ris rebus omnibus an-
teponunt.

DEO

CHR. LIB. I.
DEO NIHIL SAPIEN-
tius. Cap. 8.

ET quoniam omnes qui de deo cogitant, viuum aliquid cogitant, illi soli possunt non absurda & indigna de deo existimare qui vitam ipsam cogitant, & quęcumq; illis forma occurrerit corporis, eam vita viuere vel non viuere statuunt, & viuentem non viuenti anteponunt, eamq; ipsam viuentem corporis formam, quātalibet lucę præfulgeat, quantalibet magnitudine præmineat, quātalibet pulchritudine ornetur, aliud esse ipsam, aliud vitam, qua vegetatur, intelligunt: eamq; illi molis, quę ab illa vegetatur & animas, dignitate incōparabili præferunt. Deinde ipsam vitam pergunt inspicere: & si eam sine sensu vegetātem inuenerint, qualis est arborū præponunt ei sentientem, qualis est pecorum: & huic rursus intelligentem, qualis est hominum. Quā

B

cum

AVG. DE DOCT.

cum adhuc mutabilem viderint,
etiam huic aliquam incommuta-
bilem coguntur præponere: illam
scilicet vitam, quæ nō aliquando
desipit, aliquando sapit, sed est po-
tius ipsa sapientia. Sapiens enim
mēs, id est, adepta sapientiā, ante-
quā adipisceretur, non erat sa-
piens. At verō ipsa sapientia, nec
fuit vnquā insipiens, nec esse un-
quā potest. Quam si non viderent,
nullo modo plena fiducia vi-
tam incōmutabiliter sapientem,
commutabili vitæ anteponerent.
Ipsam quoq; regulā veritatis, quā
illam clamant esse meliorem, in-
commutabilem vident. Nec vspi-
am, nisi supra suam naturam, vi-
dent, quandoquidem se vidēt mu-
tabiles.

PERVERSUM IVDI- cium. Cap. 9

Nemo est enim tam imprudē-
ter insulsus, qui dicat, vnde
scis incommutabiliter sapiē-
tem

CHR. LIB. I.

tem vitam commutabili esse pre-
ferendam? Idipsum enim quod in-
terrogat, vnde sciam, omnib. ad
contemplandum communiter, at
que incommutabiliter preſto est.
Et hoc qui non videt, ita est, quasi
cæcus in sole, cui nihil prodest ip-
sis locis oculorum eius tam cla-
ræ ac præſentis lucis fulgor infu-
sus. Qui autem videt ac refugit,
consuetudine vmbra- rum carna-
lium, inualidam aciem mentis ge-
rit. Prauorum igitur morum, qua-
si contrarijs flarib. ab ipsa patria
repercutiuntur homines, posteri-
ora atq; inferiora sectâtes, quàm
illud quod esse melius atq; præſtâ-
tius conſitentur.

PVRGATIVS ANIMVS

deum videt. Cap. 10.

Quapropter cū illa veritate
perfruendū sit, q̄ incōmu-
tabiliter viuit, & in ea
trinitas de9, autor & cōditor uni-
uersitatis, reb, q̄s cōdidit, cōſulat,

AUG. DE DOCT.

purgandus est animus, vt perspicere illam lucem valeat, & inhærere perfecte. Quam purgationē quasi ambulationem quandam, & quasi navigationem ad patriam esse arbitremur. Non enim ad eū, qui vbiq; præsens est, locis mouemur, sed bono studio bonisq; moribus.

CVR DEVS FACTVS

homo. Cap. II.

Quod non possemus, nisi ipsa sapientia tantæ etiam nostræ infirmitati cōgruere dignaretur, & viuendi nobis præberet exemplum, non aliter q̃ in homine, quoniam & nos homines sumus. Sed quia nos, cū ad illam venimus, sapiēter facimus: ipsa cū ad nos venit, ab hominibus superbis quasi stultē fecisse putata est. Et quoniam nos, cū ad illam venimus, cōualescimus: ipsa cū ad nos venit, quasi infirma existimata est. Sed quod stultum

CHR. LIB. I.

tum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Cum ergo ipsa sit patria, viam se quoque nobis fecit ad patriam.

DEVS VISIBILIS INDUTA CARNE. Cap. 12.

ET cum sano & puro interiori oculo ubique sit praesens, eorum, qui oculum illum infirmum immundumque habent, oculis etiam carnis apparere dignata est. Quia enim in sapientia Dei non poterat mundus per sapientiam cognoscere deum, placuit deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes. Non igitur per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparendo, venisse ad nos dicitur. Illuc enim venit, ubi erat, quia in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est. Sed quoniam cupiditate fruendi pro ipso creatore, creatura, homines configurati huic mundo, & mundum

AUG. DE DOCT.

di nomine congruentissime vocati, non eum cognouerunt, propterea dixit Euangelista: Et mundus eum non cognouit. Itaque in sapientia Dei, non poterat mundus per sapientiam cognoscere Deum. Cur ergo venit cum hic esset, nisi quia placuit Deo per stultitiam prae-dicationis saluos facere credentes.

VERBUM QVOMODO caro factum. Cap. 13.

QVomodo venit, nisi quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis? Sicuti cum loquimur, vt id quod in anima gerimus, in audiētis animum per aures carneas illabatur, fit sonus, verbū quod corde gestamus, & locutio vocatur: nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra conuertitur, sed apud se manens integra, formam vocis, qua se infinet auribus, sine aliqua labe, sine mutatione assumit: ita verbum

bum
tan
nob
DE
m
Io
S
ni
t
fusse
ci, cu
com
vinc
chrit
dici
ption
vuln
curan
etiā i
poris
ficut
dum
modi
milia
do vu
gum

CHR. LIB. I.

bum Dei non commutatum, caro
tamen factum est, vt habitaret in
nobis.

DEVS HOMINEM QVO-
modo sanarit. Cap. 14.

Sicut autē curatio via est ad sa-
nitatem, sic ista curatio pecca-
tores sanandos reficiendosq;
suscepit. Et quemadmodum medi-
ci, cum alligant vulnera, non in-
compositē, sed aptē id faciunt, vt
vinculi vtilitatem quædam pul-
chritudo etiā consequatur: sic me-
dicina sapiētiae per hominis susce-
ptionem, nostris est accōmodata
vulneribus, de quibusdā cōtrarijs
curans, & de quibusdā alijs. Sicut
etiā ille, qui medetur vulneri cor-
poris, adhibet quædam contraria,
sicut frigidum calido, vel humi-
dum sicco, vel quid aliud huius-
modi. Adhibet etiam quædam si-
milia, sicut linteolum vel rotun-
do vulneri rotundum, vel oblon-
gum oblongo, ligaturamq; ipsam

AVG. DE DOCT.

non eandem membris omnibus,
sed similē similib. coaptat: sic sapi-
ētia Dei hominē curās, seipsam ex-
hibuit ad sanandū, ipsa medicus,
ipsa medicina. Quia ergo p̄ super-
biā hō lapsus est, humilitatem ad-
hibuit ad sanandum. Serpentis sa-
pientia decepti sumus, Dei stulti-
tia liberamur. Quemadmodū au-
tem illa sapientia uocabatur, erat
autem stultitia contemnentibus
Deū: sic ista quę vocatur stultitia,
sapientia est vincentib. diaboli.
Nos immortalitate malē v̄si su-
mus, vt moreremur, Christus mor-
talitate bene vsus est, vt viuerem-
us. Corrupto animo fœminę in-
gressus est morbus: integro cor-
pore fœminę processit salus. Ad
eamdem contraria pertinet, quod
etiam exemplo virtutum eius vi-
ta nostra curantur. Iam verò fini-
lia quasi ligamenta mēbris & vul-
nerib. nostris adhibita illa sunt,
quod per fœminam deceptos, per
fœmi-

CHR. LIB. I.

ſceminam natus, homo hominēs,
mortalis mortales, morte mortu-
os liberauit. Multa quoq; alia di-
ligentius conſiderantibus, quos
inſtituti operis peragendi neceſſi-
tas non rapit, vel à contrarijs, vel
à ſimilibus medicinae Chriſtianae
apparet inſtructio.

FVLCITVR FIDES RE-
ſurrectione & aſcenſione.

Cap. 15.

IAm verò credita domini à mor-
tuis reſurrectio, & in cœlum aſ-
cenſio, magna ſpe fulcit fidem
noſtram. Multum enim oſtendit,
quàm voluntariè pro nobis ani-
mam poſuerit, qui ſic eam habuit
in poteſtate reſumere. Quanta er-
go ſe fiducia ſpes credentium con-
ſolatur, conſiderans, quantus quā-
ta pro nondum credentib. paſſus
ſit. Cum enim iudex viuorum at-
que mortuorum expeſtatur è cœ-
lo magnum timorem incutit ne-
gligentibus, vt ſe ad diligentiam

B s

con-

AVG. DE DOCT.

conuertant, eumq; magis bene agendo desiderent, quam male agendo formident. Quibus autem verbis dici, aut qua cogitatione capi potest præmium, quod ille in fine daturus est: quando ad consolationem huius itineris tantum dedit de spiritu suo, quo in aduersis vitæ huius fiduciâ charitatemq; tantam eius, quem nondum videmus, habeamus: & dona vnicuique propria ad instructionem ecclesiæ suæ, vt id quod ostendit esse faciendum, non solum sine murmure, sed etiam cum dilectatione faciamus?

ECCLESIA CHRISTI

sponsa. Cap. 16.

Estenim ecclesiâ corpus eius sicut Apostolica doctrina commendat, quæ etiam coniunctus eius dicitur. Corpus ergo suum multis membris diuersa officia gerentibus, nodo vnitatis & charitatis tanquam sanitatis astringit. Exer
cet

CHR. LIB. I.

e et autem hoc tempore & purgas
medicinalibus quibusdam mole-
stijs, vt erutam de hoc seculo, in
æternum sibi copulet coniugem
ecclesiam, non habentem maculā
neq; rugam, aut aliquid huiusmo-
di.

VIA AD CHRISTVM.

Cap. 17.

Porro quoniā in via sumus, nec
via ista locorum est, sed affectu-
um, quam intercludebāt, qua-
si septa quædam spinosa, præteri-
torum malitiæ peccatorum, quid
liberalius & misericordius facere
potuit, qui seipsum nobis, quo re-
diremus, substernere voluit, nisi
vt omnia donaret peccata cōuer-
sis, & grauitè fixa interdicta re-
ditus nostri, pro nobis crucifixus
euelleret.

CLAVES ECCLESIAE.

Cap. 18.

Has igitur clauēs dedit eccle-
siæ suæ, vt quæ solueret in ter

AUG. DE DOCT.

ra, soluta essent in cælo: quæ ligaret in terra, ligata essent & in cælo: scilicet vt quisquis in ecclesia eius dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autē crederet, seq̃ ab his correctus auerteret in eiusdem ecclesie gremio constitutus, eadem fide atque correctione sanaretur. Quisquis enim non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperādo, quasi nihil illi melius, quā malum esse, remaneat, vbi de fructu suæ conuersionis infidus est.

DE RENASCENTIA

corporis & animi.

Cap. 19.

IAm vero sicut animi quædam mors est, vitæ prioris morumq̃ reiectio, quæ fit pœnitendo: sic etiā corporis mors est animationis pristinae resolutio. Et quomodo animus post pœnitentiā, quæ priores mores perditos interemitt,

CHR. LIB. I.

mit, reformatur in melius, sic etis
corpus post istam mortem, quam
vinculo peccati omnes debemus,
credendum & sperandum est re-
surrectionis tēpore in melius cō-
mutari: vt non caro & sanguis re-
gnum Dei possideant, quod fieri
non potest, sed corruptibile hoc
induat incorruptionē, & mortale
hoc induat immortalitatem, nul-
lamq; faciens molestiam, quia nul-
lam parietur indigentiam, à bea-
ta perfectaq; anima cum summa
quiete vegetetur.

QVI NON RENASCAN-
tur. Cap. 20.

CVius autem animus non mori
tur huic seculo, neque incipit
configurari veritati, in gra-
uiorem mortem morte corporis
trahitur. Neq; ad communionem
cœlestis beatitudinis, sed ad luen-
da supplicia reuiuiscet.

INAEQUALIS RESVR-
rectio. Cap. 21.

B 7

Hoc

AUG. DE DOCT.

Hoc itaq; fides habes, atq; ita
rem se habere credendū est,
neq; animum, neq; corpus hu-
manum omnimodum interitum
pati: sed impios resurgere ad pœ-
nas inæstimabiles, pios autem ad
vitam æternam.

SOLO DEO FRVENDVM

Cap. 22.

In his igitur omnibus rebus, ille
tantum sunt quib. fruēdum est,
quas æternas atq; incommuta-
biles commemorauimus. Ceteris
autem vrēdum est, vt ad illarum
perfruitionem peruenire possi-
mus. Nos itaq; qui fruimur & vti-
mur alijs rebus, res aliquæ sumus.
Magna enim quædam res est ho-
mo factus ad imaginem & simili-
tudinem dei, non in quantū mor-
tali corpori includitur, sed in quā-
tum bestias rationalis animæ ho-
nore præcellit. Itaq; magna quæ-
stio est, vtrum frui se debeant ho-
mines, an vti, an vtrunq;. Præce-
ptum

CHR. LIB. I.

ptum est em nobis, vt diligamus
inuicem. Sed queritur, vtrum pro-
pter se homo ab homine diligen-
dus sit, an propter aliud. Si enim
propter se, fruimur eo: si propter
aliud, vtimur eo. Videtur autem
mihi propter aliud diligendus.
Quod enim propter se diligendū
est, in eo constituitur vita beata.
Cuius etiam si nondum res, tamē
spes eius nos hoc tempore conso-
latur. Maledictus autem qui spem
suam ponit in homine. Sed nec se
ipso quisquam frui debet, si liqui-
do aduertat, quia nec seipsum de-
bet propter seipsum diligere, sed
propter illud quo fruendum est.
Tunc quippe est optimus homo,
cum tota sua vita pergit in in-
commutabilem vitam, & toto
affectu inhæret illi. Si autem se
propter se diligit, nō se refert ad
Deum, sed ad seipsum conuer-
sus, non ad incommutabile ali-
quid conuertitur. Et propterea
iam

AVG. DE DOCT.

iam cum defectu aliquo se frui-
tur, quia melior est, cum totus ha-
ret atq; constringitur incommu-
tabili bono, quam cum inde vel
ad seipsum relaxatur.

Si ergo teipsum, non propter
teipsum debes diligere, sed pro-
pter illud, vbi dilectionis tuæ re-
ctissimus finis est, non succenseat
alius homo, si etiā ipsum propter
Deum diligis. Hęc enim regula di-
lectionis diuinitus cōstituta est:
Diliges, inquit, proximū tuum si-
cut teipsum, (Math. 22.) Deum ve-
rō ex toto corde, & ex tota ani-
ma, & ex tota mente, vt omnes co-
gitationes tuas, & omnē vitam,
& omnem intellectum in illū con-
feras, à quo habes ea ipsa, quę con-
fers. Cum autem ait: Toto corde,
tota anima, tota mente, nullā vi-
tę nostrę partem reliquit, quę va-
care debeat, & quasi locum dare,
vt alia re velit frui, sed quicquid
aliud diligendum venerit in ani-
mum,

CHR. LIB. I.

num, illuc rapiatur, quod totius dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum. Sic enim eundem diligens tamquam seipsum, totam dilectionem sui & illius refert in illam dilectionem Dei, quæ nullum à se rivulum duci extra patitur, cuius derivatione minuat.

QVID SIT DILIGENDUM. Cap. 23.

Non autem omnia quibus utendum est diligenda sunt, sed ea sola, quæ aut nobiscum societate quadam referuntur in Deum, sicuti est homo vel angelus, aut ad nos relata, beneficio Dei per nos indiget, sicuti est corpus. Nam utique martyres non dilexerunt scelus persecutium se, quo tamen usi sunt ad promerendum Deum. Cum ergo quatuor sint diligenda: unum quod supra nos

AVG. DE DOCT.

nos est, alterum quod nos sumus, tertium quod iuxta nos est, quartum quod infra nos est: de secundo & quarto nulla præcepta danda erant. Quantumlibet enim homo excidat à veritate, manet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui. Fugax enim animus ab incommutabili lumine omnium regnatore id agit, vt ipse sibi regnet & corpori suo. Et ideo nō potest nisi & se & corpus suum diligere. Magnum autem aliquid adeptum se putat, si etiā socijs, id est, alijs hominibus, dominari potuerit. Inest enim vitioso animo id magis appetere, & sibi tanquā debitum vèdicare, quod vni propriè debetur Deo. Talis autem sui dilectio, melius odium vocatur. Iniquum est enim, quia vult sibi seruire, & quod infra se est, cum ipse seruire superiori nolit. Rectissimeq; dictum est: Qui diligit iniquitatem odit animam suā. Psal. 19. Et ideo
fit

CHR. LIB. I.

fit infirmus animus, & de mortali corpore cruciatur. Necesse est em̃ vt illud diligat, & eius corruptio ne prægrauetur. Immortalitas enim & incorruptio corporis de sanitate animi existit: sanitas autē animi est, firmissime inherere potiori, hoc est, incōmutabili Deo: cum verò etiam eis qui sibi naturaliter pares sunt, hoc est, hominibus dominari affectat, intolerabilis omnino superbia est.

CARNEM ODISSE quomodo conueniat.

Cap. 24.

Nemo ergo se odit. Et hinc quidem cum aliqua secta nō nulla quæstio fuit. Sed neq; corpus suum quisquam odit. Verum est enim quod ait Apostolus: Nemo vnq̃ carnem suam odio habuit. Et quod nonnulli dicūt, male se omnino esse sine corpore, omnino falluntur. Non em̃ corpus suum, sed corruptiones eius & pondus

AVG. DE DOCT.

pondus oderunt. Non itaq; nullū
corpus, sed incorruptum & inte-
gerrimum corpus volūt habere:
sed putant nullum corpus esse, si
tale fuerit, quia tale aliquid ani-
mam esse putant. Quod autem cō-
tinentia quadā & laboribus quasi
persequi videtur corpora sua, qui
hoc rectē faciunt, nō id agunt, vt
non habeant corpus, sed vt habe-
ant subiugatum & paratū ad ope-
ra necessaria. Libidines enim ma-
lē vtentes corpore, id est, consue-
dines & inclinationes animæ ad
fruendum inferioribus, per ipsius
corporis laboriosam quādam mi-
litiam extinguere affectant. Nam
non se interimunt, sed curam suæ
valetudinis gerunt. Qui autē per-
uersæ id agunt, quasi naturaliter
inimico suo corpori bellum inge-
runt. In q̄ fallit eos quod legunt,
Caro concupiscit aduersus spiri-
tum, & spiritus aduersus carnem.
Gala. 5. Hęc enim sibi inuicem ad-
uersan-

CHR. LIB. I.

uersantur. Dictum est enim hoc propter indomitam carnalem consuetudinem, aduersus quam spiritus concupiscit, non ut interemat corpus, sed ut concupiscentiam eius, id est, consuetudinem male domitam faciat spiritui subiugatam, quod naturalis ordo desiderat. Quia enim hoc erit post resurrectionem, ut corpus omnino cum quiete summa subditum immortaliter vigeat, hoc etiam in hac vita meditandum est, ut consuetudo carnalis mutetur in melius, nec inordinatis moribus resistat spiritui. Quod donec fiat, caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: non per odium resistente spiritu, sed per principatum, quia magis quod diligit, vult subditum esse meliori: nec per odium resistere carne, sed per consuetudinis vinculum, quod a parentum etiam propagine inueteratum, naturae lege inoleuit.

Id

AVG. DE DOCT.

Id ergo agit spiritus in domanda carne, vt soluat malæ consuetudinis quasi pacta puerfa, & fiat pax consuetudinis bonæ: tamen nec isti qui falsa opinione deprauati, corpora sua detestantur, parati essent vnum oculum vel sine sensu doloris amittere, etiam si in altero tantus cernendi sensus remaneret, quantus erat in duobus, nisi aliqua res, quæ præponenda esset, vrgeret. Istis atq; huiusmodi documentis satis ostenditur eis, qui sine pertinacia verum requirunt, quàm certa sit sententia Apostoli vbi ait: Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit. Addidit etiam: Sed nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesiam.

AMOR SVI VBI LAV-
dandus. Cap. 25.

Modus ergo diligendi præcipiendus est homini, id est, quomodo se diligat vt profit sibi. Quin autem se diligat & prodesse

CHR. LIB. I.

desse sibi velit, dubitare demētis
est. Præcipiendum etiam quomo-
do corpus suum diligat, vt ei or-
dinatè prudenterq; consulat. Nā
quod diligat etiam corpus suum,
idq; saluū habere atq; integrū ve-
lit, æque manifestum est. Aliquid
itaq; amplius diligere aliquis po-
test, q̄ salutē atq; integritatē cor-
poris sui. Nā multi, & dolores, &
amissiones nonnullorū membro-
rum voluntarias suscepisse inue-
niuntur: sed vt alia, quæ amplius,
diligebāt, saltē cōsequerentur. Nō
ergo propterea quisquā dicendus
est, nō diligere salutem atq; inco-
lunitatē corporis sui, quia ampli-
us aliqd diligit. Nā & auarus quā-
uis pecuniā diligat, tamen emit si-
bi panē. Quod cū facit, dat pecuni-
am quē multū amat & augere desi-
derat. Sed quia pluris estimat salu-
tem corporis sui, quē illo pane ful-
citur, superuacaneū est diutius de
re manifestissima disputare, quod
tamen

AVG. DE DOCT.

tamen plerunq; nos facere cogit
error impiorum.

DE DILIGENDO DEO,
proximo & seipso.

Cap. 26.

ERgo (quoniam præcepto non
est opus, vt se quisq; & corpus
suum diligit, id est, quoniam
id quod sumus, & id quod infra
nos est, ad nos tamen pertinet, in
concussa natura lege diligimus,
quæ in bestias etiam promulgata
est: nam & bestię se atq; corpora
sua diligunt) restabat vt & de illo
quod supra nos est & de illo quod
iuxta nos est, præcepta sumere-
mus. Diliges, inquit, dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, &
ex tota anima tua, & ex tota men-
te tua, & diliges proximum tuum
tanquam teipsum: in his duobus
præceptis vniuersa lex pendet, &
prophetæ. Finis itaq; præcepti est
dilectio, & ea gemina, id est, Dei
& proximi. Quod si te totum in-
telligis

CHR. LIB. I.

telligis, id est, animam & corpus
tuum, & proximum totum, id est,
animam & corpus eius: homo enim
ex anima constat & corpore, nul-
lum rerum diligendarum genus in
his duobus præceptis prætermis-
sum est. Cum enim præcurrat dile-
ctio dei, eiusque dilectionis modus
præscriptus appareat, ita ut cete-
ra in illum confluant, de dilectio-
ne tua nihil dictum videtur. Sed
cum dictum est, Diliges proximum
tuum tanquam teipsum: simul &
tui abs te dilectio non prætermis-
sa est.

ORDO DILECTIONIS.

Cap. 27.

Ille autem iuste & sancte vivit,
qui tecum integer æstimatur est.

Ipse est autem qui ordinatam di-
lectionem habet: ne aut diligit
quod non est diligendum, aut non
diligit quod est diligendum, aut
amplius diligit quod minus est
diligendum, aut æque diligit quod

C

vel

AVG. DE DOCT.

vel minus uel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis peccator, in quantum peccator est, non est diligendus. Et omnis homo, in quantum homo est, diligendus est propter deum, deus uero propter seipsum. Et si deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisq; debet eum diligere, q̃ seipsum. Item amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum: quia propter deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscū alius homo deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam uiuit, qua fruimur Deo.

QVIBVS POTISSIMUM
sit succurrendum.

Cap. 28.

OMnes autem homines æque diligendi sunt. Sed cum omnib. prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro

CHR. LIB. I.

pro locorum & temporum, & quarumlibet rerum opportunitatibus. cōstrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sicut enim si tibi abundaret aliquid, quod dare oporteret ei, qui non haberet, nec duobus dari posset, si tibi occurrerēt duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga re aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres, quā ut forte eligeres, cui dandum esset, quod dare utrique non posset: sic in hominibus, quibus omnibus consulere nequeas, pro sorte habēdum est, prout quisque tibi colligatius temporaliter adhærere potuerit.

OPTANDVM VT OMnes diligant Deum.

Cap. 29.

Omnium autem qui nobiscum frui possunt Deo, partim eos diligamus, quos ipsi adiuvamus, partim eos, à quibus adiuvamur: partim eos, quorum & indigemus

AVG. DE DOCT.

gemus adiutorio, & indigentia
subuenimus: partim quib. nec ipsi
conferimus aliquid commodi, nec
ab eis, ut nobis conferatur, atten
dimus. Velle tamen debemus, ut
omnes diligant nobiscum Deum,
& totum, quod vel eos adiuuamus
vel adiuuamur ab eis, ad vnum il
lum finem referendum est. Si enim
in theatris nequitia, qui aliquem
diligat histrionem, & tanquam ma
gno vel etiam summo bono eius
arte perfruitur, omnes diligit,
qui eum diligunt, secum, non pro
pter illos, sed propter eum, quem
pariter diligunt: & quanto est in
eius amore feruentior, tanto agit,
quibus potest modis, ut a pluri
bus diligatur, & tanto pluribus cu
pit eum ostendere, & quem frigi
diorem videt, excitat eum, quan
tum potest, laudibus illius: si autem
contrauenientem inuenerit, odit
in illo uehementer odium dilecti
sui, & quibus modis valet instat
ut

ut
dile
quo
quo
gum
gum
cui
re,
alic
ter
est,
effi
dili
qui
re n
tius
run
mu
uer
tifi
cio
gan
OM

CHR. LIB. I. VA

vt auferat: quid nos in societate
dilectionis Dei agere conuenit,
quo perfrui, beate viuere est, & à
quo habent omnes qui eum dili-
gunt, & quod sunt, & quod eū dili-
gunt: de quo nihil metumus, ne
cuiquam possit cognitus displice-
re, & qui se vult diligere, non vt sibi
aliquid, sed vt eis, qui diligunt, &
eternum prēmium conferatur, hoc
est, ipse quem diligunt. Hinc etiā
efficitur, vt inimicos etiā nostros
diligamus: non em̄ eos timemus,
quia nobis, quod diligimus, aufer-
re non possunt, sed miseremur po-
tius, quia tanto magis nos ode-
runt, quanto ab illo, quem diligi-
mus, separati sunt. Ad quem si cō-
uersi fuerint, & illum tanquā bea-
tificum bonum, & nos tāquam so-
cios tanti boni necesse est, vt dili-
gant.

OMNIS HOMO VT PRO-
ximus diligendus.

Cap. 30.

C 3

Ori.

AVG. DE DOCT.

ORitur autem hoc loco de angelis nonnulla quæstio. Illo enim fruente, etiam ipsi beati sunt, quo & nos frui desideramus. Et quanto in hac vita fruimur, vel per speculum, vel in ænigmate, tanto nostram peregrinationē & tolerabilius sustinemus, & ardentius finire cupimus. Sed vtrum ad illa duo præcepta etiā dilectio pertineat angelorum, nō irrationabiliter quæri potest. Nā quod nullum hominum exceperit, qui præcepit vt proximum diligamus, & ipse in Euangelio Dominus ostendit, & Paulus Apostolus. Nanque illi, cui duo præcepta protulerat, atq; in eis pendere totam legē Prophetasq; dixerat, cū interrogaret eum, dicens: Et quis est meus proximus? hominē quendam proposuit descendentem ab Hierusalē in Hiericho incidisse in latrones, & ab eis grauiter vulneratū, sauciū & seminiū esse derelictū.

CHR LIB. I.

relictū. Cui proximum esse nō do-
cuit, nisi qui erga illū recreādum
atq; curandū misericors extitit,
itavt hoc qui interrogauerat, in-
terrogatus ipse fateretur. Cui do-
min⁹ ait, Vade & tu fac similiter:
vt, videlicet, eū esse proximum in-
telligamus, cui vel exhibendū est
officiū misericordię si indiget vel
exhibendū esset si indigeret. Ex q̃
est iam cōsequens, vt etiam ille, a
quo nobis hoc vicissim exhiben-
dum est, proximus sit noster. Pro-
ximi enim nomen ad aliquid est,
nec quisquam esse proximus nisi
proximo potest. Nullum autē ex-
ceptū esse, cui misericordiā dene-
getur officium, quis non videat?
quando vsq; ad inimicos etiā por-
rectum est eodē domino dicente,
Diligite inimicos vestros, benefa-
cite ijs qui oderunt vos. Itaq; quo-
que Apostolus Paulus docet, cum
dicit: Nam non adulterabis, non
homicidium facies, non fura-
beris

AVG. DE DOCT.

beris, non concupisces, & si quod
est aliud mādatur, in hoc sermo-
ne recapitulatur, Diliges proxi-
mum tuum tanquam teipsum. Di-
lectio proximi malum non opera-
tur. Quisquis ergo arbitratur nō
de homine Apostolū præcepisse,
cogetur fateri quod absurdissimū
& iceleratissimum est, visum fuisse
se Apostolo non esse peccatum, si
quis aut non Christiani, aut ini-
mici adulteravit vxorem, aut e-
um occiderit, aut eius rē cupierit.
Quod si dementis est dicere, ma-
nifestum est omnem hominem
proximum suū esse deputandum,
quia erga neminem operandum
est malum. Iam verō si vel cui
præbendum est, vel à quo nobis
præbendum est officiū misericor-
diæ, rectē proximus dicitur: ma-
nifestum est hoc præcepto, quo iu-
bemur diligere proximum, etiam
sanctos angelos contineri, à qui-
bus nobis tāta misericordiæ offi-
cia

CHR LIB. I.

cia impenduntur, quanta multis
 diuinarum scripturarum locis a-
 nimaduertere facile est. Ex quo &
 ipse deus & dominus noster pro-
 ximum se nostrum dici uoluit. Nā
 & seipsum significat dominus Ie-
 sus Christus opitulatum esse semi
 uiuo iacenti in via afflicto & reli-
 cto à latronibus. Et Propheta in
 oratione ait, Sicut proximū sicut
 fratrem nostrum ita complacebā,
 Sed quoniam excellentior ac su-
 pra naturam nostram est diuina
 substantia, præceptum, quo dili-
 gamus deum, à proximi dilectio-
 ne distinctum est. Ille enim nobis
 præbet misericordiā propter suā
 bonitatem, nos autem nobis inui-
 cem propter illius, id est, ille no-
 stri miseretur, ut se perfruamur,
 nos verò inuicem nostri misere-
 mur, ut illo perfruamur.

DEVS NON FRVITVR

nobis, sed utitur.

Cap. 31.

C 5

Qua-

AVG. DE DOCT.

Quapropter adhuc ambigunt
esse videtur, cum dicimus
ea re nos perfrui, quam
diligimus propter seipsam, & ea
re nobis fruendum esse tantum, quia
efficimur beati, ceteris vero uten-
dum. Diligit enim nos deus, & mul-
tum nobis dilectionem eius erga
nos diuina scriptura commendat:
quomodo ergo diligit, ut nobis
utatur, an ut fruatur? Sed si frui-
eget bono nostro, quod nemo sa-
nus dixerit. Omne enim bonum no-
strum vel ipse, vel ab ipso est. Cui
autem obscurum vel dubium est,
non egere lucem rerum harum ni-
tore, quas ipsa illustrauerit? Dicit
etiam apertissime Propheta, Dixi
domino, Deus meus es tu, quoniam
honorum meorum non eges. Non
ergo fruitur nobis, sed utitur. Nam
si neque fruitur neque utitur, non in-
uenio quemadmodum diligat.

DEVS HOMINE QVO

utatur. Cap. 32.

Sed

CHR. LIB. I.

Sed neq; sic vtitur vt nos: nam
 nos res, quib. vtimur, ad id res-
 ferimus, vt dei bonitate per-
 fruamur. Deus vero ad suam boni-
 tatem vsum nostrum refert. Quia
 enim bonus est, sumus: & in quan-
 tum sumus, boni sumus. Porro au-
 tem quia iustus est, nō impune su-
 mus mali. In quantum enim mali
 sumus, in tantum minus etiam su-
 mus. Ille enim summe ac primitus
 est, qui omnino incommutabilis
 est, & q. plenissime dicere potuit,
 Ego sum qui sum: & dices eis, Qui
 est, misit me ad vos. At cetera que
 sunt & nisi ab illo esse nō possunt,
 & in tātum bona sunt, in quantū
 acceperunt vt sint. Ille igit vsum, q.
 dicitur dei q. nobis vtitur, non ad
 eius, sed ad nostrā vtilitatē refer-
 tur, ad eius aut tantūmodo boni-
 tatē. Cuius aut nos miseremur, &
 cui cōsulimus, ad eius quidē vtili-
 tatē id facimus, eamq; intuemur:
 sed nescio quomodo etiā nostra
 C 6 sit

AVG. DE DOCT.

fit consequens, cum eā misericordiam, quam impendimus, egenti sine mercede non reliquit deus. Hæc autem merces summa est, ut eo perfruamur, & omnes qui eo fruimur, nobis etiam inuicem in ipso perfruamur.

QUOMODO HOMINE
frui conueniat.

Cap. 33.

Nam si in nobis id facimus, remanemus in via, & spem beatitudinis nostræ in homine, vel in angelo collocamus. Quod & hō supbus & angelus supbus arrogant sibi, atq; in se aliorum spem gaudet constitui. Sāctus autē homo & sanctus angelus etiā fessos nos, atq; in se acquiescere & remanere cupientes reficiunt potius, aut eo sumptu, quem propter nos, aut illo etiam, quem propter se acceperunt: acceperunt tamen, atq; ita refectos in illum ire compellunt, quo fruentes pariter beati simus.

Nam

CHR. LIB. I.

Nam & Apostolus clamat: Nunqd
Paulus pro vobis crucifixus est?
aut in nomine Pauli baptizati es-
stis? Et neq; qui plātat est aliquid,
neq; qui rigat, sed qui incremen-
tum dat, deus. Et angelus hominē
se adorantem monet, vt potius il-
lum adoret, sub quo ei domino e-
tiam ipse conseruus est. Cū autē
homine in deo frueris, deo poti-
us quā homine frueris. Illo em̄
frueris, quo efficieris beatus, & ad
eū te peruenisse lātaberis, in quo
spē ponis vt venias. Inde ad Phi-
lemonem Paulus: Ita frater, in-
gt, ego te fruar in domino. Quod
si non addidisset, in domino, & te
fruar tantum, dixisset, in eo con-
stituisse spem beatitudinis suæ,
quanquam & vicinissime dicitur
frui cum delectatione vti. Cū
enim adest quod diligitur, etiam
delectationem secum necesse est,
gerat. Perquam si trāfieris, eamq;
ad illud, vbi permanendum est, re-

AVG. DE DOCT.

tuleris, vteris ea, & abusive, non proprie, diceris frui. Si vero in hæseris atq; permāseris, finem in ea ponens lætitiæ tuæ, tunc verè & proprie frui dicendus es. Quod non faciendum est, nisi in illa trinitate, id est, summo & incommutabili bono.

PRIMA VIA AD DEVM.

Cap. 34.

Vide quemadmodū, cum ipsa veritas & verbum, per quod facta sunt omnia, caro factū esset ut habitaret in nobis, tamen ait Aposto. Et si noueramus Christū secundū carnem, sed iā non nouimus. Ille quippe, qui non solum peruenientibus possessionem, sed etiam viam præbere se voluit venientib. ad se, principium viarum voluit carnem assumere. Vnde est etiam illud, Dominus creauit me in principio viarum suarum: vt inde inciperent, qui vellent venire. Apostolus igitur, quamuis ad-

huc

CHR. LIB. I.

huc ambularet in via, & ad palmā
 supernæ vocatiōis sequeretur vo-
 cantem dominum, tamen quæ re-
 tro sunt obliuiscens, & in ea quæ
 ante sunt extentus, iam principiū
 viarum transierat, hoc est, eo non
 indigebat: à quo tamen aggrediē-
 dum & exordiendum iter est om-
 nibus, qui ad veritatem perueni-
 re & in vita æterna permanere de-
 siderāt. Sic enim ait: Ego sum via
 & veritas & vita: hoc est per me
 venit, ad me peruenitur, in me
 permanetur. Cum enim ad ipsum
 peruenitur, etiam ad ipsum pa-
 trem peruenitur: quia per æqua-
 lem, ille qui est æqualis, agnosci-
 tur, vinciente & tanquam adglu-
 tinante nos spiritus sancto, quo in
 summo atque incommutabili bo-
 no permanere possimus: ex quo
 intelligitur, quod nulla res in via
 tenere nos debeat, quando nec
 ipse Dominus, in quantum via
 nostra esse dignatus est, tenere
 nos

AVG. DE DOCT.

nos voluerit, sed transire, ne rebus temporalibus, quāuis ab illo pro salute nostra susceptis & gestis herreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter: ut ad eū ipsum, qui nostram naturam à temporalibus liberauit & collocauit ad dexteram patris, prouehi atque peruenire mereamur.

SCRIPTURAE SUMMA amor dei. Cap. 35.

Omnium igitur, quæ prædicta sunt, ex quo de rebus tractamus, hæc summa est, ut intelligatur legis & omnium diuinarū scripturarum plenitudo & finis esse dilectio rei, qua fruendum est, & rei, quæ nobiscum ea re frui potest, quia ut se quisque diligat, præcepto non est opus. Hoc ergo ut nosceremus atque possemus, facta est tota pro salute nostra per diuinam providentiam dispensatio temporalis, qua debemus uti, non quasi mansoria quædam

CHR. LIB. I.

dam dilectione atq; delectatiōe,
sed transitoria potius tanq̃ viæ,
tanquam vehiculorum, vel alio-
rum quorumlibet instrumento-
rum, aut si quid congruentius di-
ci potest, vt ea quib. ferimur, pro-
pter illud ad quod ferimur, dili-
gamus.

SCOPVS TOTIVS

scripturæ. Cap.

36.

Quisquis igitur scripturas di-
uinas, vel quamlibet earū
partem intellexisse sibi
videtur, ita vt eo intellectu non
ædificet istam geminam charita-
tem dei & proximi, nondum in-
tellexit. Quisquis verò talem in-
de sententiam duxerit, vt huic æ-
dificandæ charitati sit vtilis, nec
tamen hoc dixerit, quod ille, quē
legit, eo loco sensisse probatur,
non perniciosæ fallitur, nec om-
nino mētitur. Inest quippe in mē-
tiente voluntas falsa dicendi, &
ideo

AVG. DE DOCT.

ideo multos inuenimus qui mentiri velint, qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc sciens homo faciat, illud nesciens patiatur satis in vna eademq; re apparet illum qui fallitur, eo qui mentitur esse meliorem: quandoquidem pati melius est iniquitatem q̄ facere. Omnis autem qui mētitur, iniquitatem facit, & si cuiquam videtur vtile aliquādo esse mendaciū, potest videri vtilē aliquando esse iniquitatē. Nemo enim mentiens in eo, quod mentitur, seruat fidē. Nam vtiq; vult, vt cui mentitur, fidem sibi habeat, quam tamen ei mentiendo non seruat. Omnis autē fidei violator, iniquus est. Aut igitur iniquitas vtilis est aliquando, quod fieri non potest, aut mendaciū semper inutile est. Sed quisquis in scripturis aliud sentit q̄ ille qui scripsit, illis non mentientibus fallitur. Sed tamen vt dicere cōperam, si ea sententia fallitur, qua

qua
præ
qua
mē
uia
tam
fere
con
trā
gat
S C

A
sen
fi v
nor
rat
vt
ptu
fibi
uen
eni

CHR. LIB. I.

qua ædificat charitatem, quæ finis præcepti est, ita fallitur, ac si quisquam errore deferens viam, eo tamen per agrum pergat, quod etiam via illa perducit. Corrigendus est tamen, & quæ sit vtilius viam non deferere, demonstrandum est, ne consuetudine deuiandi, etiam intrasuersum aut peruersum ire cogatur.

SCRIPTURA QVALEM
lectorem postulat.

Cap. 37.

Asserendo enim temere, quod ille non sensit quem legit, plerumque incurrit in alia, quæ illi sententiæ cõtexere nequeat. Quæ si vera & certa esse cõsentit, illud non possit verum esse quod senserat: fitque in eo, nescio quomodo, vt amando sententiam suam, scripturæ incipiat offensior esse quàm sibi. Quod malum si serpere fuerit, euertitur ex eo. Per fidem enim nos ambulamus, & non per speciem

AVG. DE DOCT.

speciem. Titubabit autem fides si diuinarum scripturarum vacillat authoritas. Porro fide titubante, charitas etiam ipsa languescit. Nā si à fide quisq; ceciderit, à charitate etiam necesse est cadat: non enim potest diligere, quod esse non credit. Porro si & credit & diligit, bene agendo & præceptis bonorum morum obtemperando efficit, vt etiam speret se ad id quod diligit esse venturum. Itaq; tria hæc sunt, quibus & sciētia omnis & prophētia militat, fides, spes, charitas.

CHARITAS PERPETVO
manet. Cap. 38.

Sed fidei succedit spes quam videbimus: & spei succedit beatitudo ipsa, ad quam peruenturi sumus: charitas autem etiam istis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cōperimus? Et si sperando diligimus, quō nondū perue-

T.

fides si
vacillat
bante,
scit. Nā
charita
non em
non cre
igit, be
norum
icit, vt
diligat
c sunt,
rophe
tas.
TVO

am vi
beati
entu-
am i-
r po-
imus
anto
s. Et
ondū
rue-

CHR. LIB. I.

peruenimus, quanto magis cum
peruenerimus. Inter temporalia
quippe atq; æterna hoc interest,
quod temporale aliquid plus dili-
gitur antequā habeatur, vilescit
autem cum aduenerit. Non enim
satiat animam, cui vera & certa
sedes est æternitas. Aeternum au-
tem ardentius diligitur adeptū, q̄
desideratum. Nulli enim desiderā-
ti conceditur plus de illo existi-
mare quā in se habet, vt ei vile-
scat cum minus inuenerit: sed quā-
tum quisq; veniens existimare po-
tuerit, plus perueniens inuentu-
rus est.

FIDES, SPES, CHARI-
tas, illuminant.

Cap. 39.

Homo itaq; fide, spe & charita-
te subnixus, eaq; inconcusse
retinens, nō indiget scriptu-
ris nisi ad alios instruendos. Itaq;
multi per hæc tria etiam in solitu-
dine sine codicibus viuunt. Vnde
in illis

AVG. DE DOCT.

in illis arbitror iam completum
esse quod dictum est, Siue prophe-
tiae euacuabuntur, siue lingue cessa-
bunt, siue scientia destruetur. Qui-
bus tamen, quasi machinis, tanta
fidei & spei & charitatis inest in-
structio, ut perfectum aliquid te-
nentes, ea quae sunt ex parte non
quaerant. Perfectum sane, quantum in
hac vita potest: nam in compara-
tione futurae vitae, nullius iusti &
sancti est vita ista perfecta, Ideo
manent, inquit, fides, spes, chari-
tas, tria haec, maior autem horum
est charitas: quia & cum quisque ad
aeterna peruenerit, duob. istis de-
cedentibus, charitas auctior & cer-
tior permanebit.

QVALEM LECTOREM

scriptura postulat. Cap. 40.

Quapropter cum quisque cogno-
uerit finem praecepti esse
charitatem, de corde pu-
ro & conscientia bona & fide non
ficta, omnem intellectum diuinarum
scri-

CHR. LIB. I.

scripturarū ad ista tria relaturus,
ad tractationem illorū librorum
securus accedat. Cū em̄ diceret,
charitas: addidit, de corde puro:
vt nihil aliud q̄ id qd diligēdum
est, diligat. Conscientiā verō bo-
nā subiūxit propter spē, ille em̄ se
ad id, qd credit & diligit, peruen-
turū esse desperat, cui malę cōsciē-
tię scrupulus inest. Tertio, & fide,
inquit, nō ficta: Si enim fides no-
stra mendacio caruerit, tūc & nos
diligimus qd nō est diligendū, &
rectē viuendo id speramus, ut nul-
lo modo spes nostra fallatur. Pro-
pterea & de reb. continentibus fi-
dem, quantū pro tempore satis es-
se arbitratus sum, dicere volui, q̄a
in alijs voluminibus, siue per ali-
os, siue per nos multa iam dicta
sunt. Modus itaq; sit iste libri hu-
ius. Cætera de signis, quantum de-
derit dominus, differemus.

Libri primi finis.

Argu-

ARGVMENTVM LI-
bri secundi.

Libro secundo, de signis dis-
crit subtiliter & accuratè : ac
quoniam scripta sunt vocum
quidem ἀρχέτυπα, mentis verò se-
cundaria signa, ostendit quas scri-
pturas sequi, quasq; cauere oport-
teat, & quæ sit cuiusq; autoritas.

Deinde varijs superstitioni-
bus reprehensis ac con-
demnatis, quo pacto

liberali doctri-
na gentili-

umq;

scriptis vtendum
sit, indicat,

D. Au-

ter
diss
atte
sign
Sign
ciem
aliqu
nem
tran

LI-
D. AVRELII

AVGVSTINI DE DO

ctrina Christiana,

Liber secundus.

DE SIGNIS.

Cap. I.

Q Voniā de reb. cū scri-
berem, prāmissi commo-
nens, ne quis in eis atten-
deret nisi quod sunt, non
etiam, si quid aliud prae-
ter se significāt, vicissim de signis
differens hoc dico, ne quis in eis
attendat quod sunt, sed potius qđ
signa sunt, id est, quod significāt.
Signum est enim res, prāter spe-
ciem quam ingerit sensibus, aliud
aliquid ex se faciens in cogitatio-
nem venire: sicut vestigio viso
transisse animal, cuius vestigium
D est

AVG. DE DOCT.

est cogitamus : & fumo viso, igne
subesse cognoscimus : & voce ani-
mantis audita, affectionem animi
eius animaduertimus : & tuba so-
nante, milites vel progredi vel re-
gredi, & si quid aliud pugna postu-
lat, oportere nouerunt. Signorum
igitur alia sunt naturalia, alia da-
ta. Naturalia sunt, quæ sine volun-
tate atque vilo appetitu significā-
di, præter se aliquid aliud ex se co-
gnosci faciunt, sicuti est fumus si-
gnificans ignem. Nō enim volens
significare id facit, sed rerum ex-
pertarum animaduersione, & no-
tatiōe cognoscitur ignem subesse,
etiam si fumus solus appareat. Sed
& vestigium transeuntis animalis
ad hoc genus pertinet. Et vultus
irati seu tristici, affectionem animi
significat, etiam nulla eius volun-
tate, qui aut iratus aut tristis est,
aut si quis alius motus animi vultu
indice proditur, etiam id nobis
non agentibus, vt prodatur. Sed
de

CHR. LIB. II.

de hoc toto genere nunc differere non est propositum. Quoniam tamen incidit in partitionem nostram, præteriri omnino non potuit, atque id hæcenus notatum esse suffecerit.

QVO SIGNORVM genere sit vsurus hic.

Cap. 2.

DAta verò signa sunt, quæ sibi quæque viuentia inuicem dant ad demonstrandos, quantum possunt, motus animi sui, vel sensa, aut intellecta quælibet. Nec vlla causa est nobis significandi, id est, signi dandi, nisi ad depromendum & trañciendū in alterius animum id, quod in animo gerit is qui signum dat. Horum igitur signorū genus, quantum ad homines attinet, cōsiderare atque tractare statui mus: quia & signa diuinitus data, quæ in scripturis sanctis continentur, per homines nobis indicata sunt, qui ea cōscripserunt. Habent

AVG. DE DOCT.

etiam bestiarum quædam inter se signa, quibus produnt appetitum animi sui. Nam & gallus gallinaceus reperto cibo, dat signum vocis gallinæ, ut accurrat: & columbus gemitu columbarum vocat, & ab ea ut cissim vocatur: & multa huiusmodi animaduerti solent. Quæ utrum, sicut vultus aut dolentis clamor, sine significandi voluntate sequitur motum animi, an vere ad significandum dentur, alia quaestio est, & ad rem, quæ nunc agitur, non pertinet. Quam partem ab hoc opere, tanquam non necessariam, remouemus.

INTER SIGNA PRINCIPATUM obtinent verba.

Cap. 3.

S Ignorantia igitur, quibus inter se homines sua sensa communiscant, quædam pertinent ad oculorum sensum, pleraque ad aurium, paucissima ad ceteros sensus. Nam cum innuimus, non damus signum,

CHR. LIB. II.

signum, nisi oculis eius, quem volumus per hoc signum voluntatis nostræ participem facere. Et quidam motus manuum pleraque significant. Et histriones omnium membrorum motibus, dant signa quædam scientibus, & cum oculis eorum quasi fabulantur. Et vexilla draconesque militares per oculos insinuant voluntatem ducum. Et sunt hæc omnia quasi quædā verba visibilia. Ad aures autem quæ pertinent, ut dixi, plura sunt, in verbis maxime. Nam & tuba, & tibia, & cithara dant plerumque, non solum suauem, sed etiam significatam sonum. Sed omnia signa verbis comparata, paucissima sunt, Verba enim prorsus inter homines obtinuerunt principatum significandi, quæcumque animo concipiuntur, si ea prodere quisque velit. Nam & odore vnguēti dominus, quo perfusi sunt pedes eius, signum aliquod dedit, Et sacramento corporis &

AVG. DE DOCT.

sanguinis sui prægustato, significat
nit quod voluit. Et cum mulier tã
gendo fimbriam vestimenti eius,
salua facta est, nonnihil significat.
Sed innumerabilis multitudo sig-
norum, quibus suas cogitationes
homines exerunt, in verbis confi-
tuta est. Nam & illa signa omnia,
quorum genera breuiter attigi,
potui verbis enunciare, verba ve-
ro illis signis nullo modo possum.

SIGNA VERBO-
rum literæ.

Cap. 4.

Sed quia verberato aëre statim
stranseunt, nec diutius manent
quàm sonāt, instituta sunt per
literas signa verborum, Ita voces
oculis ostenduntur, non per seip-
sas, sed per signa quædam sua. Ita
igitur signa non potuerunt com-
munia esse omnibus gentibus, pec-
cato quodam dissensiois humanæ,
cùm ad se quisque principatum ra-
pit. Cuius superbię signum est ere-
cta

CHR. LIB. II.

ta illa turris in cœlum, vbi homi-
nes impij non solum animos, sed
etiam voces dissonas habere me-
merunt.

DIVERSITAS LINGVA-
rum. Cap. 5.

EX quo factum est, vt etiam scri-
ptura diuina, qua tantis mor-
bis humanarum voluntatum
subuenitur, ab vna lingua profe-
cta, quæ oportune potuit per or-
bem terrarum disseminari, per va-
rias Interpretum linguas longe la-
teq; diffusa, innotesceret gentibus
ad salutem: quam legentes nihil al-
liud appetunt, quàm cogitationes
voluntatemq; illorum, à quib. con-
scripta est, inuenire, & per illas vo-
luntatem dei, secundum quam ta-
les homines loquutos esse credi-
mus.

OBSCVRITAS SCRIPTV-
ræ non inutilis. Cap. 6.

Sed multis & multiplicibus ob-
scuritibus, & ambiguitati-
bus

AUG. DE DOCT.

bus decipiuntur, qui temere legunt
aliud pro alio sentientes, quibusdam
autem locis, quid vel falso suspice-
tur, non inueniunt: ita obscure que-
dam dicta, de fisisimam caliginem
obducunt. Quod totum prouisum
diuinitus esse non dubito, ad edo-
mandam labore superbiam, & in-
tellectum a fastidio reuocandum,
cui facile inuestigata plerumque vi-
lescunt. Quid enim est quaeso, quod
quisquam dicat sanctos esse homi-
nes atque perfectos, quorum vita
& moribus Christi ecclesia de qui-
buslibet superstitionibus praecidit
eos qui ad se veniunt, & imitatio-
ne bonorum sibi met quodammo-
do incorporat: qui boni fideles &
veri dei serui, deponentes onera
seculi, ad sanctum baptismi laua-
crum venerunt, atque inde abscede-
tes, conceptione sancti spiritus fru-
ctum dant geminae charitatis, id
est, dei & proximi: quid est ergo,
quod si haec quisque dicat: minus de
lectat

CHR. LIB. II.

lectat audientem, quàm si ad eundem sensum locum illum exponat de Canticis canticorum, ubi dictum est ecclesiæ, cum tanquam pulchra quædam femina laudaretur: Dentes tui sicut grex detonsarum ascendentes de lauacro, quæ omnes geminos creant, & non est sterilis in eis? Nû aliud homo discit, quàm cum illud planissimis verbis, sine similitudinis huiusmodi adminiculo audiret? Et tamen, nescio quomodo, suavius intueor sanctos, cum eos quasi dentes ecclesiæ video præcidere ab erroribus homines, atq; in eius corpus, emollita duritia, quasi demersos mansosq; transferre. Oves etiam iucundissime agnosco detonsas, oneribus secularib. tanquam velleribus depositis, & ascendentes de lauacro, id est, baptismo, creare omnes geminos, id est, duo præcepta dilectionis, & nullâ esse ab isto sancto fructu sterilem video.

AVG. DE DOCT.

deo. Sed quare suavius videam, q̄
si nulla de diuinis libris talis simi-
litudo promeretur, cum res eadē
si eademq; cognitio, difficile est
dicere, & alia quæstio est. Nunc ra-
men nemo ambigit, & per simili-
tudines libentius quæq; cognosci,
& cum aliqua difficultate quæ sita
multo gratius inueniri. Qui enim
prorsus non inueniunt quod quæ-
runt, fame laborant. Qui autē nō
quærunt, quia in promptu habēt,
fastidio sepe marcescunt. In vtro-
que autem languor cauendus est.
Magnifice igitur & salubriter spi-
ritus sanctus ita scripturas sanctas
modificauit, vt locis apertiorib.
fami occurreret, obscuriorib. au-
tem fastidia detergeret. Nihil em̄
fere de obscuritatibus eruitur, qd
non planissime dictum alibi repe-
riatur.

SEPTEM GRADIBVS

ad sapientiam itur.

Cap. 7.

Ante

CHR. LIB. II.

ANte omnia igitur opus est dei
timore conuerti ad cognoscē
dam eius uoluntatem, si quid
nobis appetendum fugiendumq;
præcipiat. Timor autem iste cogi
tationem de nostra mortalitate,
& de futura morte necesse est in
cutiat, & quasi clauatis carnibus,
omnes superbix motus ligno cru
cit affigat. Deinde opus est imites
cere pietate, neq; contradicere di
uine scripturę, siue intellectu, si ali
qua uitia nostra percutit, siue nō
intellectę, quasi nos melius sapere
meliusq; percipere possimus: sed
cogitare potius, & credere id esse
melius & uerius qđ ibi scriptū est,
etiā si lateat, qđ id qđ nos p nosmet
ipsos sapere possumus. Post istos
duos gradus timoris atq; pietatis
ad tertiū venit sciētię gradū, de q
nunc agere statui. Nā in eo se exer
cet oīs diuinarū scripturarū studi
osus, nihil aliud in eo inueniēs, qđ
diligendū esse deū propter deū, &

AVG. DE DOCT.

proximū propter deum : & illum
quidem ex toto corde, ex tota a-
nima, ex tota mente diligere, pro-
ximum verò tanquam seipsum, id
est, vt tota dilectio proximi, sicut
etiam nostri, referatur in Deū. De
quibus duobus præceptis, cum de
rebus ageremus, in libro superio-
re tractauimus. Necesse est ergo,
vt primo se quisq; in scripturis in-
ueniat amore huius seculi, hoc est
temporalium rerum implicatum,
longe seiunctum esse à tanto amo-
re dei, & tanto amore proximi,
quātum scriptura ipsa præscribit.
Tum verò ille timor, quo cogitat
de iudicio dei, & illa pietas, qua
non potest nisi credere & cedere
autoritati sanctorum librorū, co-
git eum seipsum lugere. Nam ista
scientia bonę spei hominē, se non
iactantem, sed lamentātem facit.
Quo affectu impetrat sedulis pre-
cibus consolationem diuini adiu-
torij, ne desperatione frangatur,
&

CHR. LIB. II.

& esse incipit in quāto gradu, hoc est, fortitudinis, quo eluritur & fititur iustitia. Hoc enim affectu ab omni mortifera iucunditate rerū transeuntium, sese extrahit, & inde se auertens, conuertit ad dilectionem æternorum, incommutabilem scilicet vnitatem eādemq; trinitatem. Quam vbi aspexerit, quantum potest, in longinqua radiantem, suiq; aspectus infirmitate sustinere se illā lucem nō posse persenserit, in quinto gradu, hoc est, in consilio misericordiæ purgat animam tumultuantem quodammodo, atq; obstrepentem sibi de appetitu inferiorum conceptis sordibus. Hinc verò se in dilectione proximi gnauiter exercet, in eaq; perficitur, & spe iā plenus atq; integer uiribus, cum peruenerit vsq; ad inimici dilectionem, ascēdit in sextum gradum, vbi iā ipsum oculum purgat quo videri deus potest, quantum potest ab ijs

AVG. DE DOCT.

qui huic sæculo moriuntur quantum possunt. Nam in tantum vident, in quantum moriuntur huic sæculo. In quantum autem huic viuunt, non vident. Et ideo, quāuis iam certior & non solum tolerabilior, sed etiam iucundior species lucis illius incipiat apparere, in ænigmate tamen adhuc & per speculum videri dicitur, quia magis per fidem q̄ per speciem, ambulatur, cū in hac vita peregrinamur, quamuis cōuersationem habeamus in cœlis. In hoc autem gradu ita purgat oculum cordis, vt veritati ne ipsum quidem præferat, aut conferat proximum: ergo nec seipsum, quia nec illum quem diligit sicut seipsum. Erit ergo iste sanctus tam simplici corde atq; mundato, vt neque hominibus placendi studio detorqueatur à vero, nec respectu diuitandorū quorumlibet incommodorum suorū, quæ aduersantur huic vitæ.

CHR. LIB. II.

vītæ. Talis filius ascendit ad sapientiam, quæ vltima & septima est, qua pacatus tranquilluscq; perfruitur. Initium enim sapiētiae timor domini. Ab illo enim vsque ad ipsam, per hos gradus tenditur & peruenitur.

LIBRI CANONICI.

Cap. 8.

Sed nos ad tertium gradum illum considerationē referamus de quo differere, qđ dominus suggererit, atq; tractare institui-
mus. Erit igitur diuinarū scripturarum solertissimus indagator, qđ primo toras legerit, notasq; habuerit, & si nondū intellectu, iam tamen lectione, duntaxat eas, quæ appellantur canonicæ. Nā ceteras securig leget fide veritatis instructus, ne præoccupent imbecillem animum, & periculosis mendacijs atque phantasmatibus eludentes, præiudicent aliquid contra sanam intelligentiam. In canoni

AVG. DE DOCT.

nonicis autem scripturis ecclesiarum catholicarum quam plurimum auctoritatem sequatur, inter quas sanè illæ sunt, quæ Apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in scripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur ecclesijs catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauiioresq; accipiunt, eis, quas pauciores minorisq; auctoritatis ecclesiæ tenent. Si autem alias inuenit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanquam hoc inuenire non possit, æqualis tamē auctoritatis eas habendas puto. Totus autem canō scripturarum, in quo istā cōsiderationem versandā dicimus, his libris continetur: quinque Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Numeri, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudicum, vno libello

CHR. LIB. II.

libello qui appellatur Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere: deinde quatuor Regnorum, & duobus Paralipomenon, non consequentibus, sed quasi à latere adiunctis simulq; pergentibus. Hæc est historia, quæ sibi met annexa tempora continet, atq; ordinem rerum. Sunt aliæ tãquam ex diuerso ordine, quæ neq; huic ordini, neque inter se connectuntur, sicut est Iob, & Tobias, & Hester, & Iudith, & Machabæorũ libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illã historiam, vsq; ad Regnorum vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophetæ, in quibus Dauid vnus liber Psalmorum: & Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum, & Ecclesiastes. Nã illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius

Sirach

AVG. DE DOCT.

Sirach eos scripsisse constantissime perhibetur. Qui tamen, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Reliqui sunt eorum libri, qui proprie Prophetæ appellati sunt, duodecim Prophetarum libri singuli: qui connexi sibi met, quoniam nunquam seiuncti sunt, pro vno habentur: quorū prophetarū nomina sunt hæc: Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor Prophetæ sunt maiorum voluminum, Esaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel. His quadraginta quatuor libris, Veteris testamenti terminatur auctoritas. Noui autem quatuor libris Evangelij, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Ioannem: quatuordecim epistolis Pauli apostoli, ad Romanos, ad Corinthios duabus, ad Gala

CHR. LIB. II.

Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses duabus, ad Colossenses, ad Timotheum duabus, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, Actibus Apostolorum libro vno, & Apocalypsis Ioannis libro vno.

QVID PRIMO QVID DE
inde quærendum in literis
sacris. Cap. 9.

IN his omnibus libris timentes
deum, & pietate mansueti, quæ-
runt voluntatem dei. Cuius o-
peris & laboris prima observatio
est, vt diximus, nosse istos libros,
& si nondum ad intellectum, legē-
do tamen vel mandare memoriæ,
vel omnino incognitos non ha-
bere. Deinde illa, quæ in eis aper-
te posita sunt, vel præcepta viuē-
di, vel regulæ credendi, solertius
diligentiusq; inuestiganda sunt.
Quæ quanto quisq; plura inuenit,
tanto

AVG. DE DOCT.

tanto est intelligentia capacior. In ijs enim, quæ aperte in scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresq; viuendi, spem scilicet atque charitatem. de quibus libro superiore tractauimus. Tum verò facta quadam familiaritate cū ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt aperienda & discutienda pergendum est, vt ad obscuriores locutiones illustrādas de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimum: quæ si defuerit, non potest his præceptis dari.

VERBA NVNC PROPRIÈ nunc metaphoricè accipiuntur.

Cap. Io.

Debus autem causis nō intelliguntur, quæ scripta sunt, si aut

CHR. LIB. II.

aut ignotis, aut ambiguis signis obteguntur. Sunt autem signa, vel propria, vel translata. Propria dicuntur, cum his rebus significandis adhibentur, propter quas sunt instituta, sicut cum dicimus bouē, intelligimus pecus, quod omnes nobiscum Latinæ linguę homines hoc nomine vocāt. Translata sunt cum & ipsæ res, quas proprijs verbis significamus, ad aliud aliquid significandum vsurpantur, sicut cū dicimus bouē, & per has duas syllabas intelligimus, quod isto nomine appellari solet: sed per illud pecus rursus intelligimus euangelistam, quem significauit scriptura interpretante Apostolo: Bouem triturantem non infrenabis.

GRAECAM LINGVAM

& Hebræam necessariam

esse ad cognitionem

literarum sacra-

rum. Cap.

II.

Contra

AVG. DE DOCT.

Contra ignota signa propria,
magnum remediū est lingua-
rum cognitio. Et Latinae qui-
dem linguae homines, quos nunc
instruendos suscepimus, & duab.
alijs ad scripturarum diuinarum
cognitionem habet opus, Hebraea
scilicet & Graeca, vt ad exempla-
ria praecedentia recurratur, si qua
dubitationem attulerit Latino-
rum interpretum infinita varie-
tas, quanquam & Hebraea verba
non interpretata, saepe inuenia-
mus in libris, sicut amen, hallelu-
ia, & racha, & osanna, & si q̄ sunt
alia. Quorum, partim propter san-
ctiorem auctoritatem, quamuis in-
terpretari potuissent, seruata est
antiquitas, sicut est amen & halle-
luia, partim vero iu aliam lingua
transferri non potuisse dicuntur,
sicut alia duo quae posuimus. Sunt
enim quaedam verba certarum lin-
guarum, quae in vsum alterius lin-
guae per interpretationem transi-
re

CHR. LIB. II.

re non possunt. Et hoc maxime in
 teriectionibus accidit, quæ verba
 potius motum animi significant,
 quàm sententiæ conceptæ vllam
 particulam: nam & hæc duo talia
 esse perhibentur. Dicunt enim ra-
 cha indignantis esse vocem, ofan-
 na lætantis. Sed non propter hæc
 pauca, quæ notare atq; interroga-
 re facillimum est, sed propter di-
 uersitates, vt dictum est, interpre-
 tum, illarum linguarum est cogni-
 tio necessaria. Qui enim scriptu-
 ras ex Hebræa lingua in Græcam
 verterunt linguam, numerari pos-
 sunt, Latini autē interpretes nul-
 lo modo. Vt enim cuiq; primis fi-
 dei temporibus in manus venit
 codex Græcus, & aliquantulum fa-
 cultatis sibimet vtriusque lingue
 habere videbatur, ausus est inter-
 pretari.

DIVERSITAS INTER-
 pretationum quid faciat.

Cap. 12.

Quæ

AVG. DE DOCT.

Quæ quidem res plus adiuvit
intelligentiam quàm impedi-
uit, si modo legentes nō
sint negligentes. Nam nonnullas
obscuriores sententias, plurimū co-
dicū sæpe manifestavit inspectio.
Sicut illud Esaiaë Prophetæ vnus
interpres ait: Et carnem tuam ne
despexeris: alius, Et domesticos se-
minis tui ne despexeris: uterq; sibi
met inuicē attestat. Nāq; alter ex
altero exponit: q̃a & caro posset ac-
cipi proprie, vt corpus suū quisq;
ne despiceret, se putaret admoni-
tum: & domestici seminis transla-
te, Christiani possent intelligi, ex
eodem verbi semine nobiscum spi-
ritaliter nati. Nunc autem colla-
tio interpretū sensu, probabilior
occurrit sententia, proprie de con-
sanguineis non despiciendis esse
præceptum, quoniam domesticos
seminis cum ad carnem retuleris,
cōsanguinei potissimū occurrunt.
Vnde esse arbitror illud Apostoli
quod

CHR. LIB. II.

quod ait, Si quo modo ad æmulationem adducere potuero carnem meam, vt saluos faciam aliquos ex illis, id est, vt æmulando eos qui crediderant & ipsi crederent. Carnem autem suam dixit Iudeos, propter cōsanguinitatem. Item aliud eiusdem Esaiã Prophetę, Nisi credideritis, nō intelligetis. Alius interpretatus est, Nisi credideritis, nō permanebitis, Quis horum vera secutus sit, nisi exemplaria linguę præcedentis legantur, incertum est. Sed tamen ex vtroq; magnum aliquid insinuatur scienter legentibus. Difficile est enim ita diuersos à se interpretes fieri, vt nō se aliqua vicinitate contingāt. Ergo quoniam intellectus in specie sempiterna est, fides vero in rerum temporalium quibusdam cunabulis, quasi lacte alit paruulos. Nunc autem per fidē ambulamus, non per speciem. Nisi autem per fidē ambulauerimus, ad speciem

E

perue

AVG. DE DOCT.

peruenire non poterimus, quæ nō
transit, sed permanet per intelle-
ctum purgatum nobis cohærenti-
bus veritati. Propterea ille ait,
Nisi credideritis non permanebi-
tis. Ille verò, Nisi credideritis nō
intelligetis. Et ex ambiguo lin-
guæ præcedentis plerunq; inter-
pres fallitur, cui nō bene nota sen-
tentia est, & eam significationem
transfert, quæ à sensu scriptoris
penitus aliena est. Sicut quidam
codices habent, Acuti pedes eorū
ad effundendū sanguinem, (Psal.
13.) ὀξύς enim apud Græcos & acu-
tum & velocem significat. Ille er-
go vidit sententiam qui transu-
lit, Veloces pedes eorum ad effun-
dendum sanguinem. Ille autem a-
lius ancipiti signo in aliam partē
raptus errauit. Et talia quidē non
obscura, sed falsa sunt, quorum a-
lia conditio est. Nō em̄ intelligen-
dos, sed emendādos tales codices
potius præcipiendum est. Hinc est
enim

enim
mose
Moys
nō in
& vi
Qui
occu
ter f
man
con
dult
radi
tur
bus
her
nem
text

E
St
que
app

CHR. LIB. II.

enim etiam illud: quoniā *μόσχος*
moschos Græce vitulus dicitur,
μοσχεύματα moscheumata quidā
nō intellexerunt esse plātationes
& vitulamina interpretati sunt.
Qui error tā multos codices præ-
occupauit, vt vix inueniatur ali-
ter scriptum, & tamen sententia
manifestissima est, quia clarescit
consequentibus verbis: Namq; a-
dulterinæ plantationes nō dabūt
radices altas: conuenientius dici-
tur q̄ vitulamina, quæ velut pedi-
bus per terram gradiuntur, & nō
herent radicibus. Hanc translatio-
nem in eo loco, etiam cætera con-
texta custodiunt.

SOLOECISMVS ET
barbarismus.

Cap. 13.

Ed quoniam & quæ sit ipsa sen-
tentia, quam plures interpre-
tes pro sua quisq; facultate at-
que iudicio conantur eloqui, non
apparet, nisi in ea lingua inspiciat

E 2

quam

AVG. DE DOCT.

quam interpretantur, & plerunq;
 a sensu autoris deuius aberrat in-
 terpres, si non sit doctissimus: igitur
 aut illarum linguarum, ex quibus
 in Latinā scripturā peruenit,
 petenda cognitio est, aut habendę
 interpretationes eorum qui se
 verbis nimis obstrinxerunt, non
 quia sufficiunt, sed vt ex eis liber-
 tas, vel error dirigatur aliorum,
 qui non magis verba, quā sentē-
 tias interpretando sequi malue-
 runt. Nam nō solum verba singu-
 la, sed etiam locutiones sæpe trās-
 feruntur, quæ omnino in Latinæ
 linguę vsum, si quis consuetudinē
 veterum, qui Latine locuti sunt,
 tenere voluerit, transire non pos-
 sunt. Quæ aliquando intellectu
 nihil adimunt, sed offendunt ta-
 men eos qui plus delectantur re-
 bus, cū etiam in earū signis sua
 quędam seruatur integritas. Nam
 sollicitissimus, qui dicitur, nihil ali-
 ud est, quā cum verba non ea le-
 ge

CHR. LIB. II.

ge sibi coaptantur, qua coaptauerunt qui priores nobis nō sine auctoritate aliqua locuti sunt. Vtrū enim inter homines, an inter hominibus dicatur, ad rerū non pertinet cognitorem. Item barbarismus quid aliud est, nisi verbū non eis literis vel sono enuntiatum, quā ab eis, qui Latine ante nos locuti sunt, enūciari solet. Vtrum enim ignoscere producta tertia syllaba vel correpta dicatur, nō multum curat qui peccatis suis deum, ut ignoscat, petit, quolibet modo illud verbū sonare potuerit. Quid est ergo integritas locutionis, nisi Latinæ consuetudinis conseruatio, loquentium veterum auctoritate firmata. Sed tamen eo magis inde offenduntur homines, quo infirmiores sunt, & eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt: non rerum scientia, qua ædificamur, sed signorum, qua non inflari omnino difficile est, cum & ipsa

AVG. DE DOCT.

rerum scientia sæpe cervicem erigat, nisi dominico reprimatur iugo. Quid enim obest intellectori, quod ita scriptum est, quæ in terra in qua isti insident super eam, si bona est aut nequã, & quæ sunt ciuitates in quibus ipsi inhabitant in ipsis. Quam locutionem magis alienæ lingue esse arbitror, quam sensum aliquem altiore. Illud etiam, quod iam auferre non possumus de ore cantantium populorum. Super ipsum autem floriet sanctificatio mea: nihil profecto sententiæ detrahit: auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non floriet, sed florebit, diceretur. Nec quicquam impedit correctionem nisi consuetudo cantantium. Ita ergo facile etiam contemni possunt, si quis ea cauere noluerit, quæ sano intellectui nihil detrahunt. At verò illud quod ait Apostolus: Quod stultum est dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum

CHR. LIB. II.

mū est dei, fortius est hominibus:
 si quis in eo Græcam locutionem
 seruasse voluisset, vt diceretur,
 Quod stultū est dei, sapientius est
 hominum: & quod infirmū est dei
 fortius est hominum: iret quidem
 vigilantis lectoris intētio in sen-
 tentiæ veritatem, sed tamē aliq̃s
 tardior, aut nō intelligeret, aut e-
 tiam peruerse intelligeret. Nō em̃
 tantum vitiosa locutio est in La-
 tina lingua talis, verumetiam in
 ambiguitatem cadit, vt quasi ho-
 minum stultum, vel hominum in-
 firmum sapientius, vel fortius vī-
 deatur esse quā Dei, quanquā
 & illud, sapientius est hominibus,
 non caret ambiguo, etiam si so-
 llocismo careat. Vtrum enī his
 hominibus ab eo, quod est, huic
 homini, an ab his hominibus, ab
 eo, quod est, ab hoc homine di-
 ctum sit, non apparet nisi illumi-
 natione sententiæ. Melius itaque
 dicitur, Sapientius est quā ho-
 mines

AVG. DE DOCT.

mines, & fortius est quàm homi-
nes.

DE PERCIPIENDA VER-
borum & locutionum pro-
prietate, & emendandis
codicibus. Cap.

14.

DE ambiguis autē signis post
loquemur, nunc de incogni-
tis agimus, quorum duæ for-
mæ sunt, quantum ad verba perti-
net. Namq; aut ignotum verbum
facit hæere lectorem, aut ignota
locutio. Quæ si ex alienis linguis
veniunt, aut quærenda sunt ab ea-
rum linguarū hominibus, aut lin-
guæ eedem, si & ocium est & inge-
nium, ediscendæ, aut plurium in-
terpretū consulenda collatio est.
Si autem ipsius linguæ nostræ ali-
qua verba locutionesq; ignora-
mus, legendi consuetudine audiē-
diq; innotescunt. Nulla sanè sunt
magis mandāda memoriæ, quàm
illa verborum locutionumq; ge-
nera

CHR. LIB. II.

nera quæ ignoramus, vt cum vel
peritior occurrerit, de quo quæri
possint, vel talis lectio, quæ vel
præcedentibus, vel consequenti-
bus, vel vtriusq; ostendat quæ vim
habeat, quidue significet quod ig-
noramus, facile adiuuante memo-
ria, possimus animaduvertere & di-
scere: quanquam tanta est vis con-
suetudinis etiam ad discendum,
vt qui in scripturis sanctis quodā
modo nutriti educatiq; sunt, ma-
gis alias locutiōes mirētur, easq;
minus Latinas putent, quam illas
quas in scripturis didicerunt, ne-
que in Latine linguæ autorib. re-
periuntur. Plurimum hic quoque
iuuat interpretum numerositas,
collatis codicibus, inspecta atque
discussa, tātum absit falsitas: nam
codicibus emendandis primitus
debet inuigilare solertia eorum,
qui scripturas diuinas nosse desi-
derant, vt emendatis non emen-
dati cedant, ex quo duntaxat in-
E s - terpre

AVG. DE DOCT.

interpretationis genere venientes.
INTERPRETATIO SE-
ptuaginta. Cap. 15.

IN ipsis autem interpretationi-
bus Itala ceteris præferatur. Nā
est verborum tenacior cū per-
spicuitate sentētię, Et Latinis qui
buslibet emendatis, Græci adhi-
beantur, in quibus septuaginta in-
terpretū, quod ad vetus testamen-
tum attinet, excellit autoritas, q̃
iam per omnes peritiores eccle-
sias tanta præsentia spiritus sancti
interpretati esse dicuntur, vt os
vnum tot hominum fuerit. Qui
si, vt fertur, multiq̃ non indigni
fide prædicant, singuli cellis etiā
singulis seperati, cum interpreta-
ti essent, nihil in alicuius eorū co-
dice inuentum est, quod non iisdē
verbis eodemq̃ verborum ordi-
ne inueniretur in cæteris: quis
huic autoritati conferre aliquid,
nedum præferre, audeat? Si autem
contulerunt, vt vna omnium cō-
muni

CHR. LIB. II.

munī tractatu iudicioq; vox fieret, nec sic quidem quenquam unū hominē qualibet peritia, ad emendandum tot seniorū doctorumq; consensum aspirare oportet, aut decet, quamobrem etiam, si aliquid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur, quam isti posuerint, cedendum esse arbitror diuinæ dispensationi, quæ per eos facta est: vt libri, quos gens Iudæa ceteris populis, vel religione, vel inuidia prodere nolebat, credituris per dominum gentibus ministrare regis Ptolemæi potestate, tanto ante proderentur. Itaque fieri potest, vt sic illi interpretati sint, quemadmodum congruere gentibus ille, qui eos regebat, & qui os vnum omnib. fecerat, spiritus sanctus iudicauit. Sed tamen, vt superius dixi, horum quoque interpretum qui verbis tenacius inhæserunt, collatio non est inutilis ad explanandam sæpe sententiam.

AUG. DE DOCT.

Latini ergo, vt dicere cōperam, codices Veteris testamenti, si necesse fuerit, Græcorum autoritate emendandi sunt, & eorum potissimum, qui cū Septuaginta essent, ore vno interpretati esse perhibentur. Libros autem Noui testamenti, si quis in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere non dubium est, & maxime quia apud ecclesias doctiores & diligentiores reperiuntur.

COGNITIO ANIMALIUM,

herbarum, lapidum, similiumq;
necessaria.

Cap. 16.

IN translatis vero signis, si quæ forte ignota cogunt hæere lectorem, partim linguarum notitia, partim rerum inuestiganda sunt. Aliquid enim ad similitudinem valet, & proculdubio secretum quiddam insinuat Silloa piscina, vbi lauare faciem iussus est, cui

CHR. LIB. II.

cui oculos dominus, luto de spu-
to facto, inunxerat. Quod tamen
nomen linguæ incognitæ, nisi E-
uangelista interpretatus esset, tam
magnus intellectus lateret. Sic e-
tiam multa, quæ ab autoribus eo-
rūdem librorum interpretata nō
sunt, nomina Hebræa, non est du-
bitandum habere non parvā vim
atq; adiutorium, ad soluenda æni-
gmata scripturarum, si quis possit
ea interpretari: quod nonnulli e-
iusdem linguæ viri periti, non sa-
nè parvū beneficium posteris con-
tulerunt, qui separata de scriptu-
ris eadem verba omnia interpre-
tati sunt, & quid sit Adā, quid Eua
quid Abraham, quid Moyses, siue
etiam locorum nomina: quid sit
Hierusalem, vel Sion, vel Hierico,
vel Sina, vel Libanus, vel Iorda-
nis, vel quæcunq; alia in illa lin-
gua sunt incognita nobis nomi-
na. Quibus apertis & interpreta-
tis, multę in scripturis figuratę lo-

AVG. DE DOCT.

cutiones manifestantur. Rerum
autem ignorantia facit obscuras
figuratas locutiones, cum ignora-
mus vel animantium, vel lapidū,
vel herbarum naturas, aliarūue
rerum, quæ plerūq; in scripturis
similitudinis alicuius gratia po-
nuntur. Nam & de serpente, quod
notum est, totum corpus eum pro
capite obijcere ferientibus, quan-
tum illustrat sensum illū, quo do-
minus iubet astutos nos esse sicut
serpentes: vt scilicet pro capite
nostro, quod est Christus, corpus
potius persequentibus offeramus
ne fides Christiana, tanquam ca-
put, necetur in nobis, si parcentes
corpori, negemus deum: vel illud
quod per cauernæ angustias coar-
ctatus, deposita veteri tunica, vi-
res nouas accipere dicitur, quan-
tum cōcinit ad imitandam ipsius
serpentis astutiam, exuendumq;
ipsum ueterem hominē, sicut Apo-
stolus dicit, vt induamur nouo, &
exuen-

CHR. LIB. II.

exuendum per angustias, dicente domino, Intrate per angustā portam. Vt ergo, notitia naturæ serpentis illustrat multas similitudines, quas de hoc animante scriptura dare consuevit, sic ignorantia nonnullorum animalium, quæ non minus per similitudines commemorat, impedit plurimum lectorem. Sic lapidū, sic herbarum, vel quæcunq; tenentur radicibus. Nam & carbunculi notitia, quod lucet in tenebris, multa illuminat etiam obscura librorū, vbiq; propter similitudinem ponitur, & ignorantia berilli, vel adamantis claudit plerunque intelligentiæ fores. Nec aliam ob causam facile est intelligere pacē perpetuam significuri oleæ ramusculo, quem rediens ad arcam colūba pertulit, nisi quia nouimus, & olei lenem contractum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipsam frondere perenniter.

AVG. DE DOCT.

niter. Multi autem propter ignorantiam hyssopi, dū nesciunt quā vim habeat, vel ad purgandū pulmonem, vel, vt dicitur, ad saxa radicibus penetranda, cū sit herba brevis atque humilis, omnino inuenire non possunt, quare dictū sit: Asperges me hyssopo, & mundabor. Numerorum etiam imperitia multa facit non intelligi, translate ac mystice posita in scripturis. Ingenium quippe, vt ita dixerim, ingenium non potest nō moueri quid sibi velit, quod & Moyses & Helias & ipse dominus quadraginta diebus ieiunāunt. Cuius actionis figuratus quidam nodus, nisi huius numeri cognitione & consideratione, non soluitur. Habet enim denarium quater, tāquam cognitionem omnium rerū intextam temporibus. Quaternario quippe numero, & diurna, & annua curricula peraguntur. Diurna matutinis, meridianis, vespertinis,

tinis
Ann
bus
por
in t
ate
mus
est,
ip
tem
pet
aut
ris
tia
sep
tur
cor
de
tot
cor
stis
ele
ter
est
ne

CHR. LIB. II.

tinis, nocturnisq; horarū spatijs,
 Annua, vernis, æstiuīs, autumnali-
 bus hyemalibusq; mensib. A tem-
 porum autem dilectatione, dum
 in temporibus viuimus, propter
 æternitatem, in qua viuere volu-
 mus, abstinendum & ieiunandum
 est, quamuis temporum cursibus,
 ipsa nobis insinuetur doctrina cō-
 temnendorum temporum, & ap-
 petendorum æternorum. Porro
 autem denarius numerus creato-
 ris atq; creaturæ significat scien-
 tiam: nam trinitas creatoris est,
 septenarius autem numerus crea-
 turam indicat, propter vitam &
 corpus. Nam in illa tria sunt: vn-
 de etiam toto corde, tota anima,
 tota mente diligēdus est deus. In
 corpore autem quatuor manife-
 stissima apparent, quibus constat
 elementa. In hoc ergo denario, dū
 temporaliter nobis insinuat, id
 est, quater dicitur, caste, & conti-
 nenter à temporum dilectatione
 viuere

AVG. DE DOCT.

vinere, hoc est, quadraginta dieb.
ieiunare monemur. Hoc lex, cuius
persona est in Moyse, hoc prophe-
tia, cuius personam gerit Helias,
hoc ipse dominus monet, qui tan-
quam testimoniū habens ex lege
& prophetis, medi9 inter illos in
mōte, tribus discipulis videntib.
atq; stupentibus, claruit. Deinde
ita queritur, quomodo quinquagenarius de quadragenario nume-
ro existat, qui nō mediocriter in
nostra religione sacratus est pro-
pter pentecosten, & quomodo ter-
ductus propter tria tēpora, ante
legē, sub lege, sub gratia, vel pro-
pter nomē patris & filij & spiritus
sancti, adiuncta eminentius ipsa tri-
nitate ad purgatiss. ecclesie myste-
rium referatur, perueniatq; ad cē-
tum quinquaginta tres pisces, q̄s
retia, post resurrectionem domi-
ni, in dextram partem missa cepe-
runt. Ita multis alijs atq; alijs nu-
merorum formis, quædam simili-
tudinē

CHR. LIB. II.

tudinum in libris sanctis secreta
promuntur, quę propter numero-
rum imperitiam legentibus clau-
sa sunt. Non pauca etiam claudit
atq; obtegit, nonnullarum rerum
musicarum ignorantia. Nam & de
psalterij & citharę differentia, qui-
dam non inconcinne aliquas rerũ
figuras aperuit: & decem chorda-
rum psalterium, non importune
inter doctos quæritur, vtrum ha-
beat aliquam musicę legem, quę
ad tantum neruorum numerum
cogat, an verò si non habet, eo i-
pso magis sacrate sit accipiendus
ipse numerus: vel propter decalo-
gum legis (de quo item numero si
quærat, non nisi ad creatorem
creaturamque referendus est) vel
propter superius expositũ ipsum
denarium. Et ille numerus ædi-
ficationis templi commemora-
tus in Euangelio, quadraginta scĩ
licet & sex annorum, nescio quid
musicum sonat, & relatus ad
fabri.

AVG. DE DOCT.

fabricam dominici corporis, propter quam templi mētio facta est, cogit nonnullos hæreticos confiteri filium dei non falso, sed vero & humano corpore indutum: & numerum quippe & musicam, plerisque locis in sanctis scripturis posita honorabiliter inuenimus.

POETARVM FABVLAS non interpretandas allegorice. Cap. 17.

Non enim audiendi sunt errores gentilium superstitionū, qui nouē Musas Iouis & Memoriam filias esse finxerunt. Refellit eos Varro, quo nescio, vtrū apud eos quisquam talium rerū doctior vel curiosior esse possit. Dicit enim ciuitatem, nescio quam, non enim nomen recolo, locasse apud tres artifices terna simulachra Musarum, quæ in templo Apollinis dono poneret, ut quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum electa emeret. Itaque
cont

CHR. LIB. II.

contigisse, vt opera sua quoq; illi
artifices æque pulchra explicarēt,
& placuisse ciuitati omnes nouem
atq; omnes emptas esse, ut in Apol
linis templo dedicarentur, quibus
postea dicit Hesiodum poetam im
posuisse vocabula. Non ergo Iupi
ter nouem Musas genuit, sed tres
fabri ternas creauerunt. Tres autē
non propterea illa ciuitas locaue
rat, qā in somnis eas viderat, aut
tot se cuiusquam illorum oculis
demonstrauerant: sed quia facile
erat animaduertere omnem sonū,
qui materies cantilenarum est, tri
formem esse natura. Aut enim ædi
tur voce, sicuti eorum est, qui fau
cibus sine organo canunt: aut fla
tu, sicut tubarum & tibiatarum: aut
pulsu, sicut in citharis & tympanis
& quibuscumlibet alijs, quæ percutien
do canora sunt.

PROPHANI SI QUID

bene dixerunt, non asper
nandum. Cap. 18.

Sed

AVG. DE DOCT.

Sed siue ita se habeat quod Var-
ro retulit, siue non ita, nos ta-
men, non propter superstitio-
nem prophanorum debemus mu-
ficam fugere, si quid inde vtile ad
intelligēdas sanctas scripturas ra-
pere potuerimus: nec ad illorum
theatricas nugas conuerti, si ali-
quid de citharis & de organis, qđ
ad spiritalia capienda valeat, di-
sputemus. Neq; enim & literas di-
scere nō debuimus, qui earum re-
pertorem dicūt esse Mercurium:
aut quia iustitiæ virtutiq; templa
dedicarunt, & quæ corde gestan-
da sunt in lapidibus adorare ma-
luerunt, propterea nobis iustitia
virtusq; fugienda est: imo vero qđ
quis bonus verusq; Christianus
est, domini sui esse intelligat, vbi-
cunq; inuenerit veritatem, quam
confitens & agnoscēs, etiam in li-
teris sacris superstitiosa figmenta
repudiet: doleatq; homines atq;
caueat, qui cognoscentes deum,
non

CHR. LIB. II.

non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum: dicētes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerūt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & serpentum.

DOCTRINARVM

genera duo. Cap.

19.

Ed ut totum istum locum, nam
Sest maxime necessarius, diligē-
tius explicemus, Duo sunt ge-
nera doctrinarum, quæ in gentili-
bus etiā moribus exercentur. Vnū
earum rerum, quas instituerunt
homines, alterum earum quas anī
inaduenterunt iam peractas aut
diuinitus institutas. Illud quod
est secundum institutiones homi-
num, partim superstitiosum est,
partim superstitiosum non est.

Super

AUG. DE DOCT.
SUPERSTITIO.

Cap. 20.

Superstitiosum est, quicquid institutum est ab hominibus ad facienda & colenda idola, pertinens vel ad colendam sicut deum, creaturam partemue ullam creaturæ, vel ad consultationes & pacta quædam significationum; cum demonibus placita atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium, quæ quidem commemorare potius, quàm docere assolent poetæ. Ex quo genere sunt, sed quasi licentioze vanitate, haruspicum & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ, atque remedia, quæ medicorum quoque disciplina condemnat, siue in præcantationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam rebus suspendendis atque illigandis, vel etiam saltâdis quodammodo, nō ad temperationem corporum, sed ad quasdam signi-

CHR. LIB. II.

significationes, aut occultas, aut
etiam manifestas: quę mitiore no-
mine physicam vocant, vt nō qua-
si superstitiose implicare, sed na-
tura prodesse videātur: sicut sunt
inaures in summo aurium singu-
larium, aut de struthionum ossi-
bus ansulæ in digitis, aut cum ti-
bi dicitur singultienti, vt dexte-
ra manu sinistrum pollicē teneas.
His adiungūtur milia inanissima-
rum obseruationum, si membrū
aliquod salierit, si iunctim ambu-
lantibus amicis, lapis aut canis,
aut puer medius interuenerit: at-
que illud quod lapidem calcant,
tanquam diremptorem amicitie,
minus molestum est, quā quod
innocētem puerum colapho per-
cutiunt, si pariter ambulantes
intercurrerit. Sed bellū est, q̄ ali-
quando pueri vindicantur a cani-
bus: nam plerunq; tam superstiti-
osi sunt quidam, vt etiam canem,
qui medius interuenerit, ferire
F audeant

AVG. DE DOCT.

audeant, non impune: namq; à va-
no remedio, cito interdū ille per-
cussorem suum ad verum medicū
mittit. Hinc sunt etiam illa: linē
calcare, cū ante domum suam
transit: redire ad lectum, si quis,
dum se calciat, sternutauerit: redi-
re domum, si procedens offende-
rit: cū vestis à foricibus roditur
plus timere suspicionem futuri
malī, quā præsens damnum do-
lere. Vnde illud eleganter dictum
est Catonis, qui cum esset consul-
tus à quodam, qui sibi à foricibus
erosas caligas diceret: respondit,
non esse illud monstrum, sed vere
monstrum habendum fuisse, si so-
rices à caligis roderentur.

SUPERSTITIO MATHE- matica. Cap. 21.

Neq; illi ab hoc genere perni-
ciosæ superstitionis segregā-
di sunt, qui genethliaci pro-
pter natalium dierum considera-
tiones, nunc autem vulgo mathe-
matici

CHR. LIB. II.

matici vocantur. Nam & ipsi, quā-
uis veram stellarum positionem,
cum quisq; nascitur consecretur,
& aliquando etiam peruestigent,
tamen quod inde conantur vel a-
ctiones nostras vel actionum eue-
nta prædicere, nimis errant, & ven-
dunt imperitis hominib. misera-
bilem seruitutem. Nam quisq; li-
ber, cum ad huiusmodi mathema-
ticum ingressus fuerit, dat pecuni-
am vt seruus inde exeat, aut Mar-
tis, aut Veneris, vel potius omniū
syderum, quibus illi, qui primi er-
rauerunt, errorēq; posteris, ppina-
uerunt, vel bestiarum propter si-
militudinē, vel hominū ad ipsos
homines honorandos imposue-
runt vocabula. Non enim miran-
dum est, cū etiam propiorib. recē-
tioribusq; tēporibus, sydus, quod
appellamus luciferum, honori &
nomini Cæsaris Romani dicare
conati sunt. Et fortasse factum es-
set atq; isset in vetustate, nisi aui-
a eius

AVG. DE DOCT.

eius Venus præoccupasset hoc no-
minis prædium, neq; iure vlllo ad
hæredes tranſceret, quod nunquã
viva poſſiderat aut poſſidendum
petiuerat. Nã vbi vacabat locus,
neq; alicuius priorum mortuorũ
honore tenebatur, factũ est quod
in rebus talibus fieri ſolet. Pro
Quintili enim & Sextili mēſibus,
Iulium atq; Auguſtum vocamus,
de honoribus hominum Iulij Cæ-
ſaris & Auguſti Cæſaris, nuncupa-
tos, vt facile, qui voluerit, intelli-
gat etiã illa ſydera prius ſine his
nominib. cœlo vagata eſſe. Mor-
tuis autem illis, quorum honora-
re memoriam vel coacti ſunt ho-
mines regia poteſtate, vel placuit
humana uanitate, nomina eorum
imponentes ſyderibus, eoſiſpoſ ſi-
bi mortuos in cœlum leuare vide-
bantur. Sed quomodolibet vocẽ-
tur ab hominibus, ſunt tamen ſy-
dera quæ deus inſtituit & ordina-
uit vt voluit, & eſt certus motus
illorum

CHR. LIB. II.

illorum quo tempora distinguuntur atq; variantur. Quem motum notare cum quisque nascitur quo modo se habeat facile est, per eorum inuentas conscriptasq; regulas, quod sancta scriptura cōdemnat dicens, Si enim tantum potuerunt scire vt possent æstimare seculum, quomodo eius dominum non facilius inuenerunt?

OBSERVATIO SYDERUM. Cap. 22.

Ed ex ea notatione velle nascēstium mores, actus, euenta prædicere, magnus error & magna dementia est. Et apud eos qui dem, qui talia dediscenda didicerunt, sine vlla dubitatione refellitur hæc superstitio. Constellationes enim quas uocant, notatio est syderum, quo modo se habebant cum ille nasceretur, de quo isti mīseri à miserioribus consuluntur. Fieri autem potest, vt aliqui gemini tam sequaciter fundētur ex v-

AVG. DE DOCT.

tero, vt interuallum temporis inter eos nullum possit apprehendi & cōstellationum numeris annotari. Vnde necesse est nōnullos geminos easdem habere constellaciones, cum paria rerum vel quas agunt, vel quas patiuntur euenta non habeant, sed plerunq; ita disparia, vt alius felicissimus, alius in felicissimus viuat: sicut Esau & Iacob geminos accipimus natos, ita vt Iacob posterior nascebatur manu plantam præcedētis fratris tenens inueniretur. Horum certe dies atq; hora nascentium aliter notari non posset, nisi vt amborū constellatio esset vna. Quantum autem intersit inter amborū mores, facta, labores atque successus, scriptura testis est, iam ore omnium gentium peruulgata. Neque enim ad rem pertinet qd dicunt, ipsum momentum minimum atq; angustissimum temporis, quod geminorum partum determinat, multum

tum
coelo
velo
vt p
stell
ueni
ctis,
erge
ueni
ciat
tre
disc
rus
la q
tur
quib
præ
illa
bus
sunt
N

H

CHR. LIB. II.

tum valere in rerum natura, atq;
cœlestium corporum rapidissima
velocitate. Et si enim concedam
vt plurimum valeat, tamen in cō
stellationibus à mathematico in-
ueniri non potest, quibus inspe-
ctis, se fata dicere profiteat. Quod
ergo in constellationibus non in-
uenit, quas necesse est vnas inspi-
ciat, siue de Iacob, siue de eius fra-
tre consulatur, quid ei prodest si
discat in cœlo quod temere secu-
rus infamat, & non discat in tabu-
la quam frustra sollicitus intue-
tur. Quare istę quoque opiniones
quibusdam rerum signis humana
præsumptione institutis, ad eadē
illa quasi quædam cum dæmoni-
bus pacta & conuenta referendæ
sunt.

NON HABENDA FI-
des mathematicis.

Cap. 23.

Hinc enim fit, vt occulto quo-
dā iudicio diuino, cupidi ma-
larū

AVG. DE DOCT.

larum rerum homines tradantur
illudendi & decipiendi pro meri-
tis voluptatum suarum, illudenti-
bus eos atq; decipientibus praua
ricatoribus angelis: quibus ista
pars mundi infima, secundum pul-
cherrimum ordinem rerum diui-
næ prouidentiae lege subiecta est.
Quibus illusionibus & deceptio-
nibus euenit, vt istis superstitio-
sis & perniciosis diuinationū ge-
neribus multa præterita & futura
dicantur, nec aliter accidāt, quā
dicunt: multaq; obseruantibus se-
cundum obseruationes suas eue-
niant, quibus implicati curiosio-
res fiant, & sese magis magisque in-
serant multiplicibus laqueis per-
niciosissimi erroris. Hoc genus
fornicationis animæ salubriter di-
uina scriptura non tacuit, neq; ab
ea sic deterruit animā, vt propte-
rea talia negaret esset sectanda,
quia falsa dicuntur à professorib.
eorum, sed etiā si dixerint vobis,
inquit,

CHR. LIB. II.

inquit, & ita euenerit, ne credatis
eis. Non enim quia imago Samue-
lis mortui, Sauli regi vera prænu-
ciauit, propterea talia sacrilegia,
quibus imago illa præsentata est,
minus execranda sunt: aut, quia in
Actibus Apostolorum ventrilo-
qua femina verum testimonium
perhibuit apostolis domini, ideo
Paulus apostolus pepercit illi spi-
ritui, ac non potius feminam illi
us dæmonij correptione atq; ex-
clusionem mundauit. Omnes igitur
artes huiusmodi vel nugatoriae
vel noxiæ superstitionis, ex qua-
dam pestifera societate hominū
& dæmonum, quasi pacta infidelis
& dolosæ amicitiae constituta, pe-
nitentius sunt repudiandæ & fugien-
dæ Christiano: non quod idolum
sit aliquit, vt ait Apostolus, sed quia
quæ immolant, dæmonijs immo-
lant, & non deo: nolo autem vos
socios fieri dæmoniorum. Quod
autem de idolis, & de immolatio-
nibus

AVG. DE DOCT.

nibus, quæ honori eorum exhibetur, dixit Apostolus, hoc de omnibus imaginarijs signis sentendum est, quæ vel ad cultum idolorum, vel ad creaturâ eiusq; partes tanq; deum, colandas trahunt, vel ad remediorum aliarumq; observationum curâ pertinent: quæ non sunt diuinitus ad dilectione dei & proximi, tanq; publice constituta, sed per priuatas appetitiones rerum temporalium, corda dissipant miserorum. In omnibus ergo istis doctrinis societas dæmonum formidanda atq; vitanda est, qui nihil cum principe suo diabolo, nisi reditum nostrum claudere atq; obserare conantur. Sicut aut de stellis, quas condidit & ordinavit deus, humanæ & deceptorie cōiecturæ ab hominibus institutæ sunt: sic etiam de quibusdam nascentib. vel quomodo diuinę providentię administratione existentib. rebus, multi multa humanis suspi

CHR. LIB. II.

suspicionibus, quasi regulariter
coniecta literis mandauerunt, si
forte insolite acciderint, velut si
multa pariat, aut fulmine aliquid
percutiatur.

SOCIETAS INTER DAE
mones & mathematicos.

Cap. 24.

Quæ omnia tantum valent, quæ
tum præsumptione animo
rum, quasi cõmuni qua-
dam lingua, cum dæmonibus fœ-
derata sunt. Quæ tamen omnia
plena sunt pestiferæ curiositatis,
cruciantis sollicitudinis, mortife-
ræ seruitutis. Non enim quia va-
lebant, animaduersa sunt, sed ani-
maduertendo atque signando fa-
ctum est, vt valerent. Et ideo di-
uersis diuersa proueniunt, secun-
dum cogitationes & præsumptio-
nes suas, Illi enim spiritus qui de-
cipere volūt, talia procurāt cuiq;
qualib. eum irretitū per suspicio-
nes & consensiones eius uiderint,

AVG. DE DOCT.

Sicut enim, verbi gratia, vna figura literæ, quæ decussatim notatur, aliud apud Græcos, aliud apud Latinos valet, non natura sed placito, & consensione significandi: & ideo qui vtrancq; linguam nouit, si homini Græco velit aliquid significare scribendo, non in ea significatione ponit hanc literam, in qua eam ponit, cū homini scribit Latino. Et beta vno eodemq; sono, apud Græcos literæ, apud Latinos oleris nomen est. Et cū dico, lege, in his duabus syllabis, aliud Græcus, aliud Latinus intelligit. Sicut ergo hæ omnes significationes, pro suæ cuiusq; societatis consensione animos mouent: & quia diuersa cōsensio est, diuerse mouent: nec ideo consenserunt in eas homines, quia iam valebāt ad significationem: sed ideo valent, quia consenserunt in eas. Sic etiam illa signa, quibus pernicioſa dæmonum societas cōparatur, pro

CHR. LIB. II.

pro cuiusque observationibus valent. Quod manifestissime ostendit ritus augurum, qui & antequam obseruent, & posteaquam obseruata signa tenuerint, id agunt, ne videant volatus, aut audiant voces auium: quia nulla ista signa sunt, nisi cōsensus obseruantis accedat.

INSTITVTA HVMANA

Cap. 25.

Quibus amputatis atq; eradicatis ab animo Christiano, deinceps videndæ sunt institutiones hominum non supersticiosæ, id est, non cum dæmonibus, sed cum ipsis hominibus institutæ. Namq; omnia, quæ ideo valēt inter homines, quia placuit inter eos ut ualeāt, instituta hoīm sunt: quorum partim supflua, luxuriosaq; instituta sunt, partim cōmoda & necessaria. Illa em̄ signa quæ saltando faciunt histriones, si natura, non instituto & consensione

F 7 homi-

AUG. DE DOCT.

hominum valerent, nō primis tē-
poribus, saltāte Pantomimo, pre-
co pronunciaret populis Cartha-
ginis, quid saltator vellet intelli-
gi. Quod adhuc multi meminerūt
senes, quorum relatu hęc solemus
audire. Quod ideo credendum est
quia nunc quoq, si quis theatrum
talium nugarum imperitus intra-
uerit, nisi ei dicatur ab altero qd
illi motus significant, frustra to-
tus intentus est. Appetunt tamen
omnes quandam similitudinem
in significando, vt ipsa signa in-
quantum possunt, rebus quę signi-
ficantur, similia sint. Sed quia mul-
tis modis simile aliquid alicui po-
test esse, non constant talia signa
inter homines, nisi consensus ac-
cedat. In picturis vero & statuis,
cāterisq, huiusmodi simulatis o-
peribus maxime peritorum artifi-
cum, nemo errat cum similia vide-
rit, vt agnoscat quibus sint rebus
similia. Et hoc totum genus inter
super-

CHR. LIB. II.

superflua hominum instituta nu-
merandum est, nisi cum interest
quid eorum, qua de causa, & vbi,
& quādo, & cuius autoritate fiat.
Milia deniq; fictarum fabularum
& falsitarum, quarum mendacijs
homines delectantur, humana in-
stituta sunt. Et nulla magis homi-
num propria, quæ à seipsis habet,
existimanda, quàm quæq; falsa at-
que mendacia. Commoda vero &
necessaria hominum cum homini-
bus instituta sunt, quæcunq; in ha-
bitu & cultu corporis ad sexus
vel honores discernendos differē-
tia placuit: & innumerabilia ge-
nera significationum, sine quibus
humana societas, aut non omni-
no, aut minus commode geritur:
quæq; in ponderibus atq; mensu-
ris, & numerorum impressioni-
bus, vel æstimationibus sua cuiq;
ciuitati & populo sunt propria,
& cætera huiusmodi. Quæ nisi
hominum instituta essent, non
per

AVG. DE DOCT.

per diuersos populos varia essent
nec in ipsis populis singulis, par-
bitrio suorum principum mutare-
tur. Sed hæc tota pars humanorū
institutorum, quæ ad vsum vitæ
necessarium proficiunt, nequaquā
est fugienda Christiano, imo etiam
quantum satis est, intuenda, me-
moriamque retinenda.

QVÆ HOMINVM IN-
stituta fugienda, & quæ
amplectenda sunt.

Cap. 26.

A Dumbrata enim quædam, &
naturalibus utcumque similia
hominum instituta sunt, quo-
rum ea quæ ad societatem, ut di-
ctum est, dæmonum perinent, pe-
nitus repudianda sunt & detestā-
da. Ea vero quæ homines cum ho-
minibus habent, assumenda, inquā-
tum non sunt luxuriosa atque su-
perflua: & maxime literarum figu-
ræ, sine quibus legere non possumus,
linguarumque varietas quan-
tum

CHR. LIB. II.

tū satis est, de qua superius disputa-
uimus. Ex eo genere sunt etiam
notę quas qui didicerunt, proprie
iam notarij appellantur. Vtilia
sunt ista, nec discuntur illicite, nec
superstitione implicant, nec luxu
eneruant, si tantum occupent, vt
maioribus rebus, ad quas adipiscē-
das seruire debent, non sint impe-
dimento.

QVÆ DICANTVR HO-
minum instituta, & quæ
non. Cap.

27.

Am vero illa quæ non instituen-
do, sed aut trāfacta temporibus,
aut diuinitus instituta, inuesti-
gando homines prodiderunt, vbi-
cunq; discantur, nō sunt hominū
instituta existimanda. Quorum
alia sunt ad sensus corporis, alia
verō ad rationem animi pertinē-
tia. Sed illa quæ sensu corporis at-
tinguntur, vel narrata credimus,
vel demonstrata sentimus, vel ex
perta

AVG. DE DOCT.
perta conijcimus.

HISTORIA.

Cap. 28.

Q Vicquid igitur de ordine tē-
porum transactorum in-
dicat ea quę appellatur
historia, plurimum nos adiuuat
ad sanctos libros intelligendos,
etiam si præter ecclesiam puerili
eruditione discatur. Nam & per
olympiadas, & per consulum no-
mina multa sæpe quæruntur à no-
bis: & ignorātia consulatus, q̄ na-
tus est dominus, & quo passus est,
nonnullos coëgit errare, vt puta-
rent quadraginta sex annorū eta-
te passum esse dominū, quia p̄ tot
annos ædificatum esse templū, di-
ctum est à ludæis, quod imaginem
dominici corporis habebat. Et an-
norum quidē ferè triginta bap-
tizatum esse retineamus autoritate
euāgelica. Sed postea quot annos
in hac vita egerit, quanq̄ textu i-
pso actionū eius animaduerti pos-
sit.

CHR. LIB. II.

fit: tamen ne aliunde caligo dubi-
tationis oriatur, de historia gen-
tium collata cum euangelio, liqui-
dius certiusq; colligitur. Tunc em
videbitur nō frustra dictum esse,
quod quadraginta sex annis tem-
plum ædificatum sit: vt cum refer-
ri iste numerus ad ætatem domini
non potuerit, ad secretiorem in-
structionem humani corporis re-
feratur, quo indui propter nos nō
dedignatus est vnicus dei filius, p
quem facta sunt omnia. De utilita-
te autē historiæ, vt omittam Græ-
cos, quantam noster Ambrosius
quæstionem soluit calumnianti-
bus Platonis lectoribus & dile-
ctoribus: qui dicere ausi sunt, om-
nes domini nostri Iesu Christi sen-
tentias, quas mirari & prædicare
coguntur, de Platonis libris eum
didicisse, quoniam longe ante hu-
manum adueutum Domini Pla-
tonem fuisse negari non potest:
Nonne & memoratus episcopus
con-

AVG. DE DOCT.

considerata historia gentium, cū
Platonē reperisset Hieremiæ pro-
phetæ temporibus profectum fu-
isse in Aegyptum, vbi tūc ille Pro-
pheta erat, probabilius esse osten-
dit, quod Plato potius nostris li-
teris per Hieremiam fuerit imbu-
tus, vt illa posset docere vel scri-
bere quæ iure laudantur. Ante li-
teras enim gentis Hebræorum, in
qua vnus dei cultus emicuit, ex
qua secundum carnem venit do-
minus noster, nec ipse quidem Py-
thagoras fuit, à cuius posteris Pla-
tonem Theologiam didicisse isti
asserunt. Ita consideratis tempori-
bus, sit multo credibilius istos po-
tius de literis nostris habuisse, q̃-
cunq; bona & vera dixerunt, q̃ de
Platonis dominū nostrum Iesum
Christum, quod dementissimum
est credere. Narratione autem hi-
storica, cum præterita etiam ho-
minum instituta narrantur, nō in-
ter humana instituta ipsa historia

nume-

CHR. LIB. II.

numeranda est: quia iam quæ trāsi-
erunt, nec infecta fieri possunt, in
ordine temporum habenda sunt,
quorum est cōditor & administra-
tor deus. Aliud est enim facta nar-
rare, aliud docere facienda. Histo-
ria facta narrat fideliter atq; vti-
liter: libri autem haruspicum, &
quæq; similes literæ, facienda vel
observanda intendūt docere, mo-
nitoris audacia, non iudicis fide.

COGNITIO HERBA-

rum & similium rerum

non est supersti-
tiosa. Cap.

29.

Et etiam narratio demonstra-
tioni similis, qua non præteri-
ta, sed præsentia indicantur
ignaris. In quo genere sunt quæ-
cunq; de locorum situ, naturisq;
animalium, lignorū, lapidum, her-
barum, aliorumue corporum scri-
pta sunt. De quo genere superius
egimus, eamq; cognitionem vale-
re ad

AVG. DE DOCT.

read ænigmata scripturarum sol-
uenda docuimus: non vt pro qui-
busdam signis adhibeantur, tanq̃
ad remedia vel machinamenta su-
perstitionis alicuius: nam & illud
genus iam distinctum ab hoc lici-
to & libero separauimus. Aliud
est enim dicere, tritam istam her-
bam si biberis, venter non dole-
bit: & aliud est dicere, istam herbã
collo si suspenderis, venter nõ do-
lebit. Ibi enim probatur contem-
peratio salubris: hic significatio
superstitiosa dānatur. Quāq̃ vbi
præcantationes, & inuocationes,
& characteres non sunt, plerunq̃
dubium est, vtrum res quæ alliga-
tur, aut quoquo modo adiungi-
tur sanando corpori, vi nature va-
leat, quod libere adhibēdum est:
an significatiua quadam obliga-
tione proueniat, quod tanto pru-
dentius oportet cauere Christia-
num, quanto efficacius prodesse
videbitur. Sed ubi latet qua causa
quid

CHR. LIB. II.

quid valeat, quo animo quisque utatur
interest, duntaxat in sanandis
vel temperandis corporibus, siue
in medicina, siue in agricultura: sy-
derum autem cognoscendorum non
narratio, sed demonstratio est, quo-
rum perpauca scriptura comme-
morat. Sicut autem plurimis no-
tus est lunæ cursus, qui etiam ad
passionem domini anniuersarie
celebrandam solenniter adhibe-
tur: sic paucissimis cæterorum quo-
que syderum vel ortus vel occasus,
vel alia quælibet momenta sine
villo sunt errore notissima. Quæ
per seipsam cognitio, quanquam
superstitione quosdam non alli-
get, non multum tamen ac prope
nihil adiuuat tractationem diui-
narum scripturarum, & infructuo-
sa intentione plus impedit. Et quia
familiaris est perniciosissimo er-
rori fatua fata cantantium, cõmo-
dius honestiusque contemnitur. Ha-
bet autem præter demonstrationem
præsen

AVG. DE DOCT.

præsentium, etiam præteritorum
narrationi simile aliquid, quod à
præsentis positione motuq; syde-
rum, & in præterita eorum vesti-
gia regulariter licet recurrere. Ha-
bet etiam futurorū regulares con-
iecturas, nō suspiciosas & omino-
sas, sed ratas & certas: non vt ex
eis aliquid trahere in nostra fata
& euenta tentemus, qualia gene-
thliacorum deliramenta sunt, sed
quantum ad ipsa pertinet sydera.
Nam sicut is, qui computat lunā,
cū hodie inspexerit quota sit, &
ante quotlibet annos quota fue-
rit, & post quotlibet annos quota
futura sit, potest dicere: sic de vno
quoq; syderum, qui ea perite com-
putat, respondere consuevit. De
qua tota cognitione, quantum ad
vsum eius attinet, quid mihi uide-
tur, aperui.

ARTIS MECHANICAE
in scripturis vsus.

Cap. 39.

Artium

CHR. LIB. II.

Artium etiam cæterarum, quibus aliquid fabricatur, uel quod remaneat post operationem artificis ab illo effectum, sicut domus & scamnũ & vas aliquod atque alia huiusmodi: vel quæ ministerium quoddam exhibent operanti deo, sicut medicina & agricultura & gubernatio: vel quarum omnis effectus est actio, sicut saltationum & cursuum & luctaminũ. Harum ergo cunctarum artium de præteritis experimenta, faciunt etiam futura coniñci: nam nullus earum artifex membra mouet in operando, nisi præteritorum memoriam, cum futurorum expectatione contextat. Harum autem cognitio tenuiter in ipsa humana uita cursimque usurpanda est, non ad operandum, nisi forte officium aliquod cogat, de quo nunc non agimus, sed ad iudicandum, ne omnino nesciamus quid scriptura uelit insinuare, cum de his artibus aliquas

G

quas

AVG. DE DOCT.
quas figuratas locutiones inserit,
DIALECTICA.

Cap. 31.

Restant ea quæ nō ad corporis
sensus, sed ad rationem animi
pertinent, vbi disciplina re-
gnat disputationis & numeri. Sed
disputatiōis disciplina ad omnia
genera quæstionum, quæ in literis
sanctis sunt penetranda & dissol-
uenda, plurimum valet: tantum
ibi cauenda est libido rixandi, &
puerilis quædam ostentatio deci-
piendi aduersarium. Sunt enim mul-
ta quæ appellātur sophismata, fal-
sæ conclusiones rationum, & ple-
rūq; ita veras imitantes, vt non
solū tardos, sed ingeniosos etiam
minus diligenter attentos deci-
piant. Proposuit enim quidam, di-
cens ei cū quo loquebatur, Quod
ego sum, tu non es. At ille consen-
sit. Verum enim erat ex parte, vel
eo ipso, quod iste insidiosus, ille
simplex erat. Tunc iste addidit, E-
go au

CHR. LIB. II.

go autem homo sum. Hoc quoque cum ab illo accepisset, conclusit, dicens: Tu igitur non es homo. Quod genus captiosarum conclusionum scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco, ubi dictum est: Qui sophisticè loquitur, odibilis est. Quanquā etiam sermo non captiosus, sed tamē abundantius, quā gravitatem decet, verborū ornamenta cōsectans, sophisticus dicatur. Sunt etiam veræ connectiones ratiocinationis falsas habentes sententias, quę consequuntur errorem illius cum quo agitur. Quę tamen ad hoc inferuntur à bono & docto homine: ut in ijs erubescens ille, cuius errorem consequuntur, eundem relinquat errorem: quia si in eodem manere voluerit, necesse est ut etiam illa quę damnat, tenere cogatur. Non enim inferebat Apostolus, cum ipse diceret, Neque Christus resurrexit: & illa alia,

AUG. DE DOCT.

Inanis est prædicatio, inanis est & fides vestra : & deinceps alia, quæ omnino falsa sunt, quæ & Christus resurrexit, & non erat inanis prædicatio eorum qui hoc annuntiabant, nec fides eorum qui hoc crediderant, sed ista falsa verissime connectebantur illi sententiæ, quæ dicebatur, non esse resurrectionem mortuorum. Istis autem falsis repudiatis, quoniam vera erant si mortui non resurgunt, consequens erit resurrectio mortuorum. Cum ergo sint veræ connexiones, non solum verarum, sed etiam falsarum sententiarum, facile est veritatem, connexionum etiam in scholis illis discere, quæ præter ecclesiam sunt. Sententiarum autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis inuestiganda est.

HOMINES ORDINEM
rerum non instituerunt, sed
animaduenterunt.

Cap. 32.

Ipsa

Ipsa
non
est
eam
re. Na
petu
enim
rum,
locor
lium,
osten
mini
mon
non a
instit
qui d
sequi
quod
que i
ita es
illud
com
non c
rum,
error

CHR. LIB. II.

Ipsa tamen veritas connexionū
non instituta, sed animaduersa
est ab hominibus & notata, vt
eam possint vel discere vel doce-
re. Nam est in rerum ratione per-
petua & diuinitus instituta. Sicut
enim qui narrat ordinem tempo-
rum, non eum ipse componit, &
locorum situs, aut naturas anima-
lium, vel stirpium, vel lapidum q̄
ostendit, non res ostendit ab ho-
minibus institutas: & ille qui de-
monstrat sydera, eorumq; motus,
non à se, vel ab homine aliquo rē
institutam demonstrat: sic etiam
qui dicit, cū falsum est quod cō-
sequitur, 'necesse' est vt falsum sit
quod præcedit, verissime dicit, ne-
que ipse facit vt ita sit, sed tantū
ita esse demonstrat. Ex hac regula
illud est quod de Apostolo Paulo
commemorauimus: præcedit em̄
non esse resurrectionem mortuo-
rum, quod dicebant illi, quorum
errorem destruere volebat Apo-
stolus.

AUG. DE DOCT.

stolus. Porro illam sententiā præcedentem, qua dicebant non esse resurrectionem mortuorum, necessario sequitur. Neque Christus resurrexit. Hoc autem quod sequitur, falsum est, Christus enim resurrexit. Falsum est ergo & qd præcedit. Præcedit autem, non esse resurrectionem mortuorum. Est igitur resurrectio mortuorū. Quod totum breuiter ita dicitur, Si nō est resurrectio mortuorum, neq; Christus resurrexit: Christus autē resurrexit, est igitur resurrectio mortuorum. Hoc ergo vt consequenti ablato, auferri etiam necessario quod præcedit, non instituerunt homines, sed ostenderūt. Et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem sententiarum.

CONCLUSIO SYLLOGISMI falsa. Cap. 33.

Ed in hoc loco de resurrectione Scūm ageretur, & regula connexionis

CHR. LIB. II.

tionis vera est, & ipsa in conclu-
sione sententia. In falsis autē sen-
tentis, connexionis veritas est i-
sto modo. Faciamus aliquem con-
cessisse, si animal est cochlea, vo-
cem habet. Hoc concesso, cum pro-
batum fuerit vocem cochleam
non habere, quoniam consequen-
ti ablato, illud quod præcedit au-
fertur, concluditur non esse ani-
mal cochleam. Quæ sententia fal-
sa est, sed ex cōcesso falso vera est
conclusionis connexio. Veritas
itaque sententiæ per se ipsam va-
let, veritas autem connexionis
ex eius cum quo agitur opinione
vel concessione consistit. Ideo au-
tem, vt supra diximus, infertur
vera connexione quod falsum est
vt eum, cuius errorem corrigere
volumus, pœniteat concessisse
præcedentia, quorum consequen-
tia videt esse respuenda. Iam hinc
intelligere facile est, sicut in fal-
sis sententiis veras, sic in veris

AVG. DE DOCT.

sententijs falsas conclusiones esse
posse. Fac enim aliquē proposuisse,
Si iustus est ille, bonus est, & esse
concessum. Deinde assumpsisse, nō
est autem iustus. Quo item con-
cesso, intulisse conclusionem. Non
est igitur bonus. Quæ tametsi ve-
ra sint omnia, non est tamen vera
regula conclusionis. Non enim si-
cut ablato cōsequenti aufertur ne-
cessario qđ pcedit, ita etiā ablato
pcedenti aufertur necessario qđ con-
sequitur, quia uerū est cū dicimus:
Si orator est, hō est. Ex qua propo-
sitiōe si assumamus, Nō est autē ora-
tor, non erit consequens cū in-
tuleris, Non est igitur homo.

ALIUD EST NOSSE

leges conclusionum, q̄
res intelligere. Cap. 34.

Q Vapropter aliud est nosse re-
gulas cōnexionum, aliud
sententiarum veritatē.
In illis discit quid sit consequens,
quid non consequens, quid repu-
gnans

gnans
est, h
mo e
hom
de ip
uerit
per s
nexi
certi
ra co
ipsa
aute
cōne
tent
sus,
vera
nun
rant
resu
qui
furr
que

CHR. LIB. II.

gnans. Consequens est, Si orator est, homo est. Inconsequens, Si homo est, orator est. Repugnans, Si homo est, quadrupes est. Hic ergo de ipsa connexionione iudicatur. In ueritate autem sententiarum ipse per se sententiæ, non earum connexionio considerata est, sed ueris certisq; sententijs, cum incertis uera connexionione iunguntur, etiam ipsæ certæ fiant necesse est. Quidam autem sic se iactant, cum ueritatē cōnexionum didicerint, quasi sententiarum ipsa sit ueritas. Et rursus, quidam plerunq; retinentes ueram sententiam male se contēnunt, quia leges cōclusionis ignorant: cum melior sit qui nouit esse resurrectionem mortuorum, q̃ ille qui nouit consequens esse, ut si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexerit.

DEFINITIO, DIUI-

sio, partitio.

Cap. 35.

G 5

Item

AVG. DE DOCT.

Item scientia definiendi, diuidē
Idi, atq; partiendi, quanq̃ etiā re-
 bus falsis plerunq; adhibeatur,
 ipsa tamen falsa nō est, neq; ab ho-
 minibus instituta, sed in rerum ra-
 tione comperta. Nō enim quia &
 fabulis suis etiam poēte, & opinio-
 nibus erroris sui vel falsi philoso-
 phi, vel etiam heretici, hoc est, fal-
 si Christiani adhibere consueue-
 runt, propterea falsum est, neq; in
 definiendo, neq; in diuidēdo aut
 partiendo aliquid complectendū
 esse quod ad rem nō pertinet, aut
 aliquid quod pertinet, prætereun-
 dum. Hoc verum est, etiam si ea
 quæ definiuntur aut distribuun-
 tur vera non sint: nam & ipsum
 falsum definitur, cum dicimus, fal-
 sum esse significationem rei, non
 ita se habentis vt significatur, si-
 ue aliquo alio modo. Quæ defini-
 tio vera est, quamuis falsum ve-
 rum esse non possit. Possumus e-
 tiam diuidere, dicentes, duo esse
 genera

gene
 min
 eoru
 se po
 & tr
 om
 dici
 rijs
 id ta
 rit.
 falso
 qua
 sint
 E

V
 Sr
 hile
 poss
 qui
 facu
 le v
 neq

CHR. LIB. II.

genera falsi: vnum eorum quæ omnino esse non possunt, alterum eorum quæ non sunt, quamuis esse possint. Nam qui dicit septem & tria vndecim esse, id dicit quod omnino esse non potest: qui vero dicit calendis, verbi gratia, Ianuariis pluuisse, tametsi factum non sit id tamen dicit quod fieri potuerit. Definitio igitur & diuisio falsorum potest esse verissima quamuis falsa ipsa utique vera non sint.

ELOQUENTIA NON
semper vera persuadet.

Cap. 36.

Sunt etiam quedam præcepta vberioris disputationis, quæ iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera sunt, quamuis eis possint etiã falsa persuaderi. Sed quia & vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea male vtentium peruersitas. Nam neque hoc ab hominibus institutum

AUG. DE DOCT.

tum est, vt veritatis expressio cōciliet auditorem, aut vt facile, qđ intendit, insinuet brevis & aperta narratio, & varietas eius sine fastidio teneat intentos, & ceterę huiusmodi obseruationes: quę siue in falsis siue in veris causis, verę sunt tamen, in quantum vel sciiri vel credi aliquid faciūt, aut ad expetendum fugiendumue animos mouent, & inuētę potius qđ ita se habeant, quā vt ita se haberent, institutę.

RHETORICA AD SERMONEM, dialectica ad iudicandum vtilis.

Cap. 37.

Sed hæc pars cū dicitur, magis vt proferamus ea quę intellecta sunt, q̄ vt intelligamus, adhibēda est. Illa verō conclusionū, & definitionum, & distributionū plurimum intellectore adiuvat: tantum absit error, quo videntur homines sibi ipsam beatę vitę veritatem

CHR. LIB. II.

ritatem didicisse, cum ista didice-
rint: quanquam plerumque accidat,
ut facilius homines res eas asse-
quantur, propter quas assequen-
das ista discuntur, quam taliū prae-
ceptorum nodosissimas & spino-
sissimas disciplinas. Tanquam si quis-
piam dare volens praeceptaambu-
landi, moneat non esse leuandum
pedem posteriorem, nisi cum po-
suerit priorē, deinde minutatim
quemadmodum articulorū & po-
plitum cardines oporteat moue-
re, describat. Vera enim dicit, nec
aliter ambulari potest: sed facili-
us homines hoc faciendo ambu-
lant, quam animaduertunt cum fa-
ciunt, aut intelligunt cum audiunt.
Qui autem ambulare non possunt,
multo minus ea curant, quæ nec
experiendo possunt attendere. Ita
plerumque citius ingeniosus videt
non esse ratam conclusionē, quam prae-
cepta eius capit: tardus autem non
eam videt, sed multo minus quod

AVG. DE DOCT.

de illa præcipitur. Magisq; in his omnibus ipsa spectacula veritatis sæpe delectant, quàm ex eis in disputando aut iudicando adiuuamur, nisi fortè quòd exercitati ora reddunt ingenia, si etiam maligniora aut inflatiora non reddant, hoc est, vt aut decipere veri simili sermone atq; interrogationibus ament, aut aliquid magnū, quo se bonis atque innocentibus antepont, se assecutos putent, qui ista didicerunt.

NVMERI.

Cap. 38.

IAm verò numeri disciplina cui libet tardissimo clarum est, qd non sit ab hominibus instituta sed potius indagata atq; inuenta. Non enim sicut primam syllabam Italiae longam, quam breuem pronunciauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta est: ita quisquam potest efficere cum voluerit, vt ter terna aut non sint nouē aut

CHR. LIB. II.

aut non possint efficere quadra-
tam figuram; aut non ad ternariū
numerum tripla sint, ad senarium
fesculpa, ad nullum dupla, quia in-
telligibiles numeri semissem non
habent. Siue ergo in seipsis confi-
derentur, siue ad figurarū aut so-
norū aliorūque motionum le-
ges numeri adhibeantur, incom-
mutabiles regulas habent, neque
vllō modo ab hominibus instituta,
sed ingeniosorum sagacitate
cōpertas. Quæ tamen omnia quis
quis ita dilexerit, vt iactare se in-
ter imperitos velit, & non potius
quærere vnde sint vera, quæ tan-
tummodo vera esse persenserit: &
inde quædam non solum vera, sed
etiam incommutabilia, quæ incō-
mutabilia esse non comprehende-
rit: ac sic à specie corporū vsq; ad
humanam mentem perueniens,
eum & ipsam mutabilem inuene-
rit, quod nunc docta, nunc indo-
cta sit, constituta tamen inter
incom-

AVG. DE DOCT.

incommutabilem supra se veritatem, & mutabilia infra se cætera, ad vnius dei laudem atq; dilectionem cuncta conuertere, à quo cuncta esse cognoscit, doctus videri potest, sapiens autem esse nullo modo.

QVAE ARTES HUMANAE amplectendæ.

Cap. 39.

Quamobrem videtur mihi studiosis & ingeniosis adolescentibus, & timentibus deum, beatamq; vitam quærentibus salubriter præcipi, vt nullas doctrinas, quæ præter ecclesiam Christi exercentur, tanquam ad beatam vitam capeffendam securre sequi audeant, sed eas sobrie diligenterq; diiudicent. Et si quas inuenerint ab hominibus institutas varias propter diuersas voluntates instituentium, & ignotas propter suspensiones errantium, maxime si habeant etiam cum demonibus

CHR. LIB. II.

bus initam societatem per quarū-
dam significationum quasi quēdā
pacta atq; conuenta, repudient pe-
nitus & detestentur, alienent etiā
studia à supfluis & luxuriosis ho-
minum institutis. Illa vero insti-
tuta hominum, quæ ad societate
conuenientium valent, pro ipsa
huius vitæ necessitate non negli-
gant. In cæteris autem doctrinis,
quæ apud gentes inueniuntur, præ-
ter historiam rerum, vel præteri-
ti temporis, vel præsentis, ad sen-
sus corporis pertinentium, quib.
etiam vtilium artium corporaliū
experimenta & coniecturæ annu-
merantur, & præter rationem di-
sputationis & numeri, nihil vtile
esse arbitror. In quibus omnibus
tenendum est, Ne quid nimis : &
maxime in ijs quæ ad corporis sen-
sus pertinentia, voluūtur tempo-
ribus, & continenter locis. Sicut
autem quidam de verbis omnib.
& nominibus Hebræis, & Syris, &
Aegy-

AVG. DE DOCT.

Aegyptijs, vel si qua alia lingua in
scripturis sanctis inuenire potest,
quæ in eis sine interpretatione
sunt posita, fecerunt vt ea separa-
tim interpretarentur: quod & Eu-
sebius fecit de tēporum historia
propter diuinorum librorum que-
stiones quæ vsum eius flagrant:
quod ergo hi fecerunt de his reb.
vt non sit necesse Christiano in
multis propter pauca laborare: sic
video posse fieri, si quæ eorum qui
possunt, benignam sane operā fra-
ternæ vtilitati delectet impende-
re, vt quoscunq; terrarum locos,
quæue animalia vel herbas atque
arbores, siue lapides vel metalla
incognita, speciesq; quaslibet scri-
ptura cōmemorat, ea generatim
digerens, sola exposita literis mā-
der. Potest etiam de numeris fie-
ri, vt eorum tantummodo nume-
rorum exposita ratio conscriba-
tur, quos diuina scriptura inemi-
nit. Quorū aliqua aut omnia for-
te

te iam
a bon
borat
mur,
pter t
pter
tent:
tand
tur n
totu
liga
mag
plic
lege
gnit
agn

P
me
mi

CHR. LIB. II.

te iam facta sunt, sicut multa, quæ
à bonis doctisq; Christianis illa-
borata atque conscripta arbitra-
mur, non inuenimus, sed siue pro-
pter turbas negligentium, siue, p-
pter inuidorum occultationes la-
tent: quot vtrum de ratione dispu-
tandi fieri possit, ignoro. Et vide-
tur mihi fieri non posse, quia per
totum textum scripturarum col-
ligata est neruorum vice, & ideo
magis ad ambigua soluenda & ex-
plicanda, de quib. post loquemur,
legentes adiuuat, quam ad inco-
gnita signa, de quib. nunc agimus
agnoscenda.

AB ETHNICIS SI

quid benedictum, in
nostrum vsum est
conuertendū. Cap. 40.

Philosophi autē, qui vocantur,
si qua forte vera & fidei nostræ
accommoda dixerunt, maxi-
me Platonici, non solum for-
midanda non sunt, sed & ab eis
etiam,

AVG. DE DOCT.

etiam, tanquam iniustis possessio-
ribus, in vsum nostrum vendican-
da. Sicut enim Aegyptij non solū
idola habebant & onera grauiā,
quæ populus Israhel detestaretur &
fugeret, sed etiam vasa atq; orna-
menta de auro & argento, & ve-
stem, quæ ille populus exiens de
Aegypto, sibi potius tanquam ad
vsum meliorem clanculo vendi-
cauit, non autoritate propria, sed
præcepto dei, ipsis Aegyptijs ne-
scienter commodantibus ea, qui-
bus nō bene vtebantur: sic doctri-
næ omnes gentilium, non solum
simulata, & superstitiosa figmēta,
grauesq; sarcinas superuacanei la-
boris habent, quæ vnusquisq; no-
strum, duce Christo, de societate
gentilium exiens, debet abomina-
ri atq; deuitare: sed etiam libera-
les disciplinas vsui veritatis apti-
ores, & quædam morum præcepta
vtilissima continent, deq; ipso v-
no deo colendo nonnulla vera in-
ueniunt

CHR. LIB. II.

ueniuntur apud eos: quod eorum
 tanquam aurum & argentū, quod
 non ipsi instituerunt, sed de qui-
 busdam quasi metallis diuinę pro-
 uidentię, quę ubiq; infusa est, erue-
 runt, & quo peruerse atq; iniurio-
 se ad obsequia dæmonum abutun-
 tur, cū ab eorum misera societate
 sese animo separat, debet ab eis
 auferre Christianus ad vsum iu-
 stum prædicandi Euangelij. Vestē
 quoq; illorum, id est, hominū qui-
 dem instituta, sed tamen accōmo-
 data humanę societati, qua in hac
 vita carere non possumus, accipe-
 re atq; habere licuerit, in vsum cō-
 uertenda Christianum: nam quid
 aliud fecerunt multi boni fideles
 nostri? Nōne aspicimus quanto
 auro, & argento, & veste suffarci-
 natus exierit in Aegypto Cypria-
 nus doctor suauissimus, & martyr
 beatissimus? quanto Lactantius?
 quanto Victorinus, Optatus, Hila-
 rius? Vt de viuis taceam, quanto
 innu-

AUG. DE DOCT.

innumerabiles Græci. Quod pri-
or ipse fidelissimus dei famulus
Moyſes fecerat, de quo ſcriptum
eſt, quod eruditus fuerit omni ſa-
pientia Aegyptiorum. Quibus o-
mnib. viris ſuperſtitioſa gentiū
conſuetudo, & maxime illis tem-
poribus, cum Chriſti iugum decu-
tiens, Chriſtianos perſequeretur,
diſciplinās quas vtilēs habebat,
nunquam commodaret, ſi eas in
uſum vnius dei colendi, quo va-
nus idolorum cultus extingueretur,
cōuerſum iri ſuſpicaretur: ſed
dederunt aurum & argentum, &
veſtem ſuam exſtanti populo Dei
de Aegypto, neſcientes quemad-
modum illa, quæ dabant, in Chri-
ſti obſequium redderentur. Illud
enim in Exodo factum, ſine du-
bio figuratum eſt, ut hoc præſigna-
ret: quod ſine præiudicio al-
terius, aut paris, aut me-
lioris intelligen-
tiæ dixerim.

Stu-

CHR. LIB. II.
STVDIVM THEOLO.

gię qualem animum re
quirat. Cap. 41.

Sed hoc modo instructus diui-
narum scripturarum studiosus
cū ad eas perscrutandas ac-
cedere cōperit, illud Apostolicū
cogitare non cesset: Scientia in-
flat, charitas edificat. Ita enim sen-
tiet, quāuis de Aegypto diues ex-
eat, tamen nisi pascha egerit, sal-
uum se esse non posse. Pascha autē
nostrum immolatus est Christus.
Nihilq; magis iminolatio Christi
nos docet, quā illud quod ipse
clamat, tanquam ad eos, quos in
Aegypto sub Pharaone videt la-
borare: Venite ad me omnes quī
laboratis & onerati estis, & ego
reficiam vos: tollite iugum meū
super vos, & discite à me, quia mi-
tis sum & humilis corde, & inue-
nietis requiē animabus vestris: iu-
gum em̄ meū suaue est, & sarcina
mea leuis. Quibus nisi mitibus &
humis-

AVG. DE DOCT.

humilibus corde, quos non inflat
scientia, sed charitas ædificat. Me
minerint ergo eorum, qui pascha
illo tempore per vmbrarum ima
ginata celebrabant, cum signari
postes sanguine agni inberentur,
hyssopo fuisse signatos. Hæc her-
ba mitis & humilis est, nihil forti-
us & penetrabilius eius radicibus
vt in charitate radicati & funda-
ti, possimus comprehendere cum
omnibus sanctis quæ sit latitudo,
& lōgitudo, & altitudo, & profun-
dum, id est, crucem domini: cuius
latitudo dicitur in transuerso li-
gno quo extenduntur manus: lon-
gitudinem, quo à terra vsq; ad ipsam lati-
tudinem, quo à manibus & infra
totum corpus affigitur: altitudo
à latitudine sursum vsq; ad sum-
mum, quo adhæret caput, profun-
dum vero quod terræ infixum ab-
sconditur. Quo signo crucis, om-
nis actio Christiana describitur,
bene operari in Christo, & ei per-
seueran

seuer
stia, f
Per h
bim
min
Chr
quen
mur
Est e
ria, n
ab A
quid
spere
dabo
deal
ultra
nect
purg
ri hy
mili

S A C
cu

CHR. LIB. II.

seueranter inhaerere, sperare coelestia, sacramenta non prophanare. Per hanc actionem purgati, valerimus cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, qua æqualis est patri, per quem facta sunt omnia, vt impleamur in omnem plenitudinē dei. Est etiam in hyssopo vis purgatoria, ne inflante scientia de diuitijs ab Aegypto ablati, superbe aliquid pulmo tumidus anhelet: Asperges me, inq̃d; hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditui meo dabis exultationē & lætitiā. Deinde annectit consequenter, vt ostendat purgationem à superbia significari hyssopo, Et exultabunt ossa humiliata.

SACRAE SCRIPTURÆ
cum prophana comparatio.

Cap. XLII.

H

Quanti

AUG. DE DOCT.

Quantum aut minor est auri,
argenti vestisque copia, quā
de Aegypto secū ille po-
pulus abstulit, in cōparatione di-
uitiarū quas postea Hyerosolimae
cōsecutus est, quę maxime in Solo-
mone rege ostenduntur, tanta sit
cuncta scientia, quę quidem est v-
tilis collecta de libris gentiū, si di-
uinarū scripturarū scientiæ com-
paretur. Nam quicquid homo ex-
tra didicerit, si noxium est, ibi dā-
natur: si vtile est, ibi inuenitur. Et
cum ibi quisque inuenit omnia
quę vtiliter alibi didicit, multo
abundantius ibi inueniet ea quę
nusquam omnino alibi, sed in illa
rum tantummodo scripturarum
mirabili altitudine & mirabili hu-
militate discuntur. Hac igitur in-
structione præditum cum signa-
rint, mitem & humilem corde sub-
iugatum leniter Christo, & onera-
tum sarcina leui, fundatū & radi-
catum

CHR. LIB. II.

catum & ædificatum in charitate,
quam scientia inflare non possit:
accedit ad ambigua signa in scri-
pturis considerata & discutienda,
de quibus iam tertio volumi-
ne dicere aggrediar, quod domi-
nus donare dignabitur.

ARGVMENTVM

libri tertij.

Tertio libro plurimos sacræ
scripturæ locos ad intelligen-
dum perdifficiles & obscuros
esse docet, atq; horum alios peri-
culosos & lubricos esse, à quibus
studio abstinendum, ne inducant
nos vt erremus: alios vero nullo
cum periculo coniunctam intelli-
gendi rationem habere. Viam
quoq; & modum interpretatione
difficultates illas explicandi tra-
dit, additis septem Ticonij
regulis ad eam rem ac-
commodatis.

H 2

D. AV.

D. AVRELII

AVGVSTINI DE DO
ctrina christiana.

LIBER 3.

Omo timens deum, volū
tatem eius in scripturis
H sanctis diligenter inqui-
rit. Et ne amet certami-
na, pietate māsuetus, præ-
munitus etiam scientia linguarū,
ne in verbis locutionibusq; igno-
tis hæreat, præmunitus etiam co-
gnitione quarundam rerū neces-
sariarū, ne vim naturamue earū,
quæ propter similitudinem adhi-
bentur, ignoret, adiuuante etiam
codicū veritate, quam solers emē-
dationis diligentia procuravit,
veniat ita instructus ad ambigua
scripturarum discutienda atq; sol-
uenda. Vt autem signis ambiguis
non

AVG. DE DOCT.

non decipiatur, quantum per nos
instrui potest, fieri aut potest, vt
istas vias quas ostendere volumus,
tanquam pueriles vel magnitudi-
ne ingenij, vel maioris illumina-
tionis claritate derideat: sed ta-
men vt dicere coeperam, quatum
per nos instrui potest, qui eo loco
animi est, vt per nos instrui vale-
at, sciat ambiguitatem scripturæ
aut in verbis proprijs esse, aut in
translatis: quæ genera in secundo
libro demonstraui.

DISTINCTIO QUAN- tum faciat. Cap. 2.

Ed cum verba propria faciunt
Sambiguâ scripturâ, primo pro-
uidendum est, ne male distin-
xerimus, aut pronunciauerimus.
Cum ego adhibita intèrio incer-
tum esse prouiderit, quomodo di-
stinguendum aut quomodo pro-
nunciandum sit, cõsulat regulam
fidei, quam de scripturarũ planio-
ribus locis & ecclesiæ autoritate

AVG. DE DOCT.

percepit, de qua satis egimus, cum
de rebus in primo libro loquere-
mur. Quod si ambę vel etiam oēs,
si plures fuerint, partes ambigui-
tatis secundū fidē sonuerint, tex-
tus ipse sermonis à præcedentib.
& consequentibus partibus, quę
ambiguitatem illam in medio po-
suerunt, restat consulendus: vt vi-
deamus cui nā sententię de pluri-
bus quę se ostendunt, ferat suffra-
gium, eamq; sibi contexi patiatur.
Iam nunc exempla considera. Illa
hæretica distinctio: In principio
erat verbum, & verbum erat apud
deum, & deus erat: vt alius sensus
sit, Verbum hoc erat in principio
apud deum: non vult verbū deum
confiteri. Sed hoc regula fidei re-
fellendum est, qua cuius de trinita-
tis equalitate præscribitur, vt dica-
mus, Et deus erat verbum: deinde
subiungamus, Hoc erat in princi-
pio apud deū. illa vero distinctio-
nis ambiguitas neutra parte res-
sit

stit
nis
lus,
pell
tiam
Chr
mū,
prop
ex d
an c
vt il
tiam
Chr
Mul
pare
hab
duo
men
teriu
tiā s
fitat
bigu
dijue
quan
terp

CHR. LIB. III.

stitit fidei, & ideo textu ipso sermo-
nis diiudicanda est, vbi ait Aposto-
lus, Et quid eligam ignoro, com-
pellor aut ex duobus, concupiscen-
tiam habens dissolui, & esse cum
Christo: multo enim magis opti-
mū, manere in carne necessarium
propter vos. Incertū em̄ est vtrū
ex duobus concupiscentiā habens,
an compellor autem ex duobus,
vt illud adiungatur, concupiscen-
tiam habens dissolui, & esse cum
Christo. Sed quoniā ita sequitur,
Multo enim magis optimum, ap-
paret eum eius optimi dicere se
habere concupiscentiam. vt cū ex
duobus compellatur, alterius ta-
men habeat concupiscentiam, al-
terius necessitatem: concupiscen-
tiā scilicet esse cum Christo, neces-
sitatem manere in carne. Quę am-
biguitas vno consequenti verbo
diiudicatur, quod positū est (em̄.)
quam particulā qui abstulerūt in-
terpretes, illa potius sentētia ductū

AVG. DE DOCT.

sunt, vt non solum cōpelli ex duobus, sed etiā duorū habere cōcupiscentiā videretur. Sic ergo distinguendum est, Et quid eligā ignoreo, compellor autē ex duobus: quā distinctio sequitur, concupiscentiam habens dissolui, & esse cum Christo. Et tanq̃ quæres, quare huius rei potius habeat concupiscentiam? Multo em̃ magis optimum, inquit. Cur ergo ē duobus cōpellitur? Quia est manendi necessitas quā ita subiecit, Manere in carne necessariū propter vos. Vbi autem neq; præscripto fidei, neq; ipsius sermonis textu ambiguitas explicari potest, nihil obest secundū quamlibet earū, quæ ostendunt, sententiā distinguere. Veluti est illa ad Corinthios: Has ergo promissiones habentes charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & spiritus, perficientes sanctificationē in timore domini: capite nos, nemini nocui-

noc
mun
nati
dum
corp
nos
nis,
perf
mon
gitu
tes,
DIS

Q
amb
& ip
incu
tur,
tis c
trum
ctio
nebi
prom

CHRI. LIB. III.

nocuimus. Dubiū est quippe utrū
mundemus nos ab omni coinqui-
natione carnis & spiritus, secun-
dum illā sententiā, vt sit sancta &
corpore & spiritu: an mundemus
nos ab omni coinquinatione car-
nis, vt alius sit sensus, Et spiritus
perficientes sanctificationē in ti-
more domini, capite nos. Tales i-
gitur distinctionum ambiguita-
tes, in potestate legentis sunt.

DISTINCTIO IN PRO- nunciando. Cap. 3.

QUæcunq; aut de ambiguis di-
stinctionib. diximus, eadē
observanda sunt & in
ambiguis pronuntiationibus. Nā
& ipsæ nisi nimia lectoris vitien-
t incuria: aut regulis fidei corrigū-
tur, aut præcedentis vel cōsequen-
tis cōtexione sermonis: aut si neu-
trum horum adhibetur ad corre-
ctionē, nihilominus dubiæ rema-
nebunt, vt quolibet modo lector
pronuntiauerit, non sit in culpa.

AVG. DE DOCT.

Nisi enim fides reuocet, qua credi-
mus deū non accusaturū aduersus
electos suos, & Christum nō con-
demnaturū electos suos, potest il-
lud sic pronuciari: Quis accusabit
aduersus electos dei? Vt hāc inter-
rogationem quasi responsio subse-
quatur: Deus qui iustificat. Et iterū
interrogatur: Quis est qui condē-
nat? Et respondeatur: Christus Ie-
sus, q̄ mortuus est. Quod credere
quia dementissimū est, ita pronū-
ciabitur, vt præcedat percōtatio,
sequeat̄ interrogatio. Inter percon-
tationem autē & interrogationē
hoc veteres interesse dixerunt, q̄
ad percontationem multa respō-
deri possunt: ad interrogationē
verō, aut non, aut etiā. Pronuncia-
bitur ergo ita, vt post percōtatio-
nem qua dicimus: Quis accusabit
aduersus electos dei? illud, q̄d se-
quitur, sono interrogātis enūcie-
tur, deus q̄ iustificat: vt tacitē re-
spondeatur, non. Et item percon-
tentur;

CHR. LIB. III.

temur, Quis est qui condēnat: rursusq; interrogemus, Christus Iesus qui mortuus est: magis autē qui resurrexit, qui est in dextra dei, q & interpellat pro nobis: vt ubiq; tacitē respondeatur, Nō. At verō illo loco vbi ait, Quid ergo dicemus: quia gentes quæ non sectabatur iustitiam, apprehenderunt iustitiā: nisi post percontationē, quæ dictum est: Quid ergo dicemus: responsio subiiciatur, Quia gētes quæ non sectabatur iustitiam, apprehenderunt iustitiā: textus consequens non cohærebit. Qualibet autem voce pronuncietur illud, quod Nathanael dixit: A Nazareth potest aliquid boni esse: siue affirmantis, vt illud solum ad interrogationē pertineat quod ait, A Nazareth: siue totum cum dubitatione interrogantis, non video quomodo discernatur, vterq; autem sensus fidem non impedit. Est etiam ambiguitas in sono du-

AVG. DE DOCT.

bio syllabarum, & hæc utiq; ad p-
nunciationem pertinet, nā quod
scriptum est, Nō est absconditum
à te os meum quod fecisti in abs-
condito, nō elucet legenti vtrum
correpta litera os pronunciet, an
producta. Si enim corripiat, ab eo
quod sunt ossa, si autem producat
ab eo quod sunt ora, intelligitur
numerus singularis. Sed talia lin-
guæ præcedentis inspectione diju-
dicantur, nam in Græco non *σῶμα*,
sed *ὄστρον* positum est. Vnde ple-
runq; loquendi consuetudo vul-
garis utilior est significādis rebus
quā integritas literata. Mallem
quippe cum barbarismo dici, Nō
est absconditum à te ossum meum,
quā ut ideo esset minus apertū,
quia magis Latinū est. Sed aliquā-
do dubius syllabæ sonus etiam vi-
cino verbo ad eandem sententiā
pertinent dijudicatur. Sicut est il-
lud Apostoli: Quæ prædico vobis,
sicut prædixi, quoniam qui talia
agunt,

CHR. LIB. III.

agunt, regnum Dei non posside-
bunt. Si tantummodo dixisset, Si-
cut prædixi, non nisi ad codicem
præcedentis lingue recurrendum
esset, ut cognosceremus utrum in
eo quod dixit, prædico, producen-
da an corripienda esset media syl-
laba, nunc autem manifestum est
producendam esse. Non enim ait,
sicut prædicaui, sed sicut prædixi.
AMBIGUITAS SERMO-
nis qua ratione expediatur.

Cap. 4.

NON solum autem istæ, sed et-
tiam illæ ambiguitates quæ
non ad distinctionem vel ad
pronunciationem pertinent, simi-
liter considerandæ sunt, qualis il-
la est ad Thessalonicenses, Propte-
rea consolati sumus fratres in vo-
bis. Dubium est enim utrum ô fra-
tres, an hos fratres. Neutrum au-
tem horum est contra fidem, sed
Græca lingua hos casus pares non
habet, & ideo illa inspecta renun-

AVG. DE DOCT.

ciatur vocatiuus, id est, o fratres. Quod si voluisset interpres dicere, propterea consolationem habuimus fratres in vobis: minus seruitum esset verbis, sed minus de sententia dubitaretur: aut certe si adderetur, nostri, nemo ferè ambigeret vocatiuum esse casum, cum audiret, Propterea consolati sumus fratres nostri in vobis. Sed iam hoc periculosius permittitur. Ita factum est in illa ad Corinthios, cum ait Apostolus, Quotidie morior, per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu. Ait enim quidam interpres, Quotidie morior, per vestram iuro gloriam: quia in Græco vox iurantis manifesta est sine ambiguo sono. Rarissimè igitur & difficillime inueniri potest ambiguitas in proprijs verbis, quantum ad libros diuinarum scripturarum spectat, quam non aut circumstantia ipsa sermōis, quæ cognoscitur scri-

CHR. LIB. III.

scriptorum intentio, aut interpre-
tum collatio, aut præcedentis lin-
guæ soluat inspectio.

FIGVRATVS SERMO SI
intelligatur, illustrat scripturam.

Cap. 5.

Ed verborum translatorū am-
biguitates, de quibus deinceps
loquendum est, non mediocrē
curam industriamque desiderant.
Nam in principio cauendum est,
ne figuratam locutionem ad lite-
ram accipias. Et ad hoc enim per-
tinet, quod ait Apostolus: Litera
occidit, spiritus autē viuificat. Cū
enī figurate dictum sit accipitur,
tanq̃ proprie dictum sit, carnali-
ter sapitur. Neq; vlla mors anime
cōgruentius appellatur, q̃ cū id
etiam qd in ea bestijs antecellit,
hoc est, intelligentia carni subijci-
tur sequendo literam. Qui enim
sequitur literam, translata verba
sicut ppria tenet: neq; illud quod
proprio verbo significatur, refert
ad

AUG. DE DOCT.

ad aliam significationē. Sed si sab-
batum audierit, verbi gratia, non
intelligit nisi vnum diem de sep-
tem, qui continuo volumine repe-
tuntur. Et cum audierit sacrificiū
non excedit cogitatione illud,
quod fieri de victimis pecorū ter-
renisq; fructibus solet. Ea demum
est miserabilis animæ seruitus, si-
gna pro rebus accipere, & supra
creaturam corpoream oculū men-
tis ad hauriendum æternum lumē
leuare non posse.

SERVITVS LEGIS.

Cap. 6.

Quæ tamen seruitus in Iudeo
populo longē à cæterarū
gentium more distabat,
quandoquidem rebus temporali-
bus ita subiugati erant, vt vnus
eis in omnibus commendaretur
Deus. Et quanquam signa rerū spi-
ritualium pro ipsis rebus observa-
rent, nescientes quō referrentur,
id tamen insitum habebant, quod
tali

CHR. LIB. III.

tali seruitute vni omnium, quem
non videbant, placerent deo. Quā
custodiam tanquam sub pædago-
go paruulorum fuisse scribit Apo-
stolus, Et ideo qui talibus signis
pertinaciter inhæserunt, contem-
nentem ista dominum, cū iam
tempus reuelationis eorum venis-
set, ferre non potuerunt: atq; in-
de calumnias, quod sabbato cura-
ret, moliti sunt principes eorum:
populusq; signis illis tanquam re-
bus astrictus, non credebat Deum
esse, vel à Deo venisse, qui ea, sicut
à Iudæis obseruabantur, nollet at-
tendere. Sed qui crediderunt, ex
quib. facta est prima ecclesia Hie-
rosolymitana, satis ostenderunt,
quanta vtilitas fuerit eo modo
sub pædagogo custodiri, vt signa
quæ temporaliter imposita erant
seruiētibus, ad vnius Dei cultum,
qui fecit cælum & terram, opi-
nionem obseruantium religarēt.
Namq; illi, quia proximi spiritali
bus

AVG. DE DOCT.

bus fuerūt, in ipsis enim temporibus & carnalibus vocibus atq; signis, quāuis quomodo spiritaliter esset intelligenda, nescirent: quia vnū tamen didicerant venerari æternum deum, tam capaces extiterunt spiritus sancti, vt omnia sua venderent, eorumq; precium indigentibus distribuendū, ante apostolorum pedes ponerent, seq; totos dedicarent deo tanq; templum nouum, cuius terrenæ imagini, hoc est, templo veteri seruebant. Nō enim hoc vllas ecclesias gentiū fecisse scriptum est, quia non tā prope inuenti erant, qui simulachra manufacta deos habebant.

DE CVLTORIBVS SIMVLACHRORVM & CREATURARVM. Ca. 7.

ET si quando aliqui eorum illa tanq; signa interpretari conabantur, ad creaturā colendā, venerandamq; referebant. Quid enim mihi prodest simulachrum, verbi gratia, Neptuni non ipsum habent

CHR. LIB. III.

habendū deū, sed eo significari vniuersum mare, vel etiam omnes aquas ceteras, qui fontibus prorunt: sicut à quodam poeta illorū describitur: si bene recolo, ita dicente, Tu Neptune pater, cui tempora cana crepanti.

Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento
Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant.

Hec siliqua intra dulce testorium sonantes lapillos quatit. Nō est autē hominum, sed porcorum cibus. Nouit quid dicam, qui euangelium nouit. Quid ergo mihi prodest quod Neptuni simulachrum ad illam significationem refertur, nisi fortē ut neutrum colam. Tam enim mihi statua quælibet, quam mare vniuersum, non est deus. Fateor tamen altius demersos esse, qui opera hominum deos putant quam qui opera dei. Sed nobis vnus diligendus & colendus deus præcipitur,

AVG. DE DOCT.

cipitur, qui fecit hæc omnia, quorum illi simulachra venerantur, vel tanquam deos, vel tanquam signa & imagines deorum. Si ergo signum vtiliter institutum propterea re sequi, cui significandæ institutum est, carnalis est seruitus, quanto magis inutilium rerum signa instituta pro rebus accipere. Quæ si retuleris ad ea ipsa quæ his significantur, eisq; colendis animû obligaueris, nihilo minus serui carnalisq; onere atque velamine non carebis.

CHRISTIANI SIGNA interpretantur.

Cap. 8.

Quamobrem Christiana libertas eos, quos inuenit sub signis vtilibus tanquam prope inuentos, interpretatis signis quibus subditi erant, elatos ad eas res, quarum illa signa sunt, liberauit. Ex his factæ sunt ecclesiæ sanctorum Israëlitarum.

CHR. LIB. III.

rum. Quos autem inuenit sub signis inutilibus, non solum seruilem operationem sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustra uit remouitque omnia, ut a corruptione multitudinis simulatorum deorum, quae sepe ac proprie scriptura fornicationem vocat, ad unius Dei cultum gentes conuerterentur, nec sub ipsis iam signis utilibus seruitutis, sed exercitaturae potius animum in eorum intelligentia spiritali.

DE SIGNIS ISRAELITARUM & Christianorum.

Cap. 9.

Sub signo enim seruit qui operatur, aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet, qui vero aut operatur, aut veneratur utile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potius quod talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritalis

AVG. DE DOCT.

ritalis & liber est, etiam tempore
seruitutis, quo carnalibus animis
nondum oportet signa illa reue-
lari, quorum iugo edomādi sunt.
Tales autem spirituales erāt patri-
archæ ac prophete, omnesq; in po-
pulo Israël, per quos nobis spiri-
tus sanctus ipsa scripturarum & au-
xilia, & solertia ministravit. Hoc
verò tempore, posteaq; resurrecti-
one domini nostri Iesu Christi
manifestissimum iudicium nostre
libertatis illuxit, nec eorum qui-
dem signorū, quæ iā intelligimus,
operatione graui onerati sumus:
sed quædā pauca p multis eadēq;
factu facillima, & intellectu angu-
stissima, & obseruatione castissi-
ma, ipse dominus & apostolica tra-
didit disciplina: sicuti est baptis-
mi sacramētum, & celebratio cor-
poris & sanguinis domini. Quæ v-
nusquisq; cū percipit quod referan-
tur, imbutus agnoscit, vt ea non
carnali seruitute, sed spiritali po-
tius

tius li-
teran-
ijs sig-
infirm-
na in-
roris
quid
gnum
mitur
vel p
signis
do, a
uicem

QV

H

sequi
prop
ciper
prius
nis, p
iste o

CHRI. LIB. III.

tius libertate veneres. Ut autē li-
teram sequi & signa, p rebus, quæ
ijs significantur, accipere seruilis
infirmittatis est, ita inutiliter sig-
na interpretari male vagantis er-
roris est. Qui autem nō intelligit
quid significet signum, & tamen si
gnum esse intelligit, nec ipse pre-
mitur seruitute. Melius est autem
vel premi incognitis, sed vtilibus
signis, q̄ inutiliter ea interpretan-
do, à iugo seruitutis eductam cer-
uicem laqueis erroris inferere.

QVAE VT FIGVRATE

dicta, sint accipienda.

Cap. 10.

Hic autē obseruationi qua ea
uemus figuratā locutionē, id
est, translatam quasi propriā
sequi, adiungenda etiā illa est, ne
propriā quasi figuratā velimus ac-
cipere. Demonstrandus est igitur
prius modus inueniendę locutio-
nis, propria ne an figurata sit. Et
iste omnino modus est, ut, quiddā
in

AVG. DE DOCT.

in sermone diuino neq; ad mortū
honestatem, neq; ad fidei veritatē
proprie referre potest, figuratum
esse cognoscas. Morum honestas
ad diligendum deum & proximū,
fidei veritas ad cognoscendum de-
um & proximum, pertinet. Spes
autem sua cuiq; est in conscientia
propria, quemadmodum se sentit
ad dilectionem dei & proximi co-
gnitionemq; proficere. De quibus
omnibus primo libro dictum est.
Sed quoniam proclue est huma-
num genus, non ex momentis ip-
sius libidinis, sed potius suæ con-
suetudinis æstiuare peccata, sit
plerunq; vt quisq; hominum ea tā-
tum culpanda arbitretur, quæ suæ
regionis & temporis homines vi-
tuperare atq; damnare consueue-
runt, & ea tantum probanda atq;
laudanda, quæ cōsuetudo eorum
cū quibus viuit, admittit: eoq; cō-
tingit, vt si quid scriptura vel prę-
ceperit quod abhorret a cōsuetu-
dine

CHR. LIB. III.

dine audientium, vel quod non
 abhorret culpauerit, si animū eo-
 rum iam verbi vinxit autoritas,
 figuratam locutionem putēt. Nō
 autem præcipit scriptura nisi cha-
 ritatem, nec culpat nisi cupidita-
 tem, & eo modo informat mores
 hominum. Item si animum præoc-
 cupauit alicuius erroris opinio,
 quicquid aliter asseruerit scriptu-
 ra, figuratum homines arbitran-
 tur. Non autem asserit nisi catho-
 licam fidem, rebus præteritis & fu-
 turis & præsentibus. Præteritorū
 narratio est, futurorum prænunci-
 atio, præsentium demonstratio.
 Sed omnia hæc ad eandem chari-
 tatem nutriendam atq; corrobo-
 randam, & cupiditatem vincendam
 atq; extinguendam valent. Char-
 tatem voco motum animi ad fru-
 endum deo propter ipsum, & se at-
 que proximo propter deum. Cu-
 piditatem autem motū animi ad
 fruendum se, & proximo, & quoli-

AVG. DE DOCT.

bet corpore non propter deum.
Quod autē agit indomita cupiditas ad corrupēdum animum & corpus suum, flagitium vocatur. Quod autē agit vt alteri noceat, facinus dicitur. Et hęc sunt duogēnera omnium peccatorum, sed flagitia priora sunt. Quę cum exanimauerint animum, & ad quandā egestatem perduxerint, in facinorā profilitur, quibus remoueātur impedimenta flagitiorū, aut adiumenta quērātur. Item quod agit charitas quo sibi profit, vtilitas est: quod aut agit vt profit proximo, beneficentia nominatur. Et hinc pręcedit vtilitas, quia nemo potest ex eo quod non habet prodesse alteri. Quanto autē magis regnum cupiditatis destruitur, tanto charitatis augetur.

QVAE AD EVELLEN-
dam cupiditatē, quęq; ad
inferendam charitatē
faciant, Cap. II.

Quic

CHR. LIB. III.

Q Vicquid ergo asperū & quasi
 scæuum factū dictūq; in san-
 ctis scripturis legis ex
 persona dei vel sanctorū eius, ad
 cupiditatis regnū destruendū va-
 let. Quod si perspicue sonat, nō est
 ad aliud referendū quasi figurate
 dictū sit. Sicuti est illud Apostoli,
 Thesaurizas tibi irā in die iræ &
 reuelationis iusti iudicij, qui red-
 det vnicuiq; secundum opera sua,
 ijs quidē qui secundum sustinentiā
 boni operis gloriam & honorem
 & incorruptionē quærentib. vitā
 æternam: ijs autē qui ex cōtentio-
 ne sunt & diffidūt ueritati, credūt
 autē iniquitati, ira & indignatio,
 tribulatio & angustia in omnem
 animā hominis operātis malum,
 Iudæi primum & Græci. Sed hoc
 ad eos, cum quibus euertitur ipsa
 cupiditas, qui eam vincere nolue-
 rūt. Cum autē in homine cui domi-
 nabantur, regna cupiditatis sub-
 uertuntur, illa est aperta locutio.

AVG. DE DOCT.

Qui autē Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cū vitijs & concupiscentijs. Nisi quia & hic quedā verba translata tractant, sicuti est ira dei, & crucifixerunt. Sed nō tā multa sunt vel ita posita, vt obtegant sensum & allegoriam, vel ænigma faciant, quā propriē figuratam locutionem voco. Quod autem Hieremiæ. I. dicitur: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, vt euellas & destruas & dissipas & dissipes: non dubium quin figurata locutio tota sit ad eum finem referenda, quem diximus.

FACTA IUDICANTVR
ex circumstantijs.

Cap. 12.

QUæ autē quasi flagitiosa im-
peritis videntur, siue tan-
tum dicta, siue etiam fa-
cta sunt, vel ex dei persona, vel ex
hominum, quorum nobis sancti-
tas commendatur, tota figurata
sunt, quorum ad charitatis passū
enū-

CHR. LIB. III.

enucleanda secreta sunt. Quisquis
autem rebus prætereuntib. restri-
ctius utitur, quæ sese habent mores
eorum cum quibus viuit, aut tem-
perans, aut superstitiosus est: quis-
quis verò sic eis utitur, ut metas
consuetudinis bonorum, inter quæ
versatur, excedat, aut aliquid sig-
nificat, aut flagitiosus est. In omni-
bus enim talibus non usus rerum,
sed libido utentis in culpa est. Ne-
que enim vlllo modo quisquam so-
brius crediderit domini pedes ita
unguento precioso à muliere per-
fusus, ut luxuriosorum & nequam
hominum solent, quorū talia con-
uiuia detestamur. Odor enim bo-
nus, bona fama est, quam quisquis
bonæ vitæ operib. habuerit, dum
uestigia Christi sequitur, quasi pe-
des eius preciosissimo odore per-
fundit. Ita quod in alijs personis
plerumque flagitiū est, in diuina, vel
prophetica persona magnæ cuius-
dam rei signū est. Alia quippe est

AVG. DE DOCT.

in perditis moribus, alia in Osee
 prophetæ vaticinatione coniun-
 ctio meretricis. Nec si flagitiose in
 conuiujs temulentorum & lasciu-
 uorum nudatur corpora, ppter ea
 in balneis nudū esse, flagitium est.
 Quid igitur locis & temporibus
 personisq; conveniat, diligenter
 attendendum est, ne temere flagi-
 tia reprehendamus. Fieri enim po-
 test, vt sine aliquo vitio cupidinis
 vel voracitatis preciocissimo ci-
 bo sapiens vtat, insipiens autē fœ-
 dissima gulæ flāma in vilissimum
 ardescat. Et sanius quisq; maluerit
 more domini pisce vesci, q̃ lenticu-
 la more Esau nepotis Abrahā, aut
 hordeo more iumentorum. Non
 enim, ppter ea continentiores no-
 bis sunt plæreq; bestię, quia vilio-
 ribus aluntur escis. Nam in omni-
 bus huiuscemodi rebus, non ex ea
 rerum natura quib. vitimur,
 sed ex causa vtendi & modo appe-
 tendi, vel probandū est, vel impro-
 ban

CHR. LIB. III.

bandū quod facimus. Regno ter-
reno ueteres iusti cœleste regnum
imaginabantur & prænunciabāt.
Sufficiendæ prolis causa erat vxorū
plurium simul vni viro habē-
darum inculpabilis consuetudo,
& ideo vnam fœminam maritos
habere plurimos honestum non
erat: non enim mulier eo est fœcū-
dior, sed meretrícia potius turpi-
tudo est, vel quæstum, vel liberos
vulgo quærere. In huiusmodi
moribus, quicquid illorum tēpo-
rum sancti nō libidinose faciebāt,
quamuis ea facerent quę hoc tem-
pore nisi per libidinem fieri non
possunt, non culpatur scriptura. Et
quicquid ibi tale narratur, non so-
lum historice ac propriè, sed etiā
figurate ac prophetice acceptum,
interpretandum est vsq; in finem
illum charitatis, siue dei, siue pro-
ximi, siue vtriusq;. Sicut enim ta-
lares & manicatas tunicas habe-
re apud Romanos veteres, flagi-
tium

AVG. DE DOCT.

tium erat, nunc autem honesto lo-
co natis, cum tunicati sunt, nō eas
habere flagitium est: sic animad-
uertēdum est in cætero quoq; usu
rerum abesse oportere libidinē:
quæ non solum ipsa eorum, inter
quos viuit, cōsuetudine nequiter
abutitur: sed etiam sepe fines eius
egressa, fœditatem suam, quæ in-
ter claustra morum solennium la-
titabat, flagitiosissima eruptione
manifestat.

**OMNIA AD PROXIMI
vtilitatem referenda.**

Cap. 13.

Q Vicquid autem congruit cō-
suetudini eorum, cum qui
bus vita ista degenda
vel necessitate imponitur, vel of-
ficio suscipitur, à bonis & magnis
hominibus ad vtilitatem & bene-
ficiam referendum est, vel pro-
priè, sicut & nos debemus, vel etiā
figurate, sicut prophetis licet.

CON-

CHR. LIB. III.
CONSVETVDINEM

non esse iustitiam.

Cap. 14.

IN quæ facta legenda cùm incur-
runt indocti alterius consuetu-
dinis, nisi autoritate repriman-
tur, flagitia putant, nec possunt a-
nimaduvertere totam conuersatio-
nem suam, vel in coniugijs, vel in
conuiujs, vel in vestitu, cæteroq;
humano victu atq; cultu, alijs gen-
tibus & alijs tēporib. flagitiosam
videri. Qua varietate innumera-
bilibus cōsuetudinum cōmoti quī
dam dormitantes, vt ita dicā, quī
neq; alto somno stultitiæ sopiebā-
tur, nec in sapientiæ lucē poterant
euigilare, putauerunt nullam esse
iustitiam per seipsam, sed unicuiq;
genti consuetudinem suā iustam
videri: quæ cùm sit diuersa omni-
bus gentibus, debeat aut incōmu-
tabilis manere iustitia, fieri mani-
festum, nullam vsquam esse iusti-
tiā: nō intellexerunt, ne multa cō-

AVG. DE DOCT.

memorem, quod tibi fieri nō vis,
alij ne feceris, nullo modo posseul
la eorū gentili diuersitate variari
Que sententia cū refert ad dile-
ctionem dei, omnia flagitia mori-
untur: cū ad proximi, omnia faci-
nora. Nemo enim vult corrumpi
habitaculum suū: non ergo debet
corrumpere habitaculum dei, se-
ipsum scilicet. Et nemo vult sibi
quoquam noceri: nec ipse igitur
cuiquam nocuerit.

**CHARITAS FINIS SCRIP-
turae. Cap. 15.**

Sic euerfa tyrannide cupiditatis
Scharitas regnat iustissimis le-
bus dilectionis dei propter de-
um, sui & proximi propter deum.
Seruabit ergo in locutionib. figu-
ratis regula huiusmodi, vt tā diu
versetur diligenti consideratione
qd legitur, donec ad regnū chari-
tatis interpretatio perducatur. Si
autem hoc iam propriē sonat, nul-
la putetur figurata locutio.

Vbi

CHR. LIB. III.
VBI FIGVRA SVBSIT,

vbi non.

Cap. 16.

Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut utilitatem, aut beneficentiā iubens, nō est figurata. Si aut flagitium, aut facinus videtur iubere, aut utilitatem, aut beneficentiā vetare, figurata est. Nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis & sanguinem biberitis, non habebitis vitā in vobis: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura est ergo, præcipiens passioni dominī esse cōmunicandum, & suauiter atque vtiliter recōdendū in memoria, q̄ p nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. Ait scriptura: Si esurierit inimicus tuus, ciba illū: si sitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiā præcipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius: malevolentie facinus putat.

AVG. DE DOCT.

tes iuberi. Ne igitur dubitaueris
 figurate dictum: & cum possit di-
 pliciter interpretari, vno modo
 ad nocendum, altero ad præstan-
 dum, ad beneficentiam te potius
 charitas reuocet, vt intelligas car-
 bones ignis, esse vrentes pœniten-
 tiæ gemitus, quib. superbia sana-
 tur eius qui dolet se inimicum fu-
 isse hominis, à q̄ eius miseriæ sub-
 uenitur. Itē cum ait dominus: Qui
 amat animam suam, perdet eam:
 non vrilitatem vetare putandus
 est, qua debet quisque conseruare
 animam suam: sed figurate dictū,
 perdet animam, id est, perimat at-
 que amittat vsum eius, quem nūc
 habet, peruersum scilicet atq; præ-
 posterum, quo inclinatur tempo-
 ralibus, vt æterna nō quærat. Scri-
 ptum est: Da misericordiam, & ne
 suscipias peccatorem. Posterior
 pars huius sententiæ videtur vi-
 tare beneficentiam. Ait enim, ne
 suscipias peccatorem, Intelligas
 enim

CHR. LIB. III.

enim figurate positum pro peccato peccatorem, vt peccatum eius non suscipias.

NON OMNIA PRAECIPI omnibus.

Cap. 17.

SAEpe autē accidit, vt quisquis in meliori gradu spiritalis uite vel est vel esse se putat, figurate dicta esse arbitretur, quæ inferioribus gradibus præcipiuntur: vt verbi gratia, si cœlibem amplexus est vitam, & se castrauit propter regnum cœlorum, quicquid de vxore diligenda & regēda sancti libri præcipiunt, nō ppriè, sed trās late accipi oportere cōtendat. Et quisquis statuit seruare innuptam virginē suam, tanq̃ figuratā locutionem conetur interpretari quā dictum est, Trade filiam, & grāde opus perfeceris. Erit igitur, etiam hoc in obseruationibus intelligēdarum scripturarum, vt sciamus alia omnibus communiter præci-

AUG. DE DOCT.

pi, alia singulis quibusq; generib.
personarum, vt non solum ad vni
uersum statum valetudinis, sed e-
tiam ad suam cuiusq; membri pro-
priam infirmitatem medicina per-
tineat. In suo quippe genere curā
dum est, quod ad melius genus nō
potest erigi.

QVO TEMPORE QVID
præceptum sit considerandum.

Cap. 18.

In Tem cauendum est, ne forte, qd
in scripturis veterib. pro illorū
temporum conditione, etiam si
non figurate sed proprie intelliga-
tur, non est flagitium neq; facinus
ad ista etiam tempora quis putet
in vsum vitæ posse transferri: qd
nisi dominante cupiditate, & ipsa-
rum quoque scripturarum quibus
euertenda est, satellitium quæren-
te non faciet, nec intelligit miser
ad hanc vtilitatem illa sic esse po-
sita, vt spei bonæ homines salubri-
ter videant, & cōsuetudinem quā
asper-

CHR. LIB. III.

aspernāt posse habere vsum bonū
 & eam quam amplexantur esse pos-
 se damnabilem, si & ibi charitas
 vtentium, & hic cupiditas atten-
 datur. Nam si multis vxoribus ca-
 ste vti quisquam pro tempore po-
 tuit, potest alius vna libidinose.
 Magis enim probo multarum fœ-
 cunditate vtentem propter aliud
 quàm vnū carne fruētem pro-
 pter ipsam. Ibi enim quæritur vti-
 litas temporum opportunitatib.
 congrua, hic fatiatur cupiditas tē-
 poralibus voluptatibus implica-
 ta. Inferiorisque gradus ad deum
 sunt, quibus secundum veniam cō-
 cedit Apostolus carnalem cum sin-
 gulis coniugibus consuetudinem
 propter intemperantiam eorum,
 q̄ illi qui plures singuli cum habe-
 rent, sicut sapiens in cibo & potu,
 non nisi salutē corporis, sic in con-
 cubitu non nisi procreationem fi-
 liorum intuebantur. Itaq; si eos in
 hac vita innenisset domini aduen-
 tus

AUG. DE DOCT.

tus, cum iam non mittendi sed colligendi lapides tempus esset, statim seipsos castrarent propter regnum celorum. Non enim est in carendo difficultas nisi cum est in habendo cupiditas. Nouerant quippe illi homines etiam in ipsis coniugiis luxuriam esse abutendi in temperantiam, quod Tobie testatur oratio, quando est copulatus uxori. Ait enim: Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & benedictum nomen tuum in omnia secula seculorum, benedicant te celi & omnis creatura tua, tu fecisti Adam, & dedisti illi adiutorium, Euam. Et nunc domine tu scis, quoniam non luxurie causa accipio sororem meam, sed ipsa veritate, ut miseris aris nostri domine.

MALI ALIOS DE SVO
æstimant ingenio.

Cap. 19.

Sed qui effrenata libidine, vel
per multa stupra diffuentes euaga

CHR. LIB. III.

uagantur, vel in ipsa vna coniuge
non solum excedunt ad liberorū
procreationē pertinentem modū,
sed etiā inhumanioris intemperā
tiæ sordes, inuerecunda omnino
licentia seruilis cuiusdā libertatis
accumulant, non credunt fieri po
tuisse, vt tēperanter multis fœmi
nis antiqui vterentur viri, nihil
seruantes in vsu illo nisi congruū
tempori propagandæ prolis offi
cium: & quod ipsi laqueis libidi
nis obstricti, vel in vna nō faciūt,
nullo modo in multis fieri posse
arbitrantur. Sed isti possunt di
cere, ne honorari quidem atq; lau
dari oportere viros bonos & san
ctos, quia ipsi cūm honorantur at
que laudantur, intumescunt super
bia, tanto auidiores inanissimæ
gloriæ, quanto eos frequentius at
que latius lingua blandior venti
lauerit: qua ita leues fiunt, vt eos
rumoris aura, siue quæ prospera, si
ue quæ aduersa existimat, in quasi
bet

AVG. DE DOCT.

quaslibet inuehat voragines flagi-
tiorum, aut in facinorum etiam sa-
xa collidat. Videant ergo quàm si-
bi arduum sit atq; difficile, nec lau-
dis esca illici, nec contumeliarum
aculeis penetrari, & non ex se ali-
os metiantur.

IN QVAVIS VIVENDI
ratione boni sui sunt similes.

Cap. 20.

Credant potius apostolos no-
stros, nec cū suspicerentur ab
hominibus inflatos fuisse, nec
cum despicerentur, elisos. Nentra
quippe tentatio defuit illis viris.
Nā & credentium celebrabantur
preconio, & persequentium maledi-
ctis infamabantur. Sicut ergo isti
pro tempore utebantur his omni-
bus & non corrumpebantur, sic il-
li veteres usum fornicarum ad sui
temporis conuenientiam referen-
tes, nō patiebantur eam domina-
tionē libidinis, cui seruiūt qui ista
nō credunt. Et ideo isti sese nullo
modo

CHR. LIB. III.

modo cohiberent ab inexpiabili
filiorū odio, à quib. uel uxores uel
concubinas suas attētatas, aut at-
trectatas esse cognoscerent, si eis
fortē tale aliquid accidisset.

ADVLTERIVM DAVID.

Cap. 21.

REx autē Dauid cū hoc ab im-
pio atque immani filio passus
esset, non solū ferocientē to-
lerauit, sed etiā plāxit extinctum.
Nō enim carnali zelo irretitus te-
nebatur, quem nullo modo iniu-
riæ suę, sed peccata filij commoue-
bāt. Nam ideo si vinceretur, eum
occidi prohibuerat, vt edomito
seruaretur pœnitendi locus. Et quā
non potuit, nō orbitatem doluit
in eius interitū, sed quia nouerat
in quas pœnas tam impiē adulte-
ra & parricidalis anima raperet.
Nanq; alio prius filio, qui innocēs
erat, pro quo egrotante affligeba-
tur, moriente lätatus est. Ex hoc
maximē apparet, quā moderatio-
ne ac

AVG. DE DOCT.

ne ac tēperantia illi viri fœminis
vtebantur, qđ cum in vnā illicite
irruisset rex idem æstu quodā æta
tis & temporalium rerum prospe
ritatibus abreptus, cuius etiā ma
ritum occidendū præceperat, ac
cusatus est per prophetam: qui cū
ad eum venisset conuincendū de
peccato, proposuit ei similitudi
nē de paupere qui habebat ouem
ynam, cuius vicinus cum haberet
multas, ad aduentum hospitis sui
vnicā potius vicini pauperis oui
culam exhibuit epulandā. In quē
commotus David occidi eū iussit
& quadruplicari ouē pauperi, vt
se nesciens condemnaret, qui pec
cauerat sciens. Quod cum ei mani
festatum esset, & diuinitus denun
ciata vindicta, diluit pænitando
peccatum. Sed tamen in hac simi
litudine stuprū tantummodo de
signatum est de oue vicini paupe
ris: de marito aut mulieris inter
empto, hoc est, de ipso paupere, q
ynam

CHR. LIB. III.

vnā habebat ouem, occiso, non
est per similitudinem interroga-
tus Dauid, vt in solo adulterio di-
sceret sententiam dānationis suę.
Ex quo intelligitur quanta tēpe-
rantia multas mulieres habuerit,
quādo de vna, in qua excessit mo-
dū à seipso puniri coactus est. Sed
in isto viro immoderatę huius li-
bidinis, non permansio, sed transi-
tus fuit. Propterea etiā ab arguen-
te propheta illicitus appetitus ho-
spes vocatus est. Non enim dixit
eum regi suo, sed hospiti suo, vici-
ni pauperis ouem ad epulandum
exhibuisse. At vero in eius filio Sa-
lomone, non quasi hospes transi-
tum habuit, sed regnū ista libido
possedit. De quo scriptura non ta-
cuit, culpans eum fuisse amatorē
mulierum. Cuius tamen initia de-
siderio sapientię flagrauerant, q̃
cum amore spiritali adeptus esset
amore carnali amisi t.

NON

AVG. DE DOCT.
NON EADEM RATIO
veteris & nouæ legis.

Cap. 22.

ERgo quanquam omnia vel pe-
nè omnia quæ in Veteris testa-
menti libris gèsta continent,
non solū propriè, sed etiā figurate
accipienda sint : tamen etiam illa
quæ propriè lector acceperit, si lau-
dati sunt illi qui ea fecerūt, sed ea
tamen abhorrent à consuetudine
bonorum, qui post aduentum do-
mini diuina præcepta custodiunt,
figuram ad intelligentiā referat,
factum verò ipsum ad mores non
transferat. Multa enim sunt quæ
illo tempore officiose facta sunt,
quæ modo nisi libidinose fieri nō
possunt.

SANCTI, QVARE SINT
lapsi. Cap. 23.

SI qua verò peccata magnorum
virorū legerit, tamen si aliquā
in eis figurā rerū futurarū ani-
maduertere atq; indagare potue-
rit

CHR. LIB. III.

rit: rei tamen gestæ proprietatem
ad hūc vsum assumat, vt se nequa-
quam rectè suis factis iactare au-
deat, & præ sua iustitia ceteros tā-
q̃ peccatores contemnat, cū vide-
at tantorum virorum & cauendas
tempestates, & flenda naufragia.
Ad hoc enim etiam peccata illorū
hominum scripta sunt, ut apostoli
ca illa sententia vbique tremenda
sit, qua ait, Quapropter qui vide-
tur stare, videat ne cadat. Nulla e-
nim fere pagina est sanctorum li-
brorum, in qua non sonet, q̃ deus
superbis resistit, humilibus autem
dat gratiam.

ANTE OMNIA CONSI-
derandum genus locutionis.

Cap. 24.

MAximè itaq; inuestigandū est
vtrum propria sit, an figura-
ta locutio quā intelligere co-
namur. Nā cōperto q̃ figurata sit,
adhibitis regulis rerū quas in pri-
mo libro digestimus, facile est eā
versa:

AVG. DE DOCT.

versare omnib. modis, donec perueniamus ad sententiam veritatis, præsertim cum vsus accesserit pietatis exercitatione roboratus, Inuenimus autem vtrum propria sit an figurata locutio, illa intuentes quæ supra dicta sunt.

IDEM VERBUM NON

idem significat vbiq̃.

Cap. 25.

Quod cum apparuerit, verba quib. cōtinetur, aut à simili lib. rebus ducta inueniuntur, aut ab aliqua vicinitate attingētib. Sed quā multis modis res similes reb. apparēt, nō putemus esse præscriptum, vt qd in aliquo loco res aliqua per similitudinem significauerit, hoc eam semper significare credamus. Nam & in vituperatione fermentū posuit dominus cū diceret: Cauete à fermento Phariseorū: & in laude cū diceret, Simile est regnū cœlorum mulieri quæ abscondit fermentum in tri

CHR. LIB. III.

tribus mensuris farine, donec fermentaret totū. Huius igit varieta-
tis obseruatio duashabet formas.
Sic enim aliud atq; aliudres quęq;
significant, vt aut cōtraria aut tā-
tummodo diuersa signifcent. Cō-
traria scilicet, cum aliās in bono,
aliās in malo res eadem per simili-
tudinem ponitur, sicut hoc est qđ
de fermento supra diximus. Tale
est etiam qđ leo significat Christū,
vbi dicit, Vicit leo de tribu Iuda:
significat & diabolū, vbiscriptū
est, Aduersarius vester diabolus tā-
quā leo rugiens circumit, querens
quē deuoret. Ita serpens in bono
est, Astuti vt serpentes: in malo au-
tem, Serpēs Euam seduxit astutia
sua. In bono, panis, Ego sum panis
viuus qui de cōlo descendi: in ma-
lo autē, panis, Panes occultos li-
benter edite. Sic & alia plurima.
Et hęc quidem quę cōmemorauī.
minime dubiam significationem
gerant, quia exempli gratia com-

K

memo-

AVG. DE DOCT.

memorari nō nisi manifestissima
debuerunt. Sunt autem quę incer-
tum sit in quam partem accipi de-
beant, sicut, Calix in manu domi-
ni vini meri plenus est mixto. In-
certum est enim vtrum iram dei
significet nō vsq; ad nouissimam
pœnam, id est vsq; ad fecem: an po-
tius gratiā scripturarum à Iudæis
ad Gentes transeuntem, quia incli-
nauit ex hoc in hoc, remanentib.
apud Iudæos obseruationib. quas
carnaliter sapiunt, quia fex eius
non est exinanita. Cum vero res
eadem non in cōtraria, sed tantū
in diuersa significatione ponitur,
illud est in exemplo, quod aqua &
populum significat, sicut in Apo-
calypsi legimus, & spiritū sanctū,
vnde est illud, Flumina aquę viue
fluent de ventre eius: & si quid ali-
ud atq; aliud, pro locis in quibus
ponit, aqua significare intelligit.
Sic & aliæ res nō singule, sed vna-
quęq; earum, non solum duo ali-
quā

CHR. LIB. III.

qua diuersa, sed etiam nōnunquā
multa significat, pro loco senten-
tiæ, sicut posita reperitur.

OBSCURA LOCIS

apertioribus explican-
da. Cap. 26.

Vbi autē apertius ponuntur, ibi
discendū est quomodo in lo-
cis intelligant obscuris. Neque
enim melius potest intelligi quod
dictum est deo, Apprehende arma
& scutum, & exurge in adiutoriū
mihi: quā ex illo loco ubi legitur,
Domine ut scuto bonæ volūtatis
tuæ coronasti nos. Nec tamen ita,
ut iam ubicunq; scutū pro aliquo
munimento legerimus positum,
non accipiamus nisi bonam volū-
tatem dei. Dictum est enim, Et scu-
tum fidei in quo possitis, inquit,
omnes sagittas maligni ignitas
extinguere. Nec rursus ideo debe-
mus in armis huiusmodi spirita-
libus scuto tantummodo fidē tri-
buere, cum alio loco etiam lorica
dicta

AVG. DE DOCT.

dicta sit fidei. Induti, inquit, lorica
cam fidei & charitatis.

EVNDEM LOCVM VARI-
e intelligi nihil prohibet.

Caput 27.

Q Vando aut ex eisdē scriptu-
rā verbis, nō vnū aliquid,
sed duo vel plura sentiū-
tur, etiā si latet quid senserit ille
qui scripserit, nihil periculi est si qd
libet eorū congruere veritati ex
alijs locis sanctarum scripturarū
doceri potest: id tamē eo conante
qui diuina scrutat eloquia, vt ad
voluntatē perueniat auctoris, per
quē scripturā illā sanctus operat⁹
est spiritus: siue hoc assequat, siue
aliam sententiā de illis verbis quē
fidei recte nō refragat exculpat,
testimoniū habens à quocunq; a-
lio loco diuinorum eloquiorum.
Ille quippe auctor in eisdē verbis
quē intelligere volumus, & ipsam
sententiā forsitā vidit, & certe
dei spiritus, qui per eū hac opeta-
tus

CHR. LIB. III.

tus est, etiā ipsam occursuram le-
ctori vel auditori, sine dubitatio-
ne præuidit, imò vt occurreret,
quia & ipsa est ueritate subnixa, p-
uidit. Nā quid in diuinis eloquijs
largius & vberius potuit diuini-
tus prouideri, quam vt eadem ver-
ba pluribus intelligantur modis,
quos alia non minus diuina con-
testantia faciant approbari?

HVMANIS RATIONI-
bus non fidendum.

Caput 28.

Vbi aut talis sensus eruitur, cu-
ius incertum certis sanctarū
scripturarum testimonijs nō
possit aperiri, restat vt ratiōe red-
dita manifestus appareat, etiam si
ille cuius verba intelligere quæri-
mus eum fortè non sensit. Sed hæc
cōsuetudo periculosa est. Per scri-
pturas enim diuinas multotutius
ambulatur: quas verbis translatis
occupatas cum scrutari volumus,
aut hoc inde exeat qd nō habeat

AVG. DE DOCT.

controuersia: aut si habet, ex eadē
scriptura vbiq; inuentis atq;
adhibitis eius testib. terminetur.

COGNITIO TROPORUM necessaria.

Caput 29.

SCiant autē literati, modis omni-
bus locutionis, quos Gramma-
tici Græco nomine tropos vo-
cāt, autores nostros vsos fuisse, &
multiplicius atq; copiosius quam
posūt existimare vel credere qui
nesciūt eos & i alijs ista didicerūt.
quos tamen tropos qui nouerunt,
agnoscat in literis sanctis, eorūq;
scientia ad eas intelligendas ali-
quantum adiuantur. Sed hic eos
ignaris tradere non decet, ne artē
grammaticam docere videamur.
Extra sanē vt discātur admonēo,
quāuis iā superius id admonue-
rim, id est in secundo libro. vbi de
linguarum necessaria cognitione
differui. Nam literæ à quibus ipsa
grammatica nomen accepit, *γρᾶμα*
μάτη

CHR. LIB. III.

μῆτρα enim Græci literas vocant,
 signa utiq; sonorum sunt ad arti-
 culatam vocē, qua loquimur, per-
 tinentium. Istorum autem tropo-
 rum, non solum exempla omni-
 um, sed quorundam etiam nomi-
 na in diuinis libris leguntur, sicut
 allegoria, enigma, parabola. Quā-
 uis penē omnes h tropi qui libera-
 li dicuntur arte cognosci, etiam
 in eorum reperiātur loquelis, quā
 nullos grammaticos audierūt, &
 eo quo vulgus utitur sermone cō-
 tenti sunt. Quis enim nō dicit, sic
 floreas? Qui tropus metaphora
 vocatur. Quis non dicit, piscinam
 etiam quæ non habet pisces, nec
 facta est propter pisces, & tamē
 piscibus nomen accepit? Qui tro-
 pus catachresis dicitur. Longum
 est isto modo ceteros persequi: nā
 vsq; ad illos peruenit vulgi locu-
 tio, qui ppter eā mirabiliores sunt
 quia contra q̄ dicitur significant,
 sicuti est quæ appellatur ironia vel

AVG. DE DOCT.

antiphrasis. Sed ironia pronuncia-
tione indicat quid velit intelligi,
vti cum dicimus homini mala fa-
cienti, res bonas facis. Antiphrasis
vero, vt contraria significet, non
voce pronunciantis efficitur: sed
aut verba habet sua quorum ori-
go contraria est, sicut appellatur
lucus, quod minime luceat: aut cō-
suevit aliquid ita dici, quāuis dica-
tur etiā non econtrario: veluti cū
quærimus accipere quod ibi non
est, & respōdetur nobis, abundat:
aut adiunctis verbis facimus vt à
cōtrario intelligatur quod loqui-
mur, veluti si dicamus, caue illum
quia bonus homo est. Et quis ta-
lia non dicit indoctus, nec omni-
no sciens qui sint, vel quid vocent
hi tropi? Quorum cognitio pro-
pterea scripturarum ambiguitati-
bus dissoluendis est necessaria, quia
cum sensus ad proprietatem ver-
borum si accipiat, absurdus est,
quærendum est vtique ne forte illo
vel

CHR. LIB. III.

vel illo tropo dictum sit, quod nō
intelligimus: & sic pleraq; inuenta
sunt quæ latebant.

REGVLAE TICONII CV-
iusdam. Cap. 30.

Ticonius quidā qui contra Do-
natistas inuectissimē scripsit,
cū fuerit Donatista, & illic in-
uenit absurdissimi cordis, vbi eos
non omni ex parte relinquere vo-
luit, fecit librum quem Regularū
vocauit, quia in eo quasdam septem
regulas executus est, quibus quasi
clauib. diuinarum scripturarū ape-
rērētur occulta. Quarum primam
ponit de domino & eius corpore:
secundā de domini corpore bipar-
tito: tertiā de pmissis & lege: quar-
tā de specie & genere: quintā de tē-
poribus: sextam de recapitulatio-
ne: septimam de diabolo & eius
corpore. Quæ quidem considera-
ta, sicut ab illo aperiuntur, non pa-
rum adiuuant ad penetranda quæ
tectā sunt diuinorum eloquiorū.

K 5 Nec

AVG. DE DOCT.

Nec tamen omnia, quæ ita scripta sunt, vt non facile intelligantur, possunt his regulis inueniri, sed alijs modis pluribus quos hoc numero septenario vsq; adeo nō est iste complexus, vt idem ipse multa exponat obscura, in quibus harum regularum adhibet nullam, quoniam nec opus est. Neq; enim aliquid illic tale versatur aut queritur. Sicut in Apocalypsi Ioannis quærit, quemadmodū intelligendi sint angeli ecclesiarum septem quibus scribere iubetur, & ratiocinatur multipliciter, & ad hoc peruenit, vt ipsos angelos intelligamus ecclesias. In qua copiosissima disputatione, nihil istarum est regularum, & vtique res illic obscurissima quæritur, quod exempli gratia satis dictum sit. Nam colligere omnia nimis longum & nimis operosum est, quæ ita obscura sunt in scripturis canonicis, vt nihil istorum septem ibi requirenda

CHR. LIB. III.

rendum sit. Iste autem cum has ve-
lut regulas commēdaret, tantum
eis tribuit, quasi omnia quæ in le-
ge, id est, in diuinis libris obscure
posita inuenerimus, his bene co-
gnitis atque adhibitis intelligere
valeamus. Ita quippe exorsus est
eundem librum vt diceret. Neces-
sarium duxi ante omnia quæ mi-
hi vident libellum regularū scri-
bere, & secretorū legis veluti cla-
ues & luminaria fabricare. Sunt
enim quædā regulæ mysticæ, quæ
vniuersæ legis recessus obtinent,
& veritatis thesauros aliquib9 in-
uisibiles faciunt. Quarum si ratio
regularū sine inuidia vt cōmuni-
camus accepta fuerit, clausa quæq;
patescent, & obscura dilucidabun-
tur, vt quisq; prophetiæ immēsam
sylvam perambulans, his regulis
quodammodo quasi lucis tramiti-
bus deductus ab errore defendat-
ur. Hic si dixisset, Sunt enim quæ-
dā regulæ mysticæ, quæ nōnullos

AVG. DE DOCT.

legis recessus obtinent, aut certe
quæ legis magnos recessus obti-
nent: non autem quod ait, vniuer-
sæ legis recessus: neq; dixisset, clau-
sa quæq; patefient: sed, clausa mul-
ta patefient: verum dixisset: nec tã
elaborato atq; vtili operi suo plus
quam res ipsa postulat dando, in-
spem falsam lectorem eius cogni-
toremq; misisset. Quod ideo dicē-
dum putavi, vt liber ipse & legatã
studiosis, quia plurimum adiuvat
ad scripturas intelligendas, & nō
de illo speretur tantum quantum
non habet: caute sanè legēdus est,
non solum propter quædã, in qui-
bus vt homo errauit: sed maxime
propter illa quæ sicut Donatista
hæreticus loquitur. Quid autem
doceant uel admoneant istæ septē
regulæ breuiter ostendam.

HAERETICI SI QUID

bene dixerunt, legen-
di: sed cautè.

Cap. 31.

Primæ

CHRI. LIB. III.

Prima de domino & eius corpore est, in qua scientes aliquādo capitis & corporis, id est, Christi & ecclesiæ, vnā personam nobis intimari: neque enim frustra dictum est fidelibus: Ergo Abrahæ semen estis, cum sit vnum semen Abrahæ, quod est Christus: non hæsitemus quādo à capite ad corpus, vel à corpore transitur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque persona. Vna enim persona loquitur dicens, Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornavit me ornamento: & tamen quid horum duorum capiti, quid corpori, id est, quid Christo, quid ecclesiæ conueniat, vtiq; intelligendum est.

REGVLA SECVNDA.

Cap. 32.

Secunda est de domini corpore bipartito, quod quidem non ita debuit appellari. Non enim vera domini corpus est, quod cū

K 7 illo

AVG. DE DOCT.

illo non erit in æternum. Sed dicendum fuit, de domini corpore vero atq; permixto: aut vero atq; simulato, vel quid aliud: quia non solum in æternum, verumetiam nunc hypocritæ non cum illo esse dicendi sunt, quamuis in eius esse videantur ecclesia. Vnde poterat ista regula & sic appellari, vt diceretur de permixta ecclesia. Quæ regula lectorem vigilantem requirit, quando scriptura cum ad alios iam loquatur, tãquàm ad eos ipsos, ad quos loquebas, videtur loqui: vel de ipsis cum de alijs iam loquatur, tanquam vnum sit vtrorumq; corpus, propter temporalem commixtionem & communionem sacramentorum. Ad hoc pertinet in Canticis canticorum. Fusca sum & speciosa, ut tabernacula Cedar, speciosa sum vt pelles Salomonis. Nō enim ait, Fusca fui vt tabernacula Cedar, & speciosa fui vt pelles Salomonis; sed ytrunq; se esse dixit, pro-

CHR. LIB. III.

propter temporalem vnitatem in
tra vna retia piscium bonorum &
malorum. Tabernacula enim Ce-
dar ad Hismaëlem pertinent, qui
non erit hæres cum filio liberę. Ita
que cum de bona parte deus dicat:
Ducam cæcos in viam quam non
nouerunt, & semitas quas non no-
uerunt calcabunt, & faciam illis te-
nebras in lucem, & praua in dire-
ctum: hæc verba faciam, & non de-
relinquam eos. Mox de alia parte
quæ male permixta est, dicit: Ipsi
autem conuersi sunt retrorsum, &
uis alię iam significantur his ver-
bis. Sed quoniã nunc in vno sunt,
tanquã de ipsis loquitur de qui-
bus loquebatur: non tamen sem-
per in vno erunt. Ipse est quippe il-
le seruus commemoratus in Evan-
gelio, cuius dominus cum venerit
diuidet eum, & partẽ eius cum hy-
pocratis ponet.

REGVLA TERTIA.

Cap. 33.

Tertia

AUG. DE DOCT.

Tertia regula est de promissis
& lege, quæ alio modo dici po-
test de spiritu & litera, sicut
nos eam appellauimus, cū de hac
re librum scriberemus. Potest etiā
sic dici, de gratia & mandato. Hac
autem magis mihi videtur mag-
na quæstio quā regula, quæ sol-
uendis quæstionib. adhibenda est.
Hæc est autem quam non intelli-
gentes Pelagiani, vel condiderūt
suam hæresim, vel auxerunt. Labo-
rauit in ea dissoluēda Ticonius be-
ne, sed non plene. Disputans enim
de fide & operibus, opera nobis di-
xit à deo dari merito fidei: ipsam
verò fidem sic esse à nobis, vt no-
bis non sit à deo. Nec attendit A-
postolum dicentem: Pax fratribus
& charitas cum fide à deo patre &
domino nostro Iesu Christo. Sed
non erat expertus hanc hæresim:
quæ nostro tempore exorta, mul-
tum nos, vt gratiam dei, quæ per
dominum nostrum Iesum Christum
est.

CHR. LIB. III.

est, aduersus eā defenderemus, ex-
eruit: & secundum id quod ait A-
postolus: Oportet hæreses esse, vt
probatī manifesti fiant in vobis:
multo vigilantiores diligentio-
resq; reddidit: ut aduerteremus in
scripturis sanctis, quod istum Ti-
conium minus attentum, minusq;
sine hoste sollicitum fugit, etiam i-
psam scilicet fidem donum illius
esse qui eius mensuram vnique
partitur. Ex qua sententia quibus-
dam dictum est: Vobis donatū est
pro Christo, non solum vt in eum
credatis, verum etiā vt pro eo pa-
tiamini. Vnde quis dubitet vtrun-
que esse dei donū, qui fideliter atq;
intelligenter audit vtrunq; dona-
tum? Plura sunt & alia testimonia
quib. id ostenditur: sed hoc nunc
non agimus, alibi autem atq; alibi
sæpissime ista egimus.

REGVLA QVARTA.

Cap. 34.

Quar-

AUG. DE DOCT.

Quarta vero Ticonij regula est
de specie & genere. Sic enim
eam vocat, volens intelli-
gi speciem partem, genus autem totum, cu-
ius ea pars est quam nuncupat specie:
sicut una quæque civitas pars est vni-
versitatis gentium: hanc ille
vocat speciem, genus autem omnes gentes.
Neque hic ea discernendi subtilitas
adhibenda est quam a dialecticis tradit,
qui inter partem & speciem quid in-
terfit acutissime disputant. Eadem
vero ratio est, si non de unaquaque
civitate, sed de unaquaque provin-
cia vel gente vel regno tale aliquid
in divinis reperitur eloquiis. Non
solum enim, verbi gratia, de Hie-
rusalem, vel de aliqua gentium ci-
vitate, siue Tyro, siue Babylone,
siue alia qualibet dicitur aliquid in
scripturis sanctis quod modum eius
excedat, & conveniat potius omni-
bus gentibus: verum etiam de Iudea,
de Aegypto, de Assyria, &, quacunque
alia gente in qua sunt plurimæ ci-
vitate.

CHR. LIB. III.

uitates, nō tamen totus orbis, sed
pars eius est, dicitur quod transeat
eius modū, & cōgruat potius vni-
uerso, cuius hæc pars est: vel sicut
iste appellat, generi, cuius hæc spe-
cies est. Vnde & in notitiam vulgī
verba ista venerunt, vt etiā idiotę
intelligant quid specialiter, quid
generaliter in quocunq; præcepto
imperiali sit constitutum. Fit hoc
etiam de hominibus, sicut ea quę
de Salomone dicuntur, excedunt
eius modum, & potius ad Christū
vel ecclesiam, cuius ille pars est, re-
lata clarescunt. Nec species semper
exceditur: sæpe enim talia dicunt,
quę vel ei quoq; vel ei fortasse tan-
tummodo apertissime congruant.
Sed cū à specie trāsitur ad genus
quasi adhuc de specie loquēte scri-
ptura, ibi vigilare debet lectoris
intentio, ne quærat in specie quod
in genere potest melius & certius
inuenire. Facile quippe est illud qđ
ait propheta Ezechiel: Domus Is-
raël

AVG. DE DOCT.

raël habitauit in terra, & polluerunt illā in via sua, & in idolis suis & peccatis suis: secundum immunditiam menstruatę facta est via eorum ante faciem meam: & effudi iram meam super eos, & dispersi illos inter nationes, & vētilaui eos in regiones, secūdum vias eorum, & secundum peccata eorum iudicaui eos. Facile est, inquam, hoc intelligere de illa domo Israhēl, de q̄ dicit Apostolus: Videte Israhēl secūdum carnem: quia hæc omnia carnalis populus Israhēl & fecit & passus est. Alia etiam quę sequuntur eidem intelliguntur populo cōuenire. Sed cū cōperit dicere, Et sanctificabo nomen meum sanctam, illud magnum quod pollutū est inter nationes, qđ polluistis in medio earū, & scient gentes quia ego sum dominus: iam intentus debet esse qui legit, quēadmodū species excedatur & adiungat genus. Sequitur enim & dicit, Et dum sanctifi-

CHR. LIB. III.

etificabor in vobis ante oculos eorum: & accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, & inducam vos in terram vestram: & aspergam vos aqua munda, & mundabimini ab omnibus simulacris vestris, & mundabo vos: & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in vos: & auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum dabo in vos: & faciam vt in iustitijs meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & faciatis: & habitabitis in terra quam dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & mundabo uos ex omnibus immunditijs vestris. Hoc de nouo testamento esse prophetarum, ad quod pertinet non solum vna gens illa in reliquijs suis, de quibus alibi scriptum est, Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquiae saluae fient, verum etiam ceterae

'gen

AVG. DE DOCT.

gentes quæ promissæ sunt patribus
eorum qui etiam nostri sunt : non
ambigit quisquis intuetur, & lau-
crum regenerationis hinc esse pro-
missum, quod nunc videmus omni-
bus gentibus redditum. Et illud
quod ait Apostolus, cum Noui te-
stamenti gratiam commendaret,
ut in comparatione veteris emine-
ret : Epistola nostra vos estis scri-
pta, non atramento, sed spiritu dei
viui, nō in tabulis lapideis, sed in
tabulis cordis carnalibus : hinc ef-
se respicit & pspicit dictū vbi iste
Propheta dicit : Et dabo vobis cor
nouum, & spiritum nouum dabo
in vos, & auferā cor lapideum de
carne vestra, & dabo vobis cor car-
neum. Cor quippe carneum, vnde
ait Apostolus, tabulis cordis carna-
libus, à corde lapideo voluit vitā
sentientem discerni, & per vitam
sentientem, significauit intelligen-
tem. Sic fit Israël spiritalis, non v-
nius gentis, sed omnium quæ pro-
missæ

CHRI. LIB. III.

missi sunt patrib. in eorum semine
 qd est Christus. Hic ergo Israël spi-
 ritualis ab illo Israël carnali, qui est
 vnius gentis, nouitate gratiæ, non
 nobilitate patriæ, & mente, nō gē-
 te distinguitur. Sed altitudo pro-
 phetica dū de illo vel ad illū loqui-
 tur, latenter transit ad hūc: & cū iā
 de isto vel ad istum loquat, adhuc
 de illo uel ad illum loqui uidet: nō
 intellectu scripturarū nobis quasi
 hostiliter inuidens, sed exercēs me-
 dicinaliter cor nostrum: vnde & il-
 lud qd ait: Et inducam vos in ter-
 ram vestrā: & paulo post, tanq̃ id-
 ipsum repetens: Et habitabitis, in-
 quit, in terra quā dedi patribus ve-
 stris: non carnaliter sicut carnalis
 Israël, sed spiritualiter, sicut spirita-
 lis Israël, debemus accipere. Eccle-
 sia quippe sine macula & ruga ex
 omnib. gentibus congregata, atq̃
 in æternum regnatura cum Chri-
 sto, ipsa est terra beatorum, terra
 viventium: ipsa est intelligēda pa-
 tribus

AUG. DE DOCT.

tribus data, quādo eis certa & immutabili dei voluntate promissa est: quoniam ipsa promissionis uel prædestinationis firmitate iam data est, quæ danda suo tempore à patribus credita est, sicut de ipsa gratia quæ sanctis datur, scribens ad Timotheum apostolus ait: Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam, quæ data est nobis, in Christo Iesu ante secula æterna, manifesta autem nunc per aduentum saluatoris nostri, Datam dixit gratiam, quando nec erant adhuc quibus daretur: quoniam in dispositione ac prædestinatione dei iam factum erat, quod suo tempore futurum erat, quod esse dicit manifestatam. Quamuis hæc possint intelligi, & de terra futurum seculi, quando erit cælum novum, & terra noua, in qua iniusti habitare non poterunt. Et ideo recte dicitur pijs, quod ipsa sit terra eorum, quæ vlla ex parte non erit impio

CHR. LIB. III.

impiorū : quia & ipsa similiter data est quando danda firmata est.

R E G V L A Q V I N T A .

Cap. 35.

Quintam Ticonius regulā ponit, quam de temporib. appellat: qua regula plerūque inueniri vel conijci possit latens in scripturis sanctis quātitas temporū. Duob. autē modis vigere dicit hāc regulam aut tropo synecdoche, aut legitimis numeris. Tropus synecdoche, aut à parte totum aut à toto partē facit intelligi : sicut vnus euāgelista post dies octo factū dicit, qd alius post dies sex, quādo in mōte discipulis tantū tribus præsētib. facies domini vt sol resplenduit, & vestimenta eius sicut nix. Vtrunq; enim verum esse non posset, quod de numero dierum dictum est, nisi ille qui dixit, post dies octo, intelligatur partē nouissimam diei ex quo id Christus prędixit futurum, & partē primam

AUG. DE DOCT.

nam diei quo id ostendit imple-
tum, pro totis diebus duobus atq;
integris posuisse: is vero qui dixit
post dies sex, integros omnes & to-
tos, sed solos medios computasse.
Hoc modo locutionis quod signifi-
catur a parte totum, etiam illa de
resurrectione Christi soluitur que-
stio. Pars enim nouissima diei, quo
passus est, nisi pro toto die accipia-
tur, id est, adiuncta etiam nocte p-
terita, & nox in cuius parte vltima
resurrexit, nisi totus dies accipiat,
adiuncto scilicet die illucescente do-
minico, non possunt esse tres dies,
& tres noctes, quibus se in corde
terrae prædixit futurum. Legiti-
mos autem numeros dicit, quos e-
minentius diuina scriptura com-
mendat, sicut septenarium vel de-
narium vel duodenarium, & qui-
cunque alij sint, quos legendo studio-
si libenter agnoscunt. Plerumque enim
huiusmodi numeri pro vniuerso
tempore ponuntur, sicut: Septies in

CHR. LIB. III.

in die laudem dixi tibi: nihil est aliud, q̄, Sēper laus eius in ore meo. Tantundem valent, & cūm multiplicantur siue per denarium, sicut septuaginta & septingenti, vnde possunt & septuaginta anni Hieremix pro vniuerso tempore spiritaliter accipi, quo est apud alienos ecclesia, siue per seipsos, sicut decē per decem, centum sunt, & duodecim per duodecim, centum quadraginta quatuor, quo numero significatur vniuersitas sanctorū in Apocalypsi. Vnde apparet non solas tēporum quæstiones istis numeris esse soluendas: sed latius patere significationes eorum & multa proserpere. Neq; enim numerus iste in Apocalypsi ad tempora pertinet, sed ad homines.

ORDO NARRATIONIS inuersus, qua ratione explicetur.

Cap. 36.

Extam regulam Ticonius recapitulationem vocat, in obscuro

L 2 tate

AVG. DE DOCT.

tate scripturarū satis vigilāter in-
uentam. Sic em̄ dicuntur quādam
quasi sequantur in ordine tempo-
ris, vel rerū continuatione narren-
tur, cū ad priora quæ prætermiſſa
fuerant, latenter narratio reuocetur.
Quod niſi ex hac regula intel-
ligatur, erratur. Sicut in Genesi:
Et plātauit, inquit, dominus deus
paradiſum in Eden ad Oriētem, &
poſuit ibi hominē quē formauit,
& produxit deus adhuc de terra
omne lignum ſpecioſum & bonū
in eſcam. Ita videtur dictum tanq̃
id factum ſit, poſtea q̃ factum po-
ſuit deus hominem in paradiſum,
cum breuiter vtroq; commemora-
to, id eſt, quōd plantauit deus para-
diſum, & poſuit ibi hominē quem
formauit, recapitulando redeat &
dicat quod prætermiſerat, quomo-
do ſcilicet paradiſus fuerit planta-
tus, quia produxit deus adhuc de
terra omne lignum ſpecioſum &
bonum in eſcam. Denique ſecutus
adiun-

CHR. LIB. III.

adiūxit. Et lignum vitæ in medio
paradisi, & lignum scientiæ boni
& mali. Deinde flumen quo para-
disus irrigaretur, diuisum in qua-
tuor principia fluuiorum quatuor
explicatur, quod totum pertinet
ad institutionem paradisi. Quod
vbi terminauit, repetiuit illud qd
iam dixerat, & reuera hoc sequeba-
tur, atque ait: Et sumpsit dominus
deus hominē quē fecit, & posuit eū
in paradiso, &c. Post ista enim fa-
cta, ibi est positus homo, sicut nūc
ordo ipse demonstrat, nō post ho-
minē ibi positum, facta sunt ista,
sicut prius dictū putari potest, nisi
recapitulatio illic vigilāter intel-
ligatur, qua reditum est ad ea quæ
fuerant prætermissa. Itemq; in eo-
dem libro, cum cōmemorarentur
generationes filiorum Noe, dictū
est: Hi filij Cham in tribubus suis,
secundum linguas suas in regioni-
bus suis & in gentibus suis. Enu-
meratis quoq; filijs Sem, sequitur,

AVG. DE DOCT.

Hi filij Sem in tribubus suis, secundum linguas suas in regionib. suis & in gentibus suis. Et annectitur de omnibus, Hæ tribus filiorum Noe, secundum generationes eorum & secundum gentes eorum. Ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terram post diluvium. Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus. Hoc itaq; qd adiunctum est, Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus, id est, vna lingua omnium, ita dictum videtur, tanquam eo iam tempore quo dispersi fuerant super terram, etiã secundum insulas gentium vna fuerit omnibus lingua communis. Quod proculdubio repugnat superioribus verbis vbi dictum est. In tribubus suis secundum linguas suas. Neque enim dicerentur habuisse iam linguas suas singulæ tribus quæ gentes singulas fecerant, quando erat omnibus vna cõmunis, ac per hoc recapitu-

CHR. LIB. III.

pitulando adiunctum est, Et erat
 omnis terra labium vnum, & vox
 vna omnibus, latenter narratione
 redeunte, vt diceretur quomodo
 factum sit, vt ex vna omnium lin-
 gua fuerint diuisi per multas. Et
 continuo de illa turris ædificatio-
 nis narratur, vbi hæc eis iudicio di-
 uino ingesta est pœna superbiæ,
 post quod factum dispersi sunt su-
 per terram secundum linguas suas.
 Fit ista recapitulatio etiam obscu-
 rius, sicut in Euangelio dicit domi-
 nus, Die quo exiit Loth à Sodomis
 pluit ignem de cœlo & perdidit o-
 mnes, secundum hæc erit dies filij
 hominis quo reuelabitur. Illa ho-
 ra, qui erit in tecto & vasa eius in
 domo, non descendat tollere illa.
 Et qui in agro, similiter non reuer-
 tat̃ retro, meminerit vxoris Loth.
 Nunquid cùm dominus fuerit re-
 uelatus, tunc sunt ista seruanda, ne
 quisque retro respiciat, id est vitā
 præteritam cui renunciauit inqui-

AVG. DE DOCT.

rat, & non potius isto tempore, vñ
cū dominus fuerit reuelatus re-
tributionem pro eis quę quisq; ser-
uauit vel contempsit, inueniat. Et
tamen quia dictum est, In illa ho-
ra, tunc putantur ista seruanda, cū
fuerit dominus reuelatus, nisi ad
intelligendam recapitulationem
sensus legentis inuigilet, adiuvan-
te alia scriptura, quę ipsorum Apo-
stolorum adhuc tēpore clamauit.
Filij, nouissima hora est. Tempus
ergo ipsum quo Euangelium præ-
dicatur, quousq; dominus reuele-
tur, hora est in qua oportet ista ser-
uari, quia & ipsa reuelatio domini
ad eandem horam pertinet, quæ
die iudicij terminabitur.

REGVLA SEPTIMA.

Cap. 37.

Septima Ticonij regula est, ea-
demq; postrema de diabolo &
eius corpore. Est enim & ipse ca-
put impiorum, qui sunt eius quo-
dammodo corpus, ituri cum illo
in

CHR. LIB. III.

in supplicium æterni ignis, sicut
Christus caput est ecclesiæ, quæ est
corpus eius futurum cum illo in
regno & gloria sempiterna. Sicut
ergo in prima regula, quam vocat
de domino & eius corpore, vigilā
dum est vt intelligatur, cum de v-
na eademq; persona scriptura lo-
quitur, quid cōueniat capiti, quid
corpori, sic & in ista nouissima alī
quādo in diabolū dicitur, quod
non in ipso, sed potius in eius cor-
pore possit agnosci, qd habet non
solum in eis qui manifestissime fo-
ris sunt, sed in eis etiam qui cū ad
ipsum pertineant, tamen ad tem-
pus miscentur ecclesiæ, donec vnus
quisq; de hac vitā exeat, vel à fru-
mento palea nentilabro vltimo se-
paretur. Quod enim scriptum est
apud Esaiam: Quomodo cecidit
de cœlo Lucifer mane oriens, & cē-
tera quæ sub figura regis Babylo-
niæ, de eadem persona vel ad ean-
dem personā dicta sunt in ipsa con-

AVG. DE DOCT.

textione sermonis, de diabolo vti-
que intelliguntur, & tamen quod
ibi dictum est, Contritus est in ter-
ra qui mittit ad omnes gentes, nō
totum ipsi capiti cōgruit. Nam et-
si mittit ad omnes gentes diabo-
lus angelos suos, tamē in terra cor-
pus eius, non ipse conteritur, nisi
quia ipse est in corpore suo quod
contritum fit vt puluis, quem pro-
iicit ventus à facie terræ. Hæ au-
tem omnes regulæ, excepta vna q̃
vocatur de promissis & lege, aliud
ex alio faciunt intelligi, quod est
propriū tropicæ locutionis, quæ
latius patet quàm vt possit, vt mi-
hi videtur, ab aliquo vniuersa cō-
prehendi. Nam vbiq; velut ali-
ud dicitur vt aliud intelligatur, et
si nomen ipsius tropi in loquendi
arte non inuenitur, tropica locu-
tio est. Quæ cū sit vbi fieri solet,
sine labore sequitur intellectus, cū
verō vbi non solet, laboratur, vt
intelligatur, ab alijs magis, ab alijs
mi-

CHR. LIB. III.

minus, sicut magis minusue dona
 dei sunt in ingenijs hominum, vel
 adiutoria tribuuntur. Proinde si-
 cut in verbis proprijs, de quibus
 superius disputauimus, vbi res vt
 dicuntur intelligendæ sunt, sic in
 translatis quæ faciunt tropicas lo-
 cutiones, vbi aliud ex alio intelli-
 gendum est, de quibus hucusque
 quantum visum est, satis egimus,
 non solum admonendi sunt studio-
 si venerabiliũ literarum, vt in scri-
 pturis sanctis genera locutionum
 sciant, & quomodo apud eas ali-
 quid dici soleat, vigilanter aduer-
 tant memoriterque retineant, ve-
 rumetiam, quod est præcipuum,
 & maximè necessarium, orent vt
 intelligant. In eis quippe literis
 quarum studiosi sunt legunt, quo-
 niam dominus dat sapientiam, &
 à facie eius scientia & intellectus,
 à quo & ipsum studium, si pietate
 præditum est, acceperunt. Sed
 hæc satis etiam de signis, quan-
 tum

AUG. DE DOCT.

tum ad verba pertinet, dicta sint.
Restat ut de proferendis eis quæ
sentimus, sequenti volumine, quæ
dominus donauerit, differamus.

ARGVMENTVM
Libri Quarti.

Quarto libro docet, quamuis
artificiosa eloquentia, quæ
Rhetoricam vocant, ma-
gnam ad rectè & ornatè dicendum
vtilitatem habeat, ad illius præce-
ptiones tamen sacram scripturam
minimè astringi, præsertim cum
nec magni & nobiles in primis
Rhetores, dum causas orant artis
sux præcepta memoria retineant.
Deinde ostendit plurimos sacrarum
non minus quàm prophanarum li-
terarum locos ad Rhetoricæ artis
leges exquisitè respondere, nō pro-
pterea, quod ad eas omnino sint
astricti, sed quia accommodatius
aptiusq; explicari minimè potue-
rint.

CHR. LIB. III.

rint. Postremo, vt tria sunt perfe-
ctæ orationis officia, docere seu p-
bare, mouere & impellere, delecta-
re seu conciliare auditorũ animos
ita quoq; tres, ex Ciceronis senten-
tia dicendi modos esse ait: Submis-
sum & attenuatum, cum docetur
quippiam, æquabilem, quietum &
temperatum, cum laudatur quip-
piam aut vituperatur: Sublimen q
& violentus & cõcitatus nomina-
tur, quãdo suadetur quippiam aut
dissuadetur. Quibus dicendi figu-
ris hoc aget, vt & recte quod dici-
tur intelligatur, & libenter audia-
tur. Optimum vero docendi mo-
dum esse indicat, cum quis
quod verbis docet, vita
& moribus ex-
hibet.

L 7 D. AV-

AVG. DE DOCT.
D. AVRELII

AVGVSTINI DE DO-
ctrina Christiana.

LIBER IIII.

PROLOGVS.

OC opus nostrum quod
inscribitur De Doctrina

H Christiana, in duo quæ-
dam fueram, prima distri-
butione partitus. Nā post

proæmium quo respondi eis, qui
hoc fuerant reprehensuri, duæ sunt
res, inquam, quibus nititur omnis
tractatio scripturarum: modus in-
ueniendi quæ intelligenda sunt, &
modus proferendi quæ intellecta
sunt. De inueniendi prius, de pro-
ferendo postea differemus. Quia
ergo de inueniendi multa iam di-
ximus, & tria de hac vna parte vo-
lumina absoluimus, domino adiu-
uante, de proferendo pauca dice-
mus.

CHR. LIB. IIIL.

mus, vt si fieri potuerit, vno libro cuncta claudamus, totumq; hoc opus quatuor voluminibus terminetur.

QVID LECTORI EXPECTANDUM hoc libro.

Cap. I.

PRimo itaq; expectationem legentium, qui fortè me putant rhetorica daturum esse præcepta, quæ in scholis secularib. & didici & docui, ista prælocutione prohibeo, atq; vt à me non expectentur, admoneo: non q; nihil habeant vtilitatis, sed quid habet, seorsum discendum est, si cui fortassis bono viro etiam hæc vacat discere, non autem à me vel in hoc opere, vel in aliquo alio requirendum.

RHETORICA TAM FALSA quàm vera persuadet.

Cap. 2.

NAm cum per artē rhetoricā & vera suadeātur & falsa, q; audeat dicere aduersus medaci-
um

AVG. DE DOCT.

am in defensoribus suis inermem
debere consistere veritatem: vt vi
delicet illi qui res falsas persuade-
re conantur, nouerint auditorem
vel beneuolum vel intentum vel
docilem procemio facere, isti autē
non nouerint. Illi falsa breuiter,
apertē, verisimiliter: & isti uera sic
narrēt, vt audire tēdeat, intellige-
re non pateat, credere postremo
non libeat. Illi fallacibus argumē-
tis veritatem oppugnent, asserant
falsitatem: isti nec vera defendere
nec falsa valeant refutare. Illi ani-
mos audientium in errorem mo-
uentes, impellentesq; dicendo, ter-
reant, contristant, exhilarent, ex-
hortentur ardentem, isti pro veri-
tate lenti frigidiq; dormitēt. Quis
ita desipiat, vt hoc sapiat. Cum er-
go sit in medio posita facultas elo-
qui, quæ ad persuadenda seu pra-
ua seu recta valeat plurimum, cur
non bonorum studio comparatur
vt militet veritati, si eam mali ad
obti-

CHR. LIB. IIII.

obtinendas peruersas vanasq; cau-
sas in vsus iniquitatis & erroris
vsurpant.

RHETORICAM NISI

quis citò, nunquam
discit.

Cap. 3.

SEd quæcunq; sunt de hac re ob-
seruationes atq; præcepta, qui-
bus cùm accedit in verbis pluri-
mis ornamentisq; verborum exer-
citatoris linguæ solertissima con-
suetudo, fit illa, quæ facundia vel
eloquentia nominatur, extra istas
litteras nostras, seposito ad hoc cõ-
gruo temporis spacio, apta & con-
uenienti ætate discenda sunt eis q
hoc celeriter possunt. Nã & ipsos
Romanæ eloquentiæ principes nō
piguit dicere, quod hanc artem nī
si quis citò possit, nunquam omni
nō possit perdiscere. Quqd vtrum
verum sit, quid opus est quærere?
Non enim etiam si possint hæc à
tardioribus tandem aliquãdo per-
disci,

AVG. DE DOCT.

disci nos ea tanti pendimus, vt eis
discendis iam maturas vel etiam
graues hominum ætates velimus
impendi. Satis est adolescentulo-
rum ista sit cura, nec ipsorum om-
nium quos utilitati ecclesiasticæ cu-
pimus erudiri, sed eorum quos nō-
dum magis vrgens, & huic rei sine
dubio præponenda necessitas oc-
cupauit. Quoniam si acutum & fer-
uens adsit ingenium, facilius adhæ-
ret eloquentia legentibus & audi-
entibus eloquentes, quàm eloquen-
tiæ præcepta sectantibus. Nec de-
sunt ecclesiasticæ etiam præter ca-
nonem in autoritatis arce salubri-
ter collocatum, quas legendo ho-
mo capax, etsi id non agat, sed tan-
tummodo rebus quæ ibi dicuntur
intentus sit, etiam eloquio quo di-
cuntur, dum in his versatur, imbui-
tur, accedente vel maximè exerci-
tatione siue scribendi siue dictan-
di, postremo etiam dicendi, quæ se-
cundum pietatis ac fidei regulam
sentit

CHR. LIB. IIII.

sentit. Si autem tale desit ingenium,
nec illa rhetorica præcepta capiuntur,
nec si magno labore inculcata
quantulacunque ex parte capiantur,
aliquid profunt: quandoquidem etiam
ipsi qui ea didicerunt, & copiose
ornateque dicunt, non omnes ut secundum
ipsa dicant, possunt ea cogitare cum dicunt,
si non de his disputant: imò vero vix illos eorum
esse existimo, qui utrumque possint,
& dicere bene, & ad hoc faciendum
præcepta illa dicendi cogitare cum dicunt.
Cauendum est enim ne fugiant ex animo
que dicenda sunt, dum attenditur ut arte dicantur.
Et tamen in sermonibus atque dictionibus
eloquentium, impleta reperiuntur
præcepta eloquentiæ, de quibus illi ut
eloquerentur vel cum loquerentur non cogitauerunt,
siue illa didissent, siue ne attigissent quidem.
Implent quippe illa quia eloquentes sunt,
non adhibent ut sint eloquentes, Quapropter cum

ex

AVG. DE DOCT.

ex infantib. loquentes non fiant,
nisi locutiones discendo loquenti
um: cur eloquentes fieri non pos-
sint nulla eloquendi arte tradita,
sed elocutiones eloquentium legē-
do & audiendo, & quātum assequi
conceditur imitando? Quid quod
ita fieri ipsis quoq; experimur ex-
emplis? Nam sine praeceptis rhero-
ticis nouimus plurimos eloquen-
tiores plurimis qui illa didicerūt:
sine lectis verō & auditis eloquen-
tium disputationibus vel dictioni-
bus neminem. Nam neq; ipsa arte
grammatica qua discitur locutio-
nis integritas, indigerent pueri, si
eis inter homines qui integre lo-
querentur, crescere daretur & vi-
uere. Nescientes quippe vlla nomi-
na vitiorum, quicquid vitiorum
cuiusquam ore loquentis audirēt,
sana sua consuetudine reprehende-
rent & cauerent, sicut rusticos vr-
bani reprehendunt, etiam qui lite-
ras nesciunt.

CHR. LIB. IIII.
OFFICIUM DOCTORIS
Christiani.

Cap. 4.

DEbet igitur diuinarum scripturarum tractator & doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris & bona docere & mala dedocere: atq; in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur, quid expectare debeant intimare. Vbi autem beneuolos, intētos, dociles, aut inuenerit, aut ipse fecerit cætera peragenda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiunt, narratione faciendum est, si tamen indigeat vt res de qua agitur innotescat. Vt autem quæ dubia sunt certa fiant, documētis adhibitis ratiocinandum est. Si verò qui audiunt, mouendi sunt potius q̃ docendi, vt in eo quod iā sciunt, agendo nō torpeant, & reb. assensum quas veras esse fatentur accommodent, maioribus dicendi viribus

AUG. DE DOCT.

bus opus est. Ibi obsecrationes & increpationes, cōcitationes & coerciones, & quæcunq; alia valent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in ijs quæ loquendo agunt, facere non quiescunt.

DE VARIIS DICENDI generibus.

Cap. 5.

Sed cum alij faciant obtuse, deformiter, frigide, alij acute, ornate, vehemèter, illum ad hoc opus vnde agimus, iam oportet accedere, qui potest disputare vel dicere sapienter, etiam si non potest eloquenter, vt profit audientibus, etiam si minus prodesset, q̃ si & eloquenter posset dicere. Qui vero affuit insipienti eloquentia, tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in ijs quæ audire inutile est, delectatur auditor, & eum quoniam disertè dicere audit, etiā vere dice-

CHR. LIB. IIII.

dicere existimat. Hęc autē sententiā
nec illos fugit qui artem rhetoricā
docendam putarunt: falsi sunt em̄
sapientiam sine eloquentia parum
prodesse ciuibus, eloquentiam ve-
rō sine sapientia nimium obesse
plerunque, prodesse nunq̃. Si ergo
hęc illi qui pręcepta eloquentiæ
tradiderunt, in iisdem libris in quib̄
bus id egerunt veritate instigante
coacti sunt cōfiteri, verā, hoc est, su-
pernam quæ à patre luminum de-
scendit, sapientiā nescientes: quan-
to magis nos non aliter sentire de-
bemus, qui huius sapientiæ filij &
ministri sumus. Sapiēter autē dicit,
homo tanto magis vel minus, quā-
to in scripturis sanctis magis mi-
núsue profecit. Nō dico in eis mul-
tum legendis memoriæq̃ mandan-
dis, sed bene intelligendis, & dili-
genter earū sensibus indagandis.
Sunt enim qui eas legunt, & negli-
gunt: legunt vt teneant, negligūt
ne intelligant. Quibus longe sine
du-

AVG. DE DOCT.

dubio p̄ferendi sunt, qui verba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis vident. Sed vtrisque ille melior, qui & cum volet eas dicit, & sicut oportet intelligit. Huic ergo qui sapienter debet dicere, etiam quod non potest eloquenter, verba scripturarum tenere maxime necessarium est. Quanto enim se pauperiorem cernit in suis, t̄to eum oportet in istis esse ditiores: vt quod dixerit suis verbis, probet ex illis, & qui proprijs verbis minor erat, magnorum testimonio quodammodo crescat. Probando enim delectat, qui minus potest delectare dicendo. Porro qui non solum sapienter, verum etiam eloquenter vult dicere, quoniam profecto plus proderit, si vtrumque potuerit ad legēdos vel audiēdos & exercitatione imitandos eloquentes eum mitto libentius, q̄ magistris artis rhetoricę vacare p̄cipio: si tamen n̄ qui leguntur

gunt
eloqu
xiffe
ne la
ter d
salub
non a
quen
tium
Sicut
aman
da ef
lubri
rate,
gis il
ciliu
eccle
non
ter e
geno
qua
cant
IN

CHR. LIB. IIII.

guntur & audiuntur, non solum eloquenter, sed etiam sapienter dixisse vel dicere, veraci prædicatione laudantur. Qui enim eloquenter dicunt, suauiter: qui sapienter, salubriter audiunt. Propter quod non ait scriptura, Multitudo eloquentium, sed multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sicut autem sæpe sumenda sunt & amara salubria, ita semper vitanda est pernitiōsa dulcedo. Sed salubri suauitate, vel suauis salubritate, quid melius? Quanto enim magis illic appetitur suauitas, tãto facilius salubritas pdest. Sunt ergo ecclesiastici viri q̃ diuina eloquia non solum sapienter, sed eloquenter etiam tractauerunt. Quibus legendis magis non sufficit tempus, quam deesse ipsi studentibus & vacantibus possunt.

IN SACRIS ESSE SANAM eloquentiam.

Caput 6.

M

Hic

AVG. DE DOCT.

Hic aliquis forsitan querit, vtrum
 autores nostri, quorum scripta
 diuinitus inspirata canonem no-
 bis saluberrima autoritate fecerunt
 sapientes tantummodo, an eloque-
 tes etiam nuncupandi sunt. Quae
 quidem quaestio apud meipsum &
 apud eos qui mecum quod dico sen-
 tiunt, facillime soluitur. Nam vbi
 eos intelligo, non solum nihil eis
 sapientius, verum etiam nihil elo-
 quentius mihi videri potest. Et au-
 deo dicere, omnes qui recte intel-
 ligunt quod illi loquuntur, simul
 intelligere non eos aliter loqui de-
 buisse. Sicut est enim quaedam elo-
 quentia quae magis aetatem iuueni-
 lem decet, est quae senilem, nec iam
 dicenda est eloquentia, si personam
 congruat eloquentis: ita est quae-
 da qui viros summa autoritate di-
 gnissimos planeque diuinos decet.
 Hac illi locuti sunt, nec ipsos de-
 cet alia, nec alios ipsa. ipsos enim
 congruit, alios autem quanto videtur
 humili-

CHR. LIB. IIII.

humilior, tanto altius nō ventositate sed soliditate transcendit. Vbi vero nō eos intelligo, minus quidē mihi aparet eorū eloquentia, sed eā tamē nō dubito esse talē qualis est vbi intelligo. Ipsa quoque obscuritas diuinorū salubriumque dictorum tali eloquentiæ miscenda fuerat, in qua perficere noster intellectus, non solum inuentione, verum etiā exercitatione deberet. Possem quidem si vacaret, omnes virtutes & ornāmēta eloquentiæ, de quibus instantur isti qui linguā suam nostrorum autorum linguæ non magnitudine, sed rumore præponunt, ostendere in istorum literis sacris, quos nobis erudiēdis, & ab hoc seculo prauo in beatum seculum transferendis, prouidentia diuina prouidit. Sed non ipsa me plus quā dici potest in illa eloquentia delectant, quæ sunt his viris cum oratoribus gentilium poetisue communia. Illud magis

AVG. DE DOCT.

admiror & stupeo, qđ ista nostra
eloquentia ita vñ sunt per alterā
quandam eloquentiam suā, vt nec
eis deesset, nec emineret in eis: ga-
eam nec improbari ab illis, nec o-
stentari oportebat: quorum alte-
rum fieret si vitaretur, alterum pu-
tari posset si facile agnosceretur.
Et in quib. forte locis agnoscitur
ā doctis, tales res dicuntur, vt ver-
ba quibus dicuntur non ā dicente
adhibita, sed ipsis rebus velut spō-
te subiuncta videantur: quasi sa-
piētiam de domo sua, id est, pecto-
re sapientis procedere intelligas,
& tanquam in separabilem famu-
lam etiam non vocatam sequi elo-
quentiam.

PVLCHRE DOCET AD-
ductis exemplis in sacris literis
inesse germanam eloquentiam,
quæ sapientiæ adhæret
velut inseparabi-
lis comes,

Caput 7.

Quis

CHR. LIB. IIIL.

Q Vis enim nō videat quid vo-
luerit dicere, & q̄ sapienter
dixerit Apostolus: Glo-
riamur iu tribulationibus, sciētes
quia tribulatio patientiā operat̄,
patientia aut̄ probationē, proba-
tio vero sp̄s, spes aut̄ non confun-
dit: quia charitas dei diffusa est in
cordib. nostris per spirirū sanctū
qui datus est nobis. Hic si quis, vt
ite dixerim, imperite peritus artis
eloquentiæ præcepta Apostolum
secutum fuisse contendat, nonne
à Christianis doctis indoctisq; ri-
debitur. Et tamen agnoscitur hic
figura, quæ climax Græce, Latine
vero à quibusdā est appellata gra-
datio, quoniam scalam dicere no-
luerunt, cum verba vel sensa con-
nectuntur alterum ex altero: sicut
hic, ex tribulatione patientiā, ex
patientia probationem, ex proba-
tione spem connexam videmus.
Agnoscitur & aliud decus, quo-
niam post aliqua pronuntiationis

AVG. DE DOCT.

nis voce singula finita, quæ nostri
 membra & cæsa, Græci autē cola
 & commata vocant, sequitur am-
 bitus siue circumitus, quam perio-
 don illi appellant, cuius membra
 suspendunt voce dicentis, donec
 vltima finiantur. Nam eorum quæ
 præcedunt circumitū, mēbrum il-
 lud est primum, quā tribulatio pa-
 tientiam operatur: secundū, patie-
 tia aut probatorem: tertium, pba-
 tio vero spem: Deinde subiungit
 ipse circumitus, qui tribus peragit
 membris: quorū primum est, spes
 autem non confundit: secundum,
 quia charitas dei diffusa est in cor-
 dibus nostris: tertium, per spiritū
 sanctū qui datus est nobis. At hæc
 atq; huiusmodi in elocutionis
 arte traduntur. Sicut ergo Aposto-
 lum præcepta eloquentiæ secutum
 fuisse non dicimus, ita & eius sapiē-
 tiam secuta sit eloquentia, non ne-
 gamus, Scribēs, ad Corinthios in
 secun

CHR. LIB. IIIL.

secunda epistola, redarguit quos-
dam qui erant ex Iudæis pseudo-
apostoli, eiꝫ detrahebant. Et quo-
niam seipsum prædicare compel-
litur, hanc sibi velut insipientiam
tribuens, quàm sapienter dicit,
quàmq; eloquenter. Sed comes sa-
pientiæ, dux eloquentiæ, illam se-
quens, istam præcedens & sequen-
tem non respuens. Iterum dico, in-
quit, ne quis me existimet insipi-
entem esse, alioquin velut insipi-
entem suscipite me, vt & ego mo-
dicum quid glorier. Quod loquor
non loquor secundum deum, sed
quasi in stultitia in hac substantia
glorię: quoniã quidẽ multi gloriã-
tur secundum carnem, & ego glo-
riabor. Libenter enim sustinetis
insipientes, cum sitis ipsi sapiẽtes.
Tolleratis enim si quis vos in ser-
uitutẽ redigit, si quis deuorat, si qꝫ
accipit, si quis extollitur, si quis in
faciem vos cedit: secundum igno-

AVG. DE DOCT.

bilitatem dico, quasi nos infirma-
 ri simus. In quo quis audet, in in-
 sapientia dico, audeo & ego. He-
 braei sunt: & ego, Israelite sunt: &
 ego. Semen Abraham sunt: & ego.
 Ministri Christi sunt: & ego. Ut in-
 sapiens dico, super ego. In labori-
 bus plurimum, in carceribus abun-
 dantius, in plagis supra modum,
 isti mortibus frequenter. A Iudeis
 quinquies quadraginta vna mi-
 nus accepi. Ter virgis saesus sum,
 semel lapidatus sum, ter naufragi-
 um feci: nocte & die in profundo
 maris fui. In itineribus saepe, peri-
 culis fluminum, periculis latronum,
 periculis ex genere, periculis ex ge-
 nitibus, periculis in ciuitate, pericu-
 lis in deserto, periculis in mari, pe-
 riculis in falsis fratribus. In labore
 & ærumna, in vigiliis saepius, in fa-
 me & siti, in ieiuniis multis, in fri-
 gore & nuditate, præter illa quæ
 extrinsecus sunt, incursum in me
 quotidianus, sollicitudo omnium
 Eccle

CHR. LIB. IIII.

Ecclesiarum. Quis infirmat & ego
non infirmor? Quis scandalizatur
& ego non vror? Si gloriari oportet,
in ijs q̄ infirmitatis meae sunt
gloriabor. Quanta sapientia ista
sint dicta vigilantes vident. Quā-
to vero eloquētiā cucurrerint flu-
mine, & qui stertit aduertit. Por-
ro aut̄ qui nouit agnoscit; q̄d ea ce-
sa quae commata Græci vocant, &
membra & circumitus, de quibus
paulo antē differui, cum decentis-
sima varietate interponerent, to-
tam istā speciē dictionis, & quasi
eius vultū quo etiam indocti de-
lectant̄ mouenturq̄, fecerunt. Nā
vnde corpim⁹ hunc locū inserere,
circumitus sunt, primus, minim⁹,
hoc est bimenbris, minus enim q̄
duo mēbra circumitus habere nō
possunt, plura vero possunt: ergo
ille primus est, Iterū dico ne quis
me existimet insipientem esse. Se-
quitur alius trimēbris, Alioquin,
velut incipiētē suscipite me, vt &

AVG. DE DOCT.

ego modicū quid gloriē. Tertius
qui sequit mēbra habet quatuor,
Quod loquor, nō loquor secundū
deum, sed quasi in stultitia, in hac
substantia gloriā. Quartus duo ha-
bet, Quandoquidem multi glori-
antur secundū carnem, & ego glo-
riabor. Et quintus habet duo, Li-
benter enim sustinetis insipientes
cum sitis ipsi sapientes. Etia sextus
bimēbris est, Toleratis em, si quis
vos in feruitutē redigit. Sequuntē
tria cæsa, Si quis deuorat, si quis acci-
pit, si quis extollitur. Deinde tria
membra, Si quis in faciem vos cæ-
dit, secundum ignobilitatē dico,
quasi nos infirmati sumus. Addit
trimembris circumitus, In quo au-
tem quis audet, in insipientia dico,
audeo & ego. Hinc iam singulis
quibusq; cælis interrogando posi-
tis, singula itidem cæsa responsio-
ne redduntur, tria tribus: Hebræi
sunt: & ego. Israelitæ sunt: & ego.
Semen Abrahæ sunt: & ego. Quar-
to au-

CHR. LIB. IIII.

to autem cæso simili interroga-
tione posito, non alterius cæsi sed
membri oppositione responderet,
Ministri Christi sunt. & ego. Ut in-
sapiens dico, super ego. Iam cæsa
quatuor sequentia, remota decen-
tissime interrogatione funduntur:
In laboribus plurimum, in carceri-
bus abundantius, in plagis supra
modum, in mortibus frequenter.
Deinde interponitur brevis cir-
cumitus, quoniam suspensa pro-
nunciatione distinguendum est:
A Iudeis quinquies, ut hoc sit vnũ
membrũ, cui connectitur alterũ,
quadraginta vna minus accepi. In-
de reditur ad cæsa, & ponunt tria.
Ter virgis cæsus sum, semel lapida-
tus sum, ter naufragium feci. Seq-
tur membrũ. Nocte ac die in pro-
fundo maris fui. Deinde quatuor
decim cæsa decentissimo impetu
profluunt: In itineribus sæpe, peri-
culis fluminũ, periculis latronũ, pe-
riculis ex genere, periculis ex gen-

AUG. DE DOCT.

bus, periculis in ciuitate, periculis
in deserto, periculis in mari, peri-
culis in falsis fratribus, in labore &
erumna, in vigilijs sepius, in fame
& siti, in ieiunijs multis, in frigore
& nuditate. Post hæc interponit
trimembrem circuitum: Præter illa
quæ extrinsecus sunt, incursus in
me quotidianus, sollicitudo omni-
um ecclesiarum. Et hinc duo mē-
bra percōtatione subiungit. Quis
infirmatur & ego non infirmor?
Quis scandalizatur & ego non v-
ror? Postremo totus iste quasi an-
helans locus, bimembri circumitu
terminatur: Si gloriari oportet, in
ijs quæ infirmitatis meæ sunt glo-
riabor. Quod vero post hunc im-
petum interposita narratiuncula
quodāmodo requiescit, & requie-
scere facit auditore, quid decoris,
quid delectationis habeat, satis di-
ci non potest. Sequitur enim dicens:
Deus & pater domini nostri Iesu
Christi scit, qui est benedictus in
seculum.

CHRI. LIB. IIII.

secula, quod non mentior. Ac deim
de quomodo periclitatus fuerit, &
quomodo euaserit, breuissime nar
rat. Longum est cætera persequi,
vel in alijs sanctarum scripturarũ
locis ista monstrare. Quid si etiam
figuras locutionis quę illa arte tra
duntur, in ijs saltem quę de Apo
stoli eloquio commemorauim, osten
dere uoluissim? Nonne facilius gra
ues homines me nimium, quàm quis
quam studiosorum sibi sufficientẽ
putarent? Hęc omnia quando à ma
gistris docentur pro magno habẽ
tur, magno precio emũtur, magna
iactatione vendũtur. Quã iactatio
uem etiam ego redolere vereor,
dum ista sic dissero. Sed male do
ctis hominibus respondendum fuit,
qui nostros authores contemnen
dos putant, non quia non habent,
sed quia nõ ostentant quam nimis
isti diligunt eloquentiam. Sed for
tẽ quis putat, tãquam eloquentem,
nostrũ elegisse me Apostolum Pau

AVG. DE DOCT.

lum, Videtur enim vbi ait: Et si im-
peritus sermone,, sed non scientia:
quasi concedendo obrectatoribus
sic locutus, non tanquam id verum
agnosceret cōsidendum. Si autem
dixisset, Imperitus quidem sermo-
ne, & nō addidisset, sed non sciētia,
nullo modo aliud posset intelligi.
Scientiā plane non cunctatus est p-
fiteri, sine qua esse doctor gentium
non valeret. Certe si quid eius pro-
ferimus ad exemplum eloquentie,
ex illis epistolis vtiq; proferimus,
quas etiam ipsi obrectatores eius
qui sermonem præsēntis contem-
ptibilem putari volebant, graues
& fortes esse confessi sunt. Dicen-
dum ergo mihi aliquid esse video
& de eloquentia prophetarum, v-
bi per tropologiam multa obtegū-
tur. Quæ quanto magis translatis
verbis videntur operiri, tanto ma-
gis cum fuerint aperta dulcescunt.
Sed hoc loco tale aliquid comme-
morare debeo, vbi quæ dicta sunt,
non

CHR. LIB. IIII.

non cogar exponere, sed commen-
dem tantum quomodo dicta sint.
Et ex illius prophetæ libro potissi-
mum hoc faciam, qui se pastorem
vel armentarium fuisse dicit, atq;
inde diuinitus ablatum atque mis-
sum, vt dei populo prophetaret.
Non autem secundum septuaginta
interpretes, qui etiam ipsi diuino
spiritu interpretati, ob hoc aliter
videntur nonnulla dixisse, vt ad spi-
ritalem sensum scrutandum ma-
gis admoneretur lectoris intetio,
vnde etiam obscuriora nonnulla,
quia magis tropica, sunt eorū: sed
sicut ex Hebræo in Latinum elo-
quium presbytero Hieronymo v-
triusq; linguæ perito interpretan-
te translata sunt. Cum igitur argu-
eret impios, superbos, luxuriosos, &
fraternę ideo igit negligētissimos
charitatis, rusticus vel ex rustico
iste propheta exclamauit, dicens,
Væ vobis qui opulenti estis in Siō,
& confiditis in monte Samariæ,
opti-

AVG. DE DOCT.

optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum israel: transite in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnam & descendite in Geth Palæstinorum, & ad optima quæq; regna horum, si latior terminus eorū termino vestro est. Qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & laiciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: qui canitis ad vocem Psalterij. Sicut David putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Nunquid nam isti qui prophetas nostros tanq̃ inruditos & elocutionis ignaros, veluti docti disertiq; contemnunt, si aliquid eis tale vel in tales dicendum fuisset, aliter se voluissent dicere, qui tamen eorum insanire noluisse

CHR. LIB. IIIL.

luisſent? Quid enim eſt quod iſto
eloquio aures ſobriæ plus deſide-
rent? prima ipſa inuectio, quaſi ſo-
pitis ſenſib. vt euigelarêt, quo fre-
mitu illiſa eſt? Væ vobis qui opu-
lenti eſtis in Sion, & confiditis in
monte Samariæ, optimates capita
populorum, ingredientes pompa-
ticè domum Iſraël. Deinde vt bene-
ficijs dei, qui eis ampla ſpacia reg-
ni dedit, oſtendat ingratos, quo-
niam confidebant in monte Sama-
riæ, vbi vtiq; idola colebant: Tran-
ſite, inquit, in Calâne, & videte, &
ite inde in Emath magnam, & deſ-
cendite in Geth Palæſtinorum, &
ad optima quęq; regna horum, ſi la-
tior terminus eorum termino ve-
ſtro eſt. Simul etiam cùm iſta dicũ-
tur, locorum nominibus tanq̃ lu-
minibus ornatur eloquium, quæ
ſunt Sion, Samaria, Calâne, Emath
magna, & Geth Palæſtinorum. De-
inde verba quę his adiungũtur lo-
cis decentiſſime variantur. Opulẽ-
ti eſtis,

AUG. DE DOCT.

ti estis, confiditis, transite, ite, descendite. Cōsequenter denunciatur futura sub iniquo rege propinquare captiuitas, cū adiungitur, Qui separati estis in diem malū, & appropinquatis folio iniquitatis. Tunc subiiciuntur merita luxuriæ, Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Ista sex membra tres bimembres circumitus reddiderunt. Non enim ait, Qui separati estis in diem malum, qui appropinquatis folio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lasciuitis in stratis vestris, q̄ comeditis agnū de grege, & vitulos de medio armenti: quod si ita diceretur, esset quidē & hoc pulchrum, vt ab vno pronomine repetito omnia sex membra decurrerent, & pronunciantis voce singula finirentur. Sed pulchrius factum est, vt idem pronomini essent binæ subnexa, quæ tres sententias

CHR. LIB. IIII.

tentias explicarent: vnam ad captiuitatis prænunciationem, Qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis: alteram ad libidinem, Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: ad voracitatem vero tertiam pertinētem, Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: vt in potestate sit pronunciantis, vtrum singula finiāt & membra sint sex: an primum & tertium & quintum voce suspendat, & secundum primo, quartum tertio, sextum quinto connectēdo, tres bimembres circumitus decentissime faciat: vnum quo calamitas imminēs, alterum quo lectus impurus, tertium quo prodigamēsa monstretur. Deinde luxuriosam remordet aurium voluptatem: vbi cū dixisset, Qui canitis ad vocem psalterij, quoniam potest exerceri sapienter a sapientibus musica, mirabili decore dicendi,

AVG. DE DOCT.

eendi, inuectionis impetu relaxato, & non ad illos, sed de illis iam loquens, vt nos musicam sapientis à musica luxuriantis distinguere commoneret, non ait: Qui canitis ad vocem psalterij, & sicut Dauid putatis vos habere vasa cãtici: sed cùm illud ad illos dixisset, quod luxuriosi audire deberent, Qui canitis ad vocem psalterij: imperitiam quoque eorum alijs quodammodo indicauit, adiungens, Sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti. Tria hæc melius pronunciantur, si suspensis duobus prioribus membris circuitus tertio finiat. Iã verò quod his omnibus adiicitur. Et nihil patiebantur super contritione Ioseph, siue cõtinuatim dicatur, vt vnum sit membrum: siue decentius suspēdatur, & nihil patiebantur, & post hanc distinctionem inferatur, super contritione Ioseph, atq; sit bimem-

CHR. LIB. IIIL.

membris circumitus: miro decore
non dictum est, nihil patiebantur
super contritione fratris, sed posi-
tus est pro fratre Ioseph, vt quicun-
que frater proprio significaretur
eius nomine, cuius ex fratribus fa-
ma præclara est, vel in malis quæ
pendit vel in bonis quæ rependit.
Iste certè tropus vbi Ioseph quæcū-
que fratrem facit intelligi, nescio
vtrum illa quam didicimus & do-
cuimus, arte tradatur. Quàm sit ta-
men pulcher, & quemadmodum af-
ficiat legentes atq; intelligentes,
nō opus est cuiquam dici si ipse nō
sentit. Et plura quidem quæ perti-
nent ad præcepta eloquentiæ, in
hoc ipso loco quem pro exemplo
posuimus possunt reperiri. Sed bo-
num auditorem non tam si dilige-
ter discutiatur instruit, quàm si ar-
denter pronuncietur accendit. Ne-
que enim hæc humana industria cō-
posita, sed diuina mente fusa & sa-
pienter & eloquenter, non intenta
in elo-

AUG. DE DOCT.

in eloquentiam sapientia, sed a sapientia non recedente eloquentia. Si enim, sicut quidam disertissimi atque acutissimi viri videre ac dicere potuerunt, ea quæ velut oratoria arte dicuntur, non obseruarentur & notarentur & in hanc doctrinam redigerentur, nisi prius in oratorum inuenirentur ingenijs: quod mirum si & in istis inueniuntur, quod ille misit qui facit ingenia. Quapropter & eloquentes quidem non solum sapientes canonicos nostros authores doctoresque fateamur talis eloquentia usus, qualis personis eiusdemmodi congruebat.

QUALIS DEBEAT ESSE
sermo doctoris evangelici.

Cap. 8.

Sed nos etsi de literis eorum, quæ sine difficultate intelligunt nonnulla sumimus elocutionis exempla, nequaquam tamen putare debemus imitandos eos nobis esse, in
ms

CHRI. LIB. IIII.

his quę ad exercendas & eliminandas
 quodammodo mentes legentium,
 & ad rumpenda fastidia atq; acuen-
 da studia discere volentium, zelan-
 dos quoq; siue ad pietatem conuer-
 tantur, siue vt à mysterijs secludan-
 tur animos impiorum, vtili ac fa-
 bri obscuritate dixerunt. Sic quip-
 pe illi locuti sunt, vt posteriores
 qui eos recte intelligerent & expo-
 nerent, alteram gratiam, disparem
 quidem, veruntamen subsequen-
 tem in dei ecclesia reperirent. Non
 ergo expositores eorum ita loqui
 debent, tanquam seipsi exponen-
 dos simili authoritate proponant:
 sed in omnibus sermonib. suis pri-
 mitus ac maxime vt intelligantur
 elaborent ea quantum possunt per
 spicuitate dicendi, vt aut multum
 tardus sit qui non intelligat: aut
 in rerum quas explicare atq; osten-
 dere volumus difficultate ac subti-
 litate, non in nostra locutione sit
 causa, quo minus tardiusue quod
 di-

AUG. DE DOCT.
dicimus possit intelligi.
PERSPICUITAS
orationis.

Cap. 9.

Sunt enim quædam quæ sua vi nō
intelliguntur, aut vix intelligū
tur, quantolibet & quantumli-
bet, quamvis planissime dicentis
versentur eloquio, quæ in populi
audientiam, vel raro si aliquid vr-
get, vel nunquā omnino mittenda
sunt. In libris autē qui ita scribunt,
vt ipsi sibi quodammodo lectorē
teneant, cum intelliguntur, mole-
sti non sint volentibus legere: cum
autem non intelligunt, molesti nō
sint nolentibus legere. Et in aliquo-
rum colloctionibus non est hoc
officium deferendum, vt vera quā-
uis difficillima ad intelligendum
quæ ipsi iam percepimus, cum quā-
trocunque labore disputationis, ad
aliorum intelligentiam perducā-
mus: si tenet auditorem vel collo-
cutorē discendi cupiditas, nec mē-
tis

CHR. LIB. IIIL.

tis capacitas defit, quæ quoquo modo intimata possit accipere, nō curante illo qui docet quanta eloquentia doceat, sed quanta euidencia.

QVA RATIONE PER-
spicua fiat oratio.

Cap. 10.

C Vius euidentiæ diligens appetitus aliquando negligit verba cultiora, nec curat quid bene sonet, sed quid bene indicet atque intimet quod ostendere intendit. Vnde ait quidam, cum de talē genere locutionis ageret, esse in ea quandam diligentem negligentiam. Hæc tamen sic detrahit ornatum, vt sordes non contrahat. Quamuis in bonis doctorib. tanta docendæ cura sit vel esse debeat, vt verbum quod nisi obscurum sit vel ambiguum, Latinum esse nō potest, vulgi autem more sic dicitur vt ambiguitas obscuritasq; vitetur, nō sic dicat vt à doctis, sed potius vt ab indoctis dici solet. Si em̃ nō piguit

N

dicere

AVG. DE DOCT.

dicere interpretes nostros, Nō con-
gregabo conuenticula eorum de
sanguinibus: quoniam senserunt
ad rem pertinere, vt eo loco plura
liter enunciaretur hoc nomen, qđ
in Latina lingua tantummodo sin-
gulariter dicitur: cur pietatis docto-
rem pigeat imperitis loquentem
ossum potius q̃ os dicere, ne ista
syllaba non ab eo quod sunt ossa,
sed ab eo quod sunt ora intelliga-
tur, vbi Aphræ aures de correptio-
ne vocalium vel productione non
iudicant. Quid enim prodest locu-
tionis integritas, quam non sequit̃
intellectus audientis, cū loquen-
di omnino nulla sit causa, si quod
loquimur nō intelligunt, propter
quos vt intelligant loquimur: Qui
ergo docet, vitabit omnia verba q̃
non docent. Et si pro eis alia inte-
gra quę intelligātur potest dicere,
id magis eliget. Si autem non po-
test, siue quia non sunt, siue quia in
præsentia non occurrunt, vtetur
etiā

CHR. LIB. IIII.

etiam verbis minus integris, dum
tamen res ipsa doceat atq; discatur
integre. Et hoc quidem non solum
in colloctionibus, siue fiant cum
aliquo vno, siue cum pluribus, ve-
rum etiam multo magis in populis
quando sermo promitur, vt intel-
ligatur instandum est: quia & in
colloctionibus est cuiq; interro-
gandi potestas. Vbi autem omnes
tacent vt audiatur vnus, & in eum
intenta ora conuertunt, ibi vt re-
quirat quisq; quod non intellexe-
rit, nec moris est nec decoris, ac
per hoc debet maximè tacenti sub-
uenire cura dicentis. Solet autem
motu suo significare auida multi-
tudo cognoscendi vtrum intelle-
xerit. Quod donec significet, ver-
sandum est quod agitur multimo-
da varietate dicendi, quod in po-
testate non habent qui præparata
& ad verbum memoriter retenta
pronunciant. Mox autem vt intel-
lectum esse constiterit, aut sermo

AVG. DE DOCT.

finiendus, aut in alia transeundum
 est. Sicut enim gratus est qui cog-
 noscenda enubilat, sic onerosus est
 qui cognita inculcat, eis duntaxat
 quorum tota expectatio in dissol-
 uenda eorum quæ panduntur diffi-
 cultate pendebat. Nam delectandi
 gratia etiam nota dicuntur, ubi
 non ipsa sed modus quo dicuntur
 attenditur. Quod si & ipse iam no-
 tus est atq; auditoribus placet, pe-
 nē nihil interest vtrum is, qui di-
 cit, dictor vel lector sit. Solent em̃
 & ea quæ commode scripta sunt,
 non solum ab ijs quibus primitus
 innotescunt iucunde legi, verū ab
 ijs etiā quibus iam nota sunt, neq;
 adhuc illa de memoria deleuit ob-
 liuio, non sine iucunditate relegi,
 vel ab vtrisque libenter audiri. Quæ
 autem quisq; iam oblitus est, cum
 commonetur, docetur. Sed de mo-
 do delectandi nunc nō ago, de mo-
 do autem quo docendi sunt qui di-
 scere desiderant, loquor. Is autem
 est

CHR. LIB. IIII.

est optimus, quo fit ut qui audit, uerum audiat, & quod audit, intelligat. Ad quem finem cum ventum fuerit, nihil tunc amplius de ipsa re tanquam diutius docenda, laborandum est, sed fortè de commendanda ut in corde figatur. Quod si faciendum videbitur, ita modestè faciendum est ne perueniatur ad tædium.

QVARE CONANTI

docere dicendum perspicuè.

Cap. II.

PRorsus hæc est in docendo eloquentia, qua fit dicendo non ut libeat quod horrebat, aut ut fiat quod pigebat, sed ut appareat quod latebat. Quod tamen si fiat insuauiter, ad paucos quidem studiosissimos suus peruenit fructus, qui ea quæ discenda sunt, quamuis abiecte incultèque dicantur, scire desiderant. Quod cum adepti fuerint, ipsa delectabiliter veritate pascuntur:

AUG. DE DOCT.

bonorumq; ingeniorum insignis
est indoles, in verbis verum amare
non verba. Quid enim prodest cla-
uis aurea, si aperire qd volumus nō
potest? Aut quid obest lignea, si
hoc potest, quando nihil quæri-
mus nisi patere quod clausum est?
Sed qm̄ inter se habent nōnullam
similitudinem vescentes atq; discē-
tes, propter fastidia plurimorum
etiam ipsa sine quibus viui non po-
test alimenta condienda sunt.
ORATORIS EST DOCE-
re, delectare, flectere.

Cap. 12.

Dixit ergo quidem eloquens, &
verum dixit, ita dicere debe-
re eloquentem, vt doceat, vt
delectet, vt flectat. Deinde addidit
docere necessitatis est, delectare su-
auitatis, flectere victoriæ. Horum
triū qd primo loco positū est, hoc
est docendi necessitas, in rebus est
cōstituta quas dicim9, reliqua duo
in modo quo dicimus docendo.

Qui

CHR. LIB. IIIL.

Qui ergo dicit cū docere vult, q̄
 diu non intelligitur nondum se ex
 istimet dixisse quod vult ei quem
 vult docere. Quia etsi dixit quod
 ipse intelligit, nondum illi dixisse
 putandus est à quo intellectus non
 est. Si verò intellectus est, quocūq;
 modo dixerit, dixit. Quod si etiam
 delectare vult eū cui dicit, aut fle-
 ctere: non quocūq; modo dixerit
 faciet, sed interest quomodo dicat
 vt faciat. Sicut est aut vt teneat ad
 audiendū delectandus auditor: ita
 flectendus, vt moueatur ad agen-
 dum. Et sicut delectatur si suauiter
 loquaris: ita flectitur si amet quod
 polliceris, timeat qd minaris, ode-
 rit quod arguis, quod commendas
 amplectatur, quod dolendum ex-
 aggeras doleat, cū quid lætandū
 prædicas gaudeat, misereatur eo-
 rum quos miserendos ante oculos
 dicendo cōstituis, fugiat eos quos
 cauendos terrendo proponis: &
 quicquid aliud grandi eloquentia

AUG. DE DOCT.

fieri potest ad commouendos animos adiutorum, non quid agendum sit ut sciant, sed ut agant quod agendum esse iam sciunt. Si autem adhuc nesciunt, prius utique docendi sunt quam monendi. Et fortasse rebus ipsis cognitis ita movebuntur, ut eos non opus sit maioribus eloquentiæ viribus iam moneri. Quod tamen cum opus est, faciendum est. Tunc autem opus est, quando cum scierint quid agendum sit non agunt, ac per hoc docere necessitatis est. Possunt enim homines & agere & non agere quod sciunt. Quis autem dixerit eos agere debere, quod nesciunt? Et ideo flectere necessitatis non est, quia non semper opus est, si tantum docenti vel etiam delectanti consentit auditor. Ideo autem victoriæ est flectere, quia fieri potest ut doceatur & delectetur & non assentiatur. Quid autem illa duo proderunt, si desit hoc tertium? Sed neque delectare necessitatis

CHR. LIB. IIII.

tis est: quando quidem cum docendo vera monstrantur, quod ad officium docendi pertinet, non eloquio agitur, neque hoc attenditur, ut vel ipsa, vel ipsum delectet eloquium, sed per seipsa, quoniam vera sunt manifestata delectant. Vnde plerumque delectant etiam falsa patefacta atque conuicta. Neque enim delectant, quia falsa sunt, sed quia falsa esse verum est: delectat & dictio qua hoc verum esse monstratum est.

DICENDO FLEC-

tendi animi.

Cap. 13.

Propter eos autem quibus fastidientibus non placet veritas, si alio quocunque modo, nisi eo modo dicatur ut placeat & sermo dicentis, datus est in eloquentia non paruus etiam delectationi locus. Quæ tamen addita non sufficit duris, quos nec intellexisse nec docentis elocutione delectatos esse pro-

N 5 fuerit.

AVG. DE DOCT.

fuerit. Quid enim hæc duo confe-
runt homini, qui & confitetur ue-
rum & collaudat eloquium, nec in-
clinat assensum, propter quem solū
cum aliquid suadetur rebus quæ di-
cuntur inuigilat dicētis intentio.
Si enim talia dicantur quæ credere
vel nosse sufficiat, nihil est aliud ei-
us consentire, nisi confiteri vera
esse. Cum verò id docetur quod a-
gendum est, & ideo docetur vt aga-
tur, frustra persuadetur verum esse
quod dicitur, frustra placet mo-
dus ipse quo discitur, si non ita di-
scitur vt agatur. Oportet igit elo-
quentem ecclesiasticū quando sua-
det aliquid quod agendum est, nō
solū docere vt instruat, & delecta-
re vt teneat, verumetiam flectere
vt vincat. Ipse quippe iam reman-
et ad consensionem flectendus e-
loquentiæ granditate, in quo id
non egit vltq; ad eius cōfessionem
demonstrata veritas, adiuncta eti-
am suauitate dictionis.

Di-

CHR. LIB. IIII.
DICENDI GENVS

graue.

Cap. 14.

CVi suauitati tantum operæ im-
pensum est ab hominibus, vñ
non solum non facienda, verũ
etiam fugienda ac detestanda tot
& tanta mala atq; turpia, quæ ma-
lis & turpibus disertissime persua-
sa sunt, non vt eis consentiat, sed
sola delectationis gratia lectitent.
Auertat autem deus ab ecclesia sua
quod de synagoga Iudæorum Hie-
remias propheta commemorat di-
cens, Pavor & horrenda facta sunt
super terram, prophetae propheta-
bant iniqua, & sacerdotes plausum
dederunt manibus suis, & plebs
mea dilexit sic. Et quid facietis in
futurum? O eloquentia tanto ter-
ribilior, quanto purior, & quanto
solidior, tanto vehementior. O ve-
re securis concidens petras. Huic
enim res simile esse verbum suum
quod per sanctos prophetas fecit,

N 6

&

AVG. DE DOCT.

& per hunc ipsum prophetā Deus ipse dixit, Absit itaq; absit à nobis, vt sacerdotes plaudant manib. in qua dicētib; & plebs dei diligit sic. Absit à nobis, inquam, tanta de mentia : nam quid faciemus in futurum? Et certè minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicuntur, vera tamen dicantur & iusta, non iniqua libenter audiantur. Quod vtq; non fieret, nisi suauiter dicerentur. In populo autem graui de quo dictum est deo, In populo graui laudabote, nec illa suauitas delectabilis est qua non quidem iniqua dicuntur, sed exigua & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornantur, quali nec magna atq; stabilia decēter & grauiter ornarentur. Est tale aliquid in epistola beati Cypriani: quod ideo puto accedisse vel cōsulto factum esse, vt sciretur à posteris quam linguā doctrinæ Christianæ sanitas ab ista redundantia reuo-

CHR. LIB. IIII.

reuocauerit, & ad eloquentiã grauiorem modestioremq; restrinxerit, qualis in eius cõsequentibus literis secure amatur, religiose appetitur, sed difficillime impletur. Ait ergo quodam loco, Petamus hanc sedem: dant secessum vicina secreta: vbi dum erratici palmitum lapsus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt. Non dicuntur ista nisi mirabiliter affluentiſſima fecunditate facundiæ, sed profusione nimia grauitati displicent. Qui verò hæc amant, profecto eos qui non ita dicunt, sed castigatius eloquuntur, non posse ita eloqui existimant, non iudicio ista deuitare. Quapropter iste vir sanctus & posse se ostendit sic dicere, quia dixit alicubi, & nolle quoniam post modum nusquam.

ORANDVS DEVS D.O

ctori ecclesiastico ante
concionem.

N 7

Cap.

AUG. DE DOCT.

Cap. 15.

Agat itaq; noster iste eloquens
cum & iusta & sancta & bona
dicit: neq; enim alia debet di-
cere: agat ergo quantum potest cū
ista dicit, vt intelligenter, vt liben-
ter, vt obedienter audiat: & hæc se
posse si potuerit, & in quantum po-
tuerit, pietate magis orationum q̃
oratorum facultate nō dubitet, vt
orando pro se ac pro illis quos est
allocutus, sit orator antequā di-
ctor. Ipsa hora iam vt dicat acce-
dens, priusquam exerat proferentē
linguam, ad deum leuet animam
sitientem, vt exuctet quod biberit
vel quod impleuerit fundat. Cum
enim de vnaquaque re quæ secun-
dum fidem delectationemq; tractā-
da sunt, multa sint quæ dicantur, &
multi modi quib. dicantur ab eis q̃
hoc sciunt, quis nouit quid ad præ-
sens tempus, vel nobis dicere, vel
per nos expediat audiri, nisi qui
corda omnium videt? Et quis facit
vt

CHR. LIB. IIIL

vt quod oportet, & quemadmo-
dum oportet dicatur à nobis, nisi
in cuius manu sunt & nos & sermo-
nes nostri? Ac per hoc discat quidē
omnia quæ docenda sunt qui &
nosse vult & docere, facultatemq;
docendi vt decet virum ecclesiasti-
cum comparet. Ad horam verò ip-
sius dictionis illud potius bonæ mē-
ti cogitet conuenire qđ dominus
ait, Nolite cogitare quomodo aut
quid loquamini, dabit em̄ vobis in
illa hora quid loquamini: non em̄
vos estis qui loquimini, sed spiri-
tus patris vestri qui loquitur in vo-
bis. Si ergo loquitur in eis spiritus
sanctus qui persequentibus tradun-
tur pro Christo, cur non & in eis q
tradunt discantibus Christum?

NON TANTVM PRECES

sed & studium necessarium.

Cap. 16.

Quisquis aut̄ dicit non esse ho-
minibus præcipiendum qđ
vel quemadmodū doceāt
fi

AVG. DE DOCT.

si doctores sanctus efficit spiritus,
 potest dicere, nec orandum nobis
 esse, quia dominus ait: Scit pater
 vester quid vobis necessarium sit,
 priusquam petatis ab eo. Aut Apo-
 stolum Paulum Timotheo & Tito
 non debuisse præcipere, quid vel
 quemadmodum præciperent alijs.
 Quas tres apostolicas epistolas an-
 te oculos habere debet, cui est in
 ecclesia doctoris persona imposita
 Nonne in prima ad Timotheum le-
 gitur, Annuncia hæc & doce. Quæ
 autem sint, supra dictum est. Non-
 ne ibi est, Senioreni ne increpau-
 ris, sed obsecra vt patrem. Nonne
 in secunda ei dicitur, Formam ha-
 be verborum sanorum quæ à me
 audisti. Nonne ibi ei dicitur, Satis
 age te ipsum probabilem operanti
 exhibens deo, non erubescens
 verbum veritatis recte tractante.
 Ibi est & illud, Prædica verbum, in-
 sta opportune, argue, obsecra, in-
 crepa in omni lōganimitate & do-
 ctrina

CHR. LIB. IIIL.

ctrina. Itemq; ad Titum, nonne dicit episcopum secundum doctrinā fidelis verbi perseverantem esse debere, ut potens sit in doctrina sana & contradicentes redarguere? Ibi etiam dicit, Tu verò loquere quæ decet sanam doctrinam, senes sobrios esse, & quæ sequuntur: ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio: nemo te contemnat, admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, & cætera.

Quid ergo putamus? Nunquid contra seipsum sentit apostolus, quod cum dicat doctores operatione fieri spiritus sancti, ipse illis præcipit quid & quemadmodum doceant? An intelligendum est & hominum officio ipso sancto spiritu largiente in docendis etiam ipsis doctoribus non debere cessare: & tamen neq; qui plantat esse aliquid, neq; qui rigat, sed deum qui incrementum dat? Vnde ipsis quoque ministris

AVG. DE DOCT.

stris sanctis hominibus vel etiam
sanctis angelis operantibus nemo
recte discit quæ pertinent ad vi-
uendum cum deo, nisi fiat à deo
docilis cui dicitur in Psalmo, Do-
ce me facere voluntatē tuam, quia
tu es deus meus. Vnde & ipsi Ti-
motheo idem dicit Apostolus, lo-
quens vtrique ad discipulum doctor,
Tu autē perseuera in ijs quæ didici-
sti, & credita sunt tibi, sciens à q̃
didiceris. Sicut em̃ corporis medi-
camenta quæ hominib. ab homib.
adhibent, nō nisi eis profunt, qui-
bus deus operatur salutē, qui & si-
ne illis mederi potest, cū sine ipso
illa nō possint, & tamē adhibent,
& si hoc officiose fiat, inter opera
misericordiæ vel beneficentiæ de-
putatur: ita & adiumenta doctri-
næ tunc profunt animæ adhibita
per hominem, cum deus operatur
vt profint, qui potuit euangelium
dare homine, etiam non ab homi-
nibus neq; per hominem.

TRI-

CHR. LIB. IIIL.
TRIPLEX DICENDI

genus.

Caput. XVII.

Qui ergo dicendo nititur per
suadere q̄ bonū est nihil ho
rū trium spernens, vt scī
licet doceat, vt delectet, ut flectat,
oret atq; agat: vt quemadmodū su
prā diximus, intelligenter, libēter
obedienterq; audiatur. Quod cū
apte & cōuenienter facit, non im
merito eloquens dici potest, et si
non eum sequatur auditoris assen
sus. Ad hæc enim tria, id est vt do
ceat, vt delectet, vt flectat, etiam
tria illa videt pertinere voluisse
idē ipse Romani autor eloquij cū
itidem dixit. Is igitur erit eloquēs
qui poterit parua submis
sa temperate, magna granditer di
cere: tanq̄ si adderet illa etiā tria
& sic explicaret vnā eandemq; sen
tentiā dicens, Is erit igit eloquens
q̄ vt doceat poterit parua submis
sa, vt delectet modica temperate,
vt

AVG. DE DOCT.
vt fleat magna granditer dicere.
EADEM ECCLESIA-
stæ necessaria quæ
oratori.

Cap. 18.

HAec autem tria ille sicut ab eo
dicta sunt, in causis forensibus
posset ostendere. Non autem
hoc est in ecclesiasticis quæstioni-
bus in quibus huiusmodi quem vo-
lumus informare sermo versatur.
In illis enim ea parua dicuntur, vbi
de rebus pecuniarijs iudicandū est:
ea magna, vbi de salute ac de capi-
te hominum. Ea verò vbi nihil ho-
rum iudicandum est, nihilq; agitur
vt agat siue decernat, sed tantū mo-
do vt delectetur auditor, inter v-
trunq; quasi media, & ob hoc modi-
ca, hoc est moderata dixerunt. Mo-
dicis enim modus nomē imposuit.
Nam modica pro paruis abusue,
nō proprie dicimus. In istis autem
nostris quandoquidem omnia, ma-
xime quæ de loco superiore popu-
lis

CHR. LIB. IIIL.

lis dicimus, ad hominem salutem;
nec temporariam, sed æternam re-
ferre debemus, vbi etiam cauendus
est æternus interitus, omnia mag-
na sunt quæ dicimus: vsq; adeo vt
nec de ipsis pecuniarijs rebus, vel
acquirendis vel amittendis parua
videri debeant, quæ doctor eccle-
siasticus dicit, siue sit illa magna, si-
ue parua pecunia. Neq; enim parua
est iustitia, quam profecto & in par-
ua pecunia custodire debemus, di-
cente domino: Qui in minimo fi-
delis est, & in magno fidelis est.

Quod ergo minimum est, mini-
mum est: sed in minimo fidelem
esse, magnum est. Nam sicut ratio
rotunditatis est, vt à puncto me-
dio omnes lineæ pares in extrema
ducantur, eadē est & in magno dis-
co quæ in nummulo exiguo: ita v-
bi parua iuste geruntur, nō minui-
tur iustitię magnitudo. De iudicijs
deniq; secularibus, quib. vtiq; nisi
pecuniarijs cum loqueret Aposto-
lus,

AVG. DE DOCT.

Ius, Audet quisquā vestrum, inquit
aduersus alterū habens negociū iu-
dicari ab iniquis, & non apud san-
ctos? An nescitis q̄ sancti mundū
iudicabunt? Et si in vobis iudicat
mund⁹, indigni estis q̄ de minimis
iudicetis? Nescitis quia angelos iu-
dicabimus, nedū secularia? Secula-
ria igit̄ iudicia si habueritis, eos q̄
contēptibiles sunt in ecclesia, hos
cōstituite ad iudicandū. Ad reuerē-
tiā vobis dico. Sic nō est inter vos
quisquā sapiens, q̄ possit inter fra-
trem suum iudicare? sed frater cum
fratre iudicatur, & hoc apud infi-
deles. Iam quidem omnino deli-
ctum est, quia iudicia habetis vo-
biscum. Quare non magis iniquita-
tem patimini? Quare non potius
fraudamini? Sed vos iniquitatem
facitis & fraudatis, & hoc fratres.
An nescitis, quia iniusti regnū dei
non hāreditabunt? Quid est quod
sic indignatur apostolus, sic corri-
pit, sic exprobrat, sic increpat, sic
mina-

CHR. LIB. IIIL.

minatur? Quid est q̄ sui animi affectum tam crebra & tam aspera vocis mutatione testatur? Quid est postremo quòd de rebus minimis tam granditer dicit? Tantumne de illo negocia secularia meruerunt? Absit. Sed hoc facit propter iustitiam, charitatem, pietatem, quæ nulla sobria mente dubitante, etiam in rebus quamlibet paruulis magna sunt. Sanè si moneremus homines quemadmodum ipsa negocia secularia vel pro se vel pro suis apud ecclesiasticos iudices agere deberent, recte admoneremus vt agerent tanq̄ parua submisisse. Cū vero de illius viri disseramus eloquo, quē volumus earum rerum esse doctorem, quibus liberamur ab æternis malis, atq; ad æterna peruenimus bona, vbi cunq; agatur hæc, siue ad populum, siue priuatim, siue ad vnum siue ad plures, siue ad amicos, siue ad inimicos, siue in perpetua dictione, siue in colloctione, siue in tracta-

AUG. DE DOCT.

tractatibus siue in libris, siue in epistolis vel longissimis vel breuissimis, magna sunt: nisi forte quoniam am calix aquæ frigidæ, res minima atque vilissima est, ideo minimum aliquid atque vilissimum dominus ait, quod eum qui dederit discipulo eius, non perdet mercedem suam. Aut vero quando iste doctor in ecclesia facit inde sermonem, paruum aliquid debet existimare se dicere, & ideo non temperate, non granditer, sed submisse sibi esse dicendum. Nonne quando accidit ut de hac re loqueremur ad populum, & deus adfuit ut non incongrue diceremus, tanquam de illa aqua frigida quædam flamma surrexit, quæ etiam frigida hominum pectora, ad misericordiæ opera faciendâ, speculæ celestis mercedis accenderet?

ALIAS ALIO VTEN-

dum dicendi

genere.

Cap. 19.

Et

CHR. LIB. IIII.

ET tamen cum doctor iste debeat rerum dictor esse magnarū, nō semper, eas debet grāditer dicere, sed submisſe cū aliquid docetur, tēperate cū aliquid vituperatur ſiue laudaſ. Cum vero aliqd agendū eſt, & ad eos loquimur quī hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, dicēda ſunt granditer, & ad ſectendos animos congruenter. Et aliquādo de vna eademq; re magna, & ſubmiſſe dicitur ſi docetur, & tēperate ſi prædicat, & granditer ſi auerſus inde animus cōuertatur impellitur. Quid em̄ deo ipſo maius eſt? Nunquid ideo non diſcit? Aut quī docet vnitatē trinitatis, debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, vt res ad dignoſcendū difficilis, quātūdaſ poſſit intelligi? Nūquid hic ornamenta & nō documenta querunt? Nunquid vt aliquid agat, eſt ſectendus auditor, & non potius vt diſcat inſtruendus? Porro cum

O

lau

AVG. DE DOCT.

laudatur deus siue de seipso, siue de operibus suis, quanta facies pulchrae ac splendidae dictionis oboritur ei, qui potest quantum potest laudare, quem nemo conuenienter laudat, nemo quomocunq; non laudat. At si non colatur, aut cum illo vel etiam præ illo colant idola, siue demonia, siue quaecunq; creatura, quantum hoc malum sit, atq; vt ab hoc malo auertantur homines, debet vtique granditer dici.

EXEMPLA EX SACRIS
literis. Cap. 20.

Submisit dictionis exemplum est apud apostolum Paulum, vt plinius aliquid commemorem, vbi ait, Dicite mihi sub lege volentes esse, legem non legistis. Scriptum est enim, qd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & vnū de libera. Sed ille qui de ancilla, secundū carnem natus est: qui autē de libera, per re promissionem: quæ sunt in allegoria: Hæc enim sunt duo testamēta: vnū

CHR. LIB. IIIL.

ta: vnum quidem in monte Sina in
seruitutem generans, quę est Agar.
Sina eĩn mons est in Arabia, quę cõ
iuncta est huic quę nunc est Hieru-
salem, & seruit cum filiis suis. Quę
aut sursum est Hierusalẽ libera est,
quę est mater nostra, &c. Itemq; ibi
ratiocinatur & dicit, Fratres secun-
dum hominẽ dico, tamen hominis
confirmatum testamentum nemo
irritum facit, aut superordinat. A-
brahę dictę sunt promissiones &
semini eius. Nõ dicit, in seminibus,
tanq̃ in multis, sed tanq̃ in vno, &
semini tuo quod est Christus. Hoc
autẽ dico, testamentum confirma-
tum à deo, quę post quadringentos
& triginta annos facta est lex, non
infirmat ad euacuandas promissio-
nes. Si enim ex lege hæreditas,
iam non ex promissione. Abrahę
autem per repromissionem dona-
uit deus. Et quia occurrere poterat
audiẽtis cogitationi, vt qui d ergo
lex data est, si ex illa non est hære-

AVG. DE DOCT.

ditas: ipse sibi hoc obiecit, atq; ait
velut interrogans: Quid ergo lex?
Deinde respōdit, Transgressionis
gratia proposita est donec veniret
semē cui promissum est, disposita p
angelos in manu mediatoris. Me-
diator autē vnius nō est: deus autē
vnus est. Et hic occurrebat qđ sibi
ipse proposuit. Lex ergo aduersus
promissa dei. Et respondit, Absit.
Reddiditq; rationē dicens, Si em̄
data esset lex quę posset viuificare
vere ex lege esset iustitia. Sed con-
cluserit scriptura omnia sub pecca-
to, vt promissio ex fide Iesu Chri-
sti daref credentib. &c. vel si quid
eiusmodi est. Pertinet ergo ad do-
cendi curā nō solū aperire clausa,
& nodos soluere quæstionū, sed e-
tiā dum hoc agit alijs quæstionib.
quæ fortassis inciderint, ne id qđ
dicimus improbet per illas aut re-
fellatur, occurrere: si tamen & ipsa
earū solutio pariter occurrerit, ne
moueamus quod auferre nō possumus.

CHR. LIB. IIIL

mus. Fit aut vt cum incidētes quæ-
 stioni aliæ quæstiones, & aliæ rur-
 sus incidētibus incidentes pertra-
 ctantur atq; soluuntur, in eā longi-
 tudinē ratiocinātis extendat intē-
 tio, vt nisi memoria plurimū vale-
 at atq; vigeat, ad caput vnde age-
 bat disputator redire non possit.
 Valde aut bonū est, vt quicquid cō-
 tradici potest, si occurrerit refute-
 tur, ne ibi occurrat vbi nō erit qui
 respondeat: aut præsenti quidē sed
 tacenti occurrat, & minus sanatus
 abcedat. In illis aut apostolicis ver-
 bis dictio tēperata est, Seniorē ne
 increpaueris, sed obsecra vt patrē.
 iuniores vt fratres, anus vt ma-
 tres, adolescentulas vt sorores. Et
 in illis, Obsecro autē vos fratres p-
 miserationē dei, vt exhibeatis cor-
 pora vestra hostiā viuā, sanctā, deo
 placentem. Et totus ferē ipsius ex-
 hortationis locus tēperatum ha-
 bet elocutionis genus: vbi illa pul-
 chriora sunt in quibus ppria pro-

AVG. DE DOCT.

prijs tanq̃ debita reddita decenter
excurrunt: sicuti est, Habētes dona
diuersa secundum gratiā quæ data
est vobis: siue prophetiā, secundum
regulam fidei: siue ministerium, in
ministrando: siue qui docet, in do-
ctrina: siue qui exhortat, in exhor-
tatione: qui tribuit, in simplicita-
te: qui præest, in sollicitudine: qui
miseretur, in hilaritate. Dilectio si-
ne simulatione: odio habentes ma-
lū, adhærentes bono: charitate fra-
ternitatis inuicē diligētes, honore
mutuo puenientes, studio nō pigri,
spiritu seruētes, domino seruīētes,
spe gaudentes, in tribulatione pa-
tientes, orationi instantes, necessari-
tatib. sanctorū cōmunicantes, hospi-
taliatē sectantes. Benedicite per-
sequentib. vos, benedicite & nolite
maledicere. Gaudete cū gaudētib.
flete cum flentibus. Idipsum inuicē
sentientes. Et q̃ pulchre ista omnia
sic effusa, bimenbri circuitu termi-
nantur. Non alta sapientes, sed hu-
milibus

CHR. LIB. III.

milibus consentientes. Et aliquāto
post: In hoc ipso, inquit, pseuerātes:
reddite omnib. debita: cui tributū,
tributū: cui vectigal, vectigal: cui tī
morē, timorē: cui honorē, honorē.
Quæ membratim fusa claudūť etiā
ipso circuitu, quē duo membra con
texunt. Nemini quicq̃ debeat nisi
vt inuicē diligatis. Et post paululū.
Nox præcessit, inquit, dies aut ap
propinquauit. Abijciamus itaq; o
pera tenebrarū, & induamur arma
lucis, sic vt in die honeste ambule
mus: nō in cōmessationib. & ebrie
tatibus, nō in cubilib. & impudici
tijs, nō in cōtentione & æmulatione,
sed induite dūm Iesum Christū,
& carnis prouidentia ne feceritis in
concupiscentijs. Quod si quisq̃ ita
diceret, Et carnis prouidentiam ne
inconcupiscentijs feceritis: sine du
bio aures clausula numerosiore
mulceret: sed grauior interpret etī
am ordinem maluit tenere verbo
rum. Quomodo autē hoc in Græ
co clo

AVG. DE DOCT.

co eloquio sonet, quo est locutus apostolus, viderint eius eloquij vſque ad ista doctiores. Mihi tamen qđ nobis eodē verborū ordine interpretatū est, nec ibi videt curre re numeroſe. Sanē hūc elocutionis ornatū, qui numeroſis fit clausulis, deesse fatendum est autoribus nostris: qđ vtrū per interpretes factū sit, an (qđ magis arbitror) cōſulto illi hęc plauſibilia deuitauerint, affirmare nō audeo: quoniā me fa teor ignorare. Illud tamen ſcio, qđ si quisq; huius numeroſitatis peritus, illorum clausulas eorundē numeroſorum lege cōponat: quod facile fit mutatis quibuscūq; verbis, quę tantūdem ſignificatione valent, vel mutato eorum quę inuenit ordine: nihil illorū quę velut magna in ſcholis grāmaticorū aut rhetorū didicit, illis diuinis viris deſuiſſe cognoscet. Et multa reperiet locutionis genera tanti decoris, quę quidē & in noſtra, ſed maxi me in

CHR. LIB. IIIT.

me in sua lingua decora sunt, quorum nullū in eis, quibus isti inflant literis inuenitur. Sed cauendū est ne diuinis grauibusq; sententijs, dum additur numerus pondus detrahat. Nam illa musica disciplina, vbi numerus est plenissime discit. vsq; adeo non defuit prophetis nostris, vt vir doctissimus Hieronymus quorundā etiam metra cōmemoret, in Hebræa dūtaxat lingua: cuius vt veritatē seruaret in verbis, hæc inde nō trāstulit. Ego aut vt de sensu meo loquar, qui mihi q̄ alijs & q̄ aliorum est vtiq; notior, sicut in meo eloquio, quantū modestē fieri arbitror, nō p̄mitto istos numeros clausularū: ita in autorib. nostris hoc mihi plus placet q̄ ibi eos rarissime inuenio. Grāde aut dicendi genus hoc maximē distat ab isto tēperato genere, q̄ nō tā verborū ornatib. acceptū est, q̄ violētis animi affectibus. Nā capit etiam illa ornamēta penē omnia,

O S sed

AVG. DE DOCT.

sed ea si nō habuerit, non requirit.
 Fertur quippe impetu suo, & elocu-
 tionis pulchritudinē si occurrerit,
 vi rerū rapit, non cura decoris assu-
 mit. Satis em̄ est ei propter qđ agit,
 vt verba cōgruentia non oris eligā-
 tur industria, sed pectoris sequantē
 ardorē. Nā si aurato gemmatoq; fer-
 ro vir fortis armet, intentissimus
 pugnae, agit quidē illis armis quod
 agit, non quia speciosa, sed quia ar-
 ma sunt: idem ipse est tamen, & va-
 let plurimū, etiam cum rimanti te-
 lum ira facit. Agit Apostolus vt p
 euangelico ministerio patiēter ma-
 la huius temporis, cū solatio dono-
 rum dei omnia tolerantur: Magna
 res est & granditer agit, nec desunt
 ornamenta dicēdi. Ecce, inquit, nūc
 tempus acceptabile, ecce nunc dies
 salutis: nullā in quoquam dantes of-
 fensionem, vt nō reprehendat mini-
 sterium nostrum: sed in omnib. cō-
 mendantes nosmetipsos vt dei mi-
 nistros, in multa patientia, in tri-
 bula-

CHR. LIB. IIII.

bulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in longanimitate, in benignitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, per gloriā & ignobilitatē, per infamiam & bonā famam: ut seductores & veraces, ut qui ignoramur & cognoscimur, quasi morientes, & ecce vivimus: ut coerciti & non mortificati: ut tristes, semper autem gaudentes: sicut egētes, multos autem ditātes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Vide adhuc ardentem, Os nostrum patet ad vos o Corinthij, cor nostrum dilatatum est: & cetera quæ persequi longum est. Item quod ad Romanos agit, ut persecutiones huius mundi, charitate vincantur, spe certa in adiutorio dei. Agit autem & grāditer & ornate: Scimus, inquit, quoniam diligentibus, desunt omnia coo-

AVG. DE DOCT.

perant in bonū, n̄s q̄ secundū p̄posi-
tum vocati sunt sancti: qm̄ quos an-
tē p̄sciuīt & p̄destinauīt con-
formes fieri imaginis filiī sui, vt sit
ipse primogenitus in multis fratri-
bus. Quos autē p̄destinauīt, illos &
vocauit: & quos vocauīt, ipsos & iu-
stificauīt, q̄s autē iustificauīt, illos &
glorificauīt. Quid ergo dicemus ad
hec? Si deus, p̄ uobis q̄s contra nos?
Qui proprio filio non pepercit, sed
p̄ nobis omnibus tradidit illum, q̄
modo non etiam cum illo nobis o-
mnia donauīt? Quis accusabit ad-
uersus electos dei? Deus qui iustifi-
cat. Quis est qui condemnet? Chri-
stus Iesus q̄ mortuus est, magis autē
qui resurrexit, qui est in dextra dei
qui & interpellat pro nobis. Quis
nos separabit à charitate Christi?
Tribulatio, an angustia, an persecu-
tio, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius? Sicut scriptum est,
Qm̄ propter te mortificamur tota
die, aestimati sumus sicut oues occi-
sionis.

CRH. LIB. IIII.

fionis. Sed in his omnib. superuin-
 cimus, per eum qui dilexit nos. Cer-
 tus sum em̃ quia neq; mors, neq; vi-
 ta, neq; angeli, neq; principatus, ne-
 que præsentia, neq; futura, neq; vir-
 tus, neq; altitudo, neq; profundū,
 neq; creatura alia poterit nos sepa-
 rare à charitate dei, quæ est in Chri-
 sto Iesu domino nostro. Ad Gala-
 tas aũt, quæ tota epistola submisso
 dicēdi genere scripta sit, nisi in ex-
 tremis partib. vbi est eloquium tē-
 peratum, tamen interponit quen-
 dam locum eo motu animi, vt sine
 vllis quidē talib. ornamentis qua-
 lia sunt in ijs q̃ modo posuimus, nō
 posset tamē nisi granditer dici. Di-
 es, inquit, obseruatis & menses &
 annos & tēpora: timeo vos ne for-
 tē sine causa laborauerim in uobis.
 Estote sicut & ego, quoniam & ego
 sicut vos. Fratres precor vos, ni-
 hil me læsistis. Scitis quia per infir-
 mitatem carnis iam pridem euan-
 gelizauī vobis, & tentationes ve-

AVG. DE DOCT.

stras in carne mea non spreuistis ne
 que respuistis : sed sicut angelū dei
 excepistis me , sicut Christū Iesum.
 Quę ergo fuit beatitudo vestra? Te
 stimoniū verbis perhibeo , quoniā
 si fieri posset, oculos vestros eruisse
 tis & dedissetis mihi. Ergo inimic⁹
 factus sum vobis verū prädicans?
 Aemulantur vos nō bene, sed exclu
 dere vos volunt vt eos emulemini.
 Bonū est aut in bono æmulari sem
 per, & non solū cū præsens sum a
 pud vos. Filioli mei quos iterū par
 turo donec formet⁹ Christus in vo
 bis. Vellē aut nunc adesse apud vos,
 & mutare vocem meam, quia con
 fundor in vobis. Nunquid hic aut
 contraria cōtrarijs verba sunt red
 dita, aut aliqua gradatione sibi sub
 nexa sunt, aut cæsa & membra cir
 cuitusue sonuerunt? Et tamen non
 ideo tepuit grandis affectus quo e
 loquium feruere sentimus.

EXEMPLA EX DOCTO
ribus.

Cap.

CHR. LIB. IIIL.

Cap. 21.

SEd apostolica ista sic clara sunt,
vt & profunda sint, atq; ita con-
scripta memorięq; mandata, vt
non solū lectore vel auditore, verū
etiam expositore opus habeāt, si qs
in eis nō superficie contētus altitu-
dinē quærat. Quapropter videam9
īsta genera dicendi in eis qui istorū
lectione ad rerū diuinarū atq; salu-
brium scientiā pfecerunt, eademq;
ecclesiæ ministrarunt. B. Cyprianus
submisso dicendi genere vtitur in
eo libro vbi de sacramento calicis
disputat. Soluitur quippe ibi quæ-
stio in qua quæritur, vtrū calix do-
minicus aquā solā, an eam vino mi-
xtam debeat habere. Sed exēpli gra-
tia aliquid inde ponendū est. Post
principium ergo epistolę, iā soluere
īncipiens propositā quæstionē, Ad-
monitos aut vos sciatis, inqt, vt in
calice offerendo dominica traditio
seruet, neq; aliud fiat à nobis, q̃ pro
nobis doming prior fecit, ut calix q
in

AVG. DE DOCT.

in cōmemorationem eius offertur,
vino mixtus offerat. Nā cū dicat
Christus, Ego sum vitis vera: san-
guis Christi non aqua est utiq, sed
vinum: nec potest uideri sanguis e-
ius q̄ redempti & viuificati sumus
esse in calice, quando vinū desit ca-
lici quo Christi sanguis ostenditur
qui scripturarum omnīū sacra-
mento ac testimonio prædicatur. Inue-
nimus enim in Genesi circa sacra-
mentum Noë hoc idem præcurrisse
& figuram dominicę passionis illic
extitisse, q̄ vinum bibit, q̄ inebria-
tus est, q̄ in domo sua nudatus est,
q̄ fuit recubans nudis & patentib.
femoribus, q̄ nuditas illa patris à
medio filio denudata est, à maiore
verò & minore contexta: & cætera
quæ necesse non est exequi, cū sa-
tis sit hoc solum complecti, qd Noë
typum futurę ueritatis ostendens,
non aquam sed vinum biberit: &
sic imaginem dominicę passionis
expresserit. Item in sacerdote Mel-
chi-

CHR. LIB. IIIL.

chisedech dominici sacramenti præ
figuratum videmus mysterium, se-
cundū qđ scriptura diuina testatur
& dicit, Et Melchisedech rex Salē,
protulit panē & vinum. Fuit autē sa-
cerdos dei summi, & benedixit A-
braam. Quod autē Melchisedech ty-
pum Christi portaret, declarat in
Psalmis spiritus sanctus, ex persona
patris ad filiū dicens: Ante Lucife-
rum genui te, Tu es sacerdos in æ-
ternum secundū ordinem Melchi-
sedech. Hæc & alia quæ sequuntur
huius epistolæ submissæ dictionis
modū seruant, qđ facile est explora-
re legentib. Sanctus quoq; Ambro-
sius cūm agat rem magnam de spi-
ritu sancto, vt eum patri & filio de-
monstret equalē: submisso tamē di-
cendi genere vtī, qm̄ res suscepta
nō ornāmēta verborum, sed ad fle-
ctendos animos commotionis affe-
ctum, sed rerum documenta deside-
rat. Ergo inter cætera in principio
huius operis ait, Cōmotus oraculo
Gede

AVG. DE DOCT.

Gedeon, cū audisset q̄ deficientien-
tibus licet populorum millibus, in
vno viro dominus plebē suā ab ho-
stibus liberaret, obtulit hēdū capra-
rū: cuius carnes secūdum p̄cepta an-
geli, & azyma supra petrā posuit, &
ea iure pfudit: quē simul vt virgē ca-
cumine quā gerebat angelus dei cō-
tigit, de petra ignis erupit, atq; ira
sacrificiū q̄d offerebat absumptum
est. Quo indicio declaratum videt̄,
q̄ petra illa typū habuerit corporis
Christi, quia scriptū est, Bibebāt de
cōseq̄nti petra, petra aut̄ erat Chri-
stus. Quod utiq; non ad diuinitatē
eius, sed ad carnē relatum est, quē fi-
tientium corda populorū perēni ri-
uo sui sanguinis inundauit. Iam tūc
igif in mysterio declaratū est, q̄a do-
minus Iesus in carne sua, totius mū-
di peccata crucifixus aboleret, nec
solū delicta factorū, sed etiā cupidi-
tates animarū. Caro em̄ hēdi ad cul-
pam facti refertur, ius ad illecebras
cupiditatū, sicut scriptum est, Quia

con-

CRH. LIB. III.

concupiuit populus cupiditatē pessimam, & dixerunt, Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit angelus virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiit, ostendit q̄ caro domini spiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ conditionis exuret. Vnde & dominus ait, Ignem veni mittere in terram: & cætera, in quibus rei docendæ ac probandæ maxime incumbit. De genere tēperato est apud Cyprianum viginittis illa laudatio: Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria est, maior & cura. Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritualis, Læta indoles laudis & honoris, opus integrum atque incorruptum, dei imago respondens ad sanctimoniam domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per ipsas, atq; in illis largiter floret sanctæ matris ecclesiæ gloriosa fecunditas: quantoq; plus gloriosa virginitas

AVG. DE DOCT.

ginitas numero suo addit, tãto pl9
gaudiũ matris augefcit. Et alio lo-
co in fine epistolę: Quomodo, inqt
portauimus imaginem eius qui de
limo est, sic portemus & imaginem
eius qui de cœlo est. Hanc imaginẽ
virginitas portat, portat integri-
tas, sanctitas portat & veritas: por-
tant disciplinæ dei memores, iusti-
tiam cum religione retinentes, sta-
biles in fide, humiles in timore, ad
omnẽ tolerantiam fortes, ad susti-
nendas iniurias mites, ad faciendã
misericordiã faciles, fraterna pace
vnanimes atq; concordes. Quę vos
singula, ô bonę virgines observa-
re, diligere, implere debetis, q̃ deo
& Christo vacantes, ad dominum
cui vos dicastis, maiore & meliore
parte præceditis: prouectæ annis,
iuniorib. facite magisterium: mino-
res natu, præbete paribus incitame-
tum, hortamentis vos mutuis exci-
tate. æmulis de virtute documētis
ad gloriã, puocare, durate fortiter,
spiri-

CHR. LIB. IIIL.

spiritualiter pergite, peruenite feliciter, tñm mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari. Ambrosius etiā genere dicendi tēperato & ornato, p̄fessis virginib. proponit tanq̄ sub exempli forma q̄d moribus imitent, & dicit, Virgo erat, non solū corpore, sed etiam mēte, q̄ nullo doli ambitu syncerum adulteraret affectum, corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legēdi studiosior: nō in incerto diuitiarum, sed in prece pauperis sp̄e repōnens, intenta operi, verecunda sermoni, arbitrū mentis solita nō hominem sed deū quærere: nullum ledere, bene velle omnibus, assurgere maiorib. natu, æqualibus nō inuidere, fugere iactantiā, rationē sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu lēsit parentes: quādo dissensit à p̄pinquis: quādo fastidiuit humilē: quādo irrisit debilē: quādo vitauit inopē. Eos solos solita

cortus

AVG. DE DOCT.

cœtus virorum inuifere, quos misericordia non erubesceret, neq; præteriret verecundia. Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt ipsa corporis species simulachrum fuerit mentis, & figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prætendat ingressu, nihil intus latere tenebrarum, tanquam lucernæ lux intus posita foris luceat. Quid ego exequar ciborum parsimoniam, officiorum redundantiā, alterum vltra naturam superfuisse, alterum ipsi naturæ pene defuisse? Illic nulla intermissa tempora hic congeminati ieiunio dies, & si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumq; obuius q mortē arceret, nō delicias ministraret, &c. Hæc autē propterea in exemplo humilis temperati generis posui, quia non hic agit vt virginitatē voveat quæ non-

non
debe
aggr
le pr
gene
mar
num
tis p
scop
dit e
bo e
pla n
cti su
tis c
quor
ait i
tifex
corp
re fi
mat
ferr
quat
prio
dign
imp

CRH. LIB. IIII.

nondum vouerunt, sed quales esse
debeant quæ iam votæ sunt. Nā vt
aggrediatur animus tantum, ac ta-
le propositum, grandi utiq; dicendi
genere debet excitari & accēdi. Sed
martyr Cyprianus de habitu virgi-
num, non de suscipiendo virginita-
tis proposito scripsit. Ille vero epi-
scopus etiā ad hoc eas magno accen-
dit eloquio. Verum ex eo quod am-
bo egerunt, dictionis grandis exem-
pla memorabo. Ambo quippe inue-
cti sunt in eas, quæ formam pigmen-
tis colorant, vel potius decolorāt:
quorum prior ille cū hoc ageret,
ait inter cetera, Si quis pingendi ar-
tifex vultum alicuius & speciem &
corporis qualitatem æmulo colo-
re signasset, & signato iam consum-
matoq; simulachro, manus alius in-
ferret, vt iam formata, iam picta
quali peritior reformaret, grauis
prioris artificis iniuria & iusta in-
dignatio uideretur. Tu te existimas
impune laturam tam improbæ te-
meri-

AVG. DE DOCT.

meritis audaciam, dei artificis of-
fensam. Vt enim impudica circa ho-
mines, & incesta fucis lenocinanti-
bus non sis, corruptis violatisq; q̄
dei sunt, peior adultera detineris.
Quod ornari te putas, q̄ putas co-
mi, impugnatio est ista, diuini ope-
ris, prauaricatio est veritatis. Mo-
nentis Apostoli vox est, Expurga-
te vetus fermentū, vt sitis noua cō-
spersio, sicut estis azymi. Etenim pa-
scha nostrū immolatus est, Chri-
stus. Itaq; festa celebremus, non in
fermento veteri, neq; in fermento
malitiæ & nequitiae, sed in azymis
sinceritatis & veritatis. Nā synce-
ritas perseverat & veritas, quando
q̄ sincera sunt polluunt, & colorū
adulterinis medicaminum fucis in-
mendaciū vera mutant. Dominus
tuus dicit, Nō potes facere capillū
vnum albū aut nigrū: & tu ad vin-
cendā domini tui vocem vis te esse
potiorē audaci conatu, & sacrilego
contemptū. Crines tuos inficis, ma-
lo

CHR. LIB. III.

lo præfagio futurorū capillos iam
tibi flammeos auspicaris. Longum
est inserere omnia q̄ sequuntur. Ille
verò posterior vt in tales diceret:
Hinc illa, inquit, nascuntur incenti-
ua vitiorum, vt quæsitis colorib. o-
ra depingant, dum viris displicere
formidant, & de adulterio vultus,
meditant adulteriū castitatis. Quā-
ta hæc amentia effigiē mutare natu-
ræ, picturā quærere. Et dum verent
maritale iudicium, perdiderūt suū.
Prior enim de se pronunciat, quæ
cupit mutare quod nata est: ita dū
aliū studet placere, prius ipsa sibi di-
splicet. Quem iudicem mulier ve-
riorē requirimus deformitatis tuæ,
quàm teipsam quæ videri times. Si
pulchra es, cur absconderis. Si de-
formis, cur te formosam esse menti-
ris, nec tuæ cōscientiæ, nec alienā
gratiam erroris habitura. Ille em̄
alteram diligit, tu alteri vis place-
re: & irasceris si amet alteram, qui
adulterare in te docetur. Mala ma-

AVG. DE DOCT.

gistra es iniuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit, etiam quæ passæ est lenonem. Ac licet vilis mulier, nō alteri tamen, sed sibi peccat. Tolerabiliora propemodum in adulterio crimina sunt: ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. Satis ut existimo, apparet feminas ne suā fucis adulterent formam, & ad pudorem & ad timorem hac faciēdia vehementer impelli. Proinde neque submissum neque temperatum, sed grande omnino genus hoc elocutionis agnoscimus. Et in his autem quos duos ex omnibus proponere volui, & in alijs ecclesiasticis viris & bona & bene, id est, sicut res postulat, acute, ornatè, ardentèque dictis, per multa eorum scripta vel dicta possunt hæc tria genera repetiri, & assidua lectione vel auditione, admixta etiā exercitatione studentibus inolescere.

DICTIO VARIANDA EST

Cap. 22.

Nec

N

pot
rian
vno
rē. O
tus,
cedi
la ge
ne el
in eo
tepel
lius
diuti
quip
tand
tor,
potel
excit
dum
erect
fuera
Inter
subm

CHR. LIB. IIIL.

NEc quisquam præter discipli-
nam esse existimet ista misce-
re, imò quantũ congrue fieri
potest, omnib. generibus dictio va-
rianda est. Nā quando, plixa est in
vno genere, minus detinet audito-
rē. Cũ verò sit in aliud ab alio trāsi-
tus, etiā si longius eat, decentius, p-
cedit oratio: quibus habeant & singu-
la genera varietates suas in sermo-
ne eloquentiũ, quib. non sinuntur
in eorũ qui audiunt frigescere vel
tepscere sensibus. Veruntamē faci-
lius submissum solũ q̃ solũ grande
diutius tolerari potest. Cōmotio
quippe animi quanto magis exci-
tanda est, vt nobis assentiat audi-
tor, tanto minus in ea diu teneri
potest, cũ fuerit quantum satis est
excitata. Et ideo cauendum est, ne
dum volumus altius erigere quod
erectum est, etiam inde decidat, q̃
fuerat exercitatione perductum.
Interpositis verò quæ sunt dicēda
submissius, bene reditur ad ea quæ

AVG. DE DOCT.

opus est granditer dici, vt dictiōis
impetus sicut maris estus alternet.
Ex quo fit vt grande dicēdi genus,
si diutius est dicendum, non debe-
at esse solum, sed aliorum generum
interpositione varietur: ei tamen
generi dictio tota tribuatur, cuius
copia prauauerit.

**DE MISCENDO DICTIO-
nis genera. Cap. 23.**

Interest em̄ quod genus cui gene-
ri interponatur vel adhibeat cer-
tis & necessarijs locis: nam & in
grādi genere semper aut pene sem-
per temperata debent esse princi-
pia. Et in potestate est eloquentis,
vt dicantur nonnulla submissē etiā
quæ possent granditer dici, vt ea q̄
dicunt granditer, ex illorū fiant cō-
paratione grandiora, & eorū tanq̄
vmbri luminosiora reddant. In q̄-
cunq; aut genere aliqua quæstionū
vincula soluenda sunt, acumine o-
pus est, qd sibi submissum genus p-
prie vendicat, Ac per hoc eo gene-

CHR. LIB. IIII.

re vtendum est & in alijs duob. generibus, quando eis ista incidūt, sicut laudandū aliquid vel vituperandum: vbi nec dānatio, nec cuiusquā liberatio, nec ad actionē quālibet assensio requirit: in quocūq; alio genere occurrerit, genus adhibendū & interponendū est tēperatum. In grandi ergo genere inueniunt locos suos duo cætera, & ī submisso similiter. Temperatum aut genus nō quidem semper, sed tamē aliquādo submisso indiget, si (vt dixi) questio cuius nodus est soluendus, incurrat: vel quādo nonnulla, q̄ orna-
ri possent, ideo non ornant, sed submisso sermone dicuntur, vt quibusdam quasi thoris ornamentorū prebeant eminentiorem locum. Grande autem genus tēperata dictio nō requirit: ad delectādos quippe animos, nō ad mouendos ipsa suscipit.

SVBLIME DICENDI

genus quid efficiat.

Cap. 24.

P 3

Non

AVG. DE DOCT.

Non sanè si dicendi crebrius & vehemētius acclametur, ideo granditer putādus est dicere: hoc em̄ & acumina submissi generis, & ornamenta faciunt tēperati. Grāde aut̄ genus plerunq; pōdere suo voces p̄mit, sed lachrymas exprimit. Deniq; cū apud Cæsaream Mauritanix populo dissuaderē pugnam ciuile, vel potius plus q̄ ciuilem, quā cateruā vocabant: neq; enim ciues tantūmodo, verumetiā propinqui, fratres, postremo parentes ac filij lapidib. inter se in duas partes diuisi, p̄ aliquot dies continuos, & certo tēpore anni solenniter dimicabant, & quisq; ut queng; poterat occidebat: egi quidem grāditer quantum valui, vt tam crudele atq; inueteratū malū de cordibus & moribus eorū auellerē, pelle remq; dicendo: nō tamen egisse aliquid me putauī, cū eos audirem acclamantes, sed cum flentes viderē. Acclamationibus quippe se doceri & delectari, flēcti aut̄ lachrymis in

dic
illā
long
pefē
bat
ant
Mo
deo
Et e
ann
nihil
mul
mus
enti
re p
lach
ne n
di g
vt q
eis v
non
nou
hui
dan
lau

CHR. LIB. IIII.

dicabāt. Quas vbi aspexi, immanē
illā consuetudinē à patrib. & auis,
longeq; à maioribus traditam, quę
pectora eorum hostiliter obfide-
bat, vel potius possidebat, deuictā
anteq; re ipsa id ostēderent, credidi
Moxq; sermone finito, ad agendas
deo gratias corda atq; ora cōverti.
Et ecce iā ferme octo vel amplius
anni sunt, ppitio Christo, ex q̄ illic
nihil tale tēratum est. Sunt & alia
multa experimenta, quibus didici-
mus homines qd in eis fecerit sapē
entis grāditas dictionis, nō clamo-
re potius q̄ gemitu, aliquando etiā
lachrymis, postremo vitę mutatio-
ne monstrasse. Submisso etiā dicen-
di genere sunt pleriq; mutati, sed
vt qd non sciebant, scirent: aut qd
eis videbat̄ incredibile, crederent:
non aut vt agerent qd agendum iā
nouerant, & agere volebant. Ad
huiusmodi nanq; duriciam flecten-
dam, debet granditer dici. Nam &
laudes & vituperatiōes quādo elo-

AVG. DE DOCT.

quenter dicunt, cū sint in genere temperato, sic afficiunt quosdā, vt non solū in laudib. & vituperationibus eloquentia delectētur, verū & ipsi laudabiliter appetāt, fugiantq; vituperābiliter viuere. Sed nunquid oēs q; delectant, mutāt: sicut ī grādī gñe oēs q; fleēt, agūt, & in submisso genere oēs q; docentur sciūt, aut credunt verum esse quod nesciunt. DICENDVM VT PERSVADemus. Cap. 25.

VNde colligitur illa duo genera quod efficire intendūt, hoc eis esse maximē necessarium, q; sapienter & eloquenter volunt dicere. Illud verō quod agitur genere temperato, id est, vt eloquentia ipsa delectet, non est propter seipsum vsurpandū, sed vt reb. quę utiliter honesteq; dicunt, si nec docente indigent eloquio, nec monente, quia & scientes & fauentes auditores habent, aliquāto prōptius ex ipsa delectatione elocutionis accedat

CHR. LIB. IIII.

dat vel tenacius adhaereat assensus.
 Nā cū eloquentiæ sit vniuersale offi-
 cium in quocunq; istorum triū ge-
 nerū, dicere apte ad persuasionem,
 finis autem id qd intēderis persua-
 dere dicendo: in q̄cunq; istorū triū
 generū dicit quidem eloquēs apte
 ad persuasionē, sed nisi persuadeat
 ad finem non peruenit eloquentiæ.
 Persuadet autē in submisso genere
 vera esse quæ dicit. Persuadet in grā
 di, vt agant quæ agenda iā esse sciū-
 tur, nec tamen aguntur. Persuadet
 in genere temperato, pulchre orna-
 teq; se dicere: q̄ fine nobis qd opus
 est. Appetant eum qui lingua glo-
 riant, & se in panegyricis talibusq;
 dictionibus iactant, vbi nec docen-
 dus, nec ad aliquid agendū mouen-
 dus, sed tantummodo est delectan-
 dus auditor. Nos verō istū finē refe-
 ramus ad alterū finē, vt scilicet qd
 efficere volumus cum granditer di-
 cimus, hoc etiā isto velimus: id est,
 vt bona morum diligantur, vel de

AUG. DE DOCT.

uitentur mala: si a^h hac actione nō
sic alieni sunt homines, vt ad eam
grahdi genere dictionis. virgendi
videantur: aut si iā id agunt, vt a-
gant studiosius, atq; in eo firmiter
perseuerent. Ita fit vt etiam tempe-
rati generis ornatu non iactanter,
sed prudenter vtamur: non eius fi-
ne contenti, quo tantummodo de-
lectatur auditor, sed hoc potius a-
gentes, vt etiam ipso ad bonum,
qd persuadere volumus, adiuue^r.

VT CVM AVDIENTIVM
voluptate dicamus. Cap. 26.

Illa itaq; tria quę supra posuimus
eum qui sapienter dicit, si etiam
eloquenter vult dicere, id agere
debere vt intelligenter, vt liben-
ter, vt obedienter audiat, nō sic ac-
cipienda sunt tanquam singula il-
lis tribus dicendi generibus ita tri-
buantur, vt ad submissum intelli-
genter, ad temperatū libenter, ad
grande pertineat obedienter audi-
ri: sed sic potius vt hæc tria semper
inten-

CHR. LIB. IIII.

intendat, & quantū potest agat, etiā cum in illorū singulo q̄q̄ versa-
tur. Nolumus em̄ fastidiri, etiā q̄d
submisſe dicimus, ac per hoc volu-
mus nō solū intelligēter, verume-
tiā libēter audiri. Quid aut̄ agim⁹
diuinis testimonijs docēdo q̄d dici-
mus, nisi vt obediēter audiamur,
id est, vt credat̄ eis, opitulante illo
cui dictū est, Testimonia tua credi-
bilia facta sunt valde. Quid etiā cu-
pit nisi credi, q̄ aliqd licet submisſo
eloquio discentib. narrat⁹. Et q̄s eū
velit audire, nisi auditorē nonnul-
la etiā suauitate detineat⁹. Nā si nō
intelligat, quis nesciat nec libēter
eum posse, nec obediēter audiri.
Plerunq; autē dictio ipsa submisſa,
dissoluit difficillimas quæstiōes, &
inopinata manifestatione demon-
strat: dum sententias acutissimas
de nescio quib. quasi cauernis, vñ-
de non sperabatur, eruit & osten-
dit: dum aduersarij conuincit erro-
rē, & docet falsum esse quod ab illo

AVG. DE DOCT.

dici videbatur inuictum, maxime
quando adest ei quoddā decus non
appetitum, sed quodammodo na-
turale: & quando nonnulla non ia-
ctantacula, sed quasi necessaria, atq;
(vt ita dicam) ipsis rebus extorta
numerositas clausularum, tātas ac-
clamationes excitat, vt vix intelli-
gat esse submissa. Non em̄ quia neq;
incedit ornata neq; armata, sed tā-
quā nuda cōgreditur, ideo non ad-
uersarium nervis lacertisq; colli-
dit, & obsistentē subruit ac destru-
it mēbris formatissimis falsitatē.
Vnde aut̄ crebro & multum accla-
matur ita dicentibus, nisi quia ve-
ritas sic demonstrata, sic defensa, sic
inuicta delectat. Et in hoc igiſ ge-
nere submisso iste noster doctor &
dictor id agere debet, vt nō solum
intelligenter, verumetiam liben-
ter & obedienter audiat. Illa quo-
que eloquentia generis temperati
apud eloquentem ecclesiasticum,
nec inornata relinquitur, nec inde-
cens

CHR. LIB. IIIL.

center ornatur nec solum hoc appetit vt delectet, q̄ solū apud alios profitetur, verum etiā in ijs quę laudat siue vituperat, istis appetendis vel firmitus tenendis, illis aut vitādis vel respuendis, vult vtiq; obediēter audiri. Si aut non auditur, intelligenter nec libenter potest. Proinde illa tria, vt intelligāt qui audiunt, vt delectentur, vt obediānt, etiam in hoc genere agendum est, vbi tenet delectatio principatum, iam vero vbi mouere & flectere grandi genere opus est auditorē, quod tunc est opus, quando & veraciter dici & suauiter confiteri, & tamen non vult facere quod dicitur, dicendum est proculdubio granditer. Sed quis mouetur, si nescit quod dicitur? Aut quis tenet vt audiat, si non delectatur? Vnde & in isto genere, vbi ad obediētiā cor durū dictionis granditate flectendum est, nisi & intelligenter & libenter qui dicit audiatur, non

P 7 potest

AVG. DE DOCT.

potest obedienter audiri.

OBEDIENTIVS AVDIRI

cuius vita orationi respondet.

Cap. 27.

HAbet autē ut obediēter audiat
quantacūq; grāditate dictio
nis maius pōdus vita dicētis.
Nā qui sapienter & eloquenter di-
cit, vivit autē nequiter, erudit qui-
dē multos discendi studiosos, quīs
animæ suæ sit inutilis, sicut scriptū
est, Scribæ & Pharisei in cathedra
Moyſi sederunt, quæ dicunt facite,
quæ autē faciūt, facere nolite, dicūt
eī & non faciunt. Vnde ait & Apo-
stolus, Siue occasione, siue veritate
Christus annunciet. Christus autē
veritas est, & tamen etiā non veri-
tati annunciari veritas potest, id
est, ut prauo & fallaci corde que re-
cta & vera sunt prædicentur. Sic qp
pe annunciatur Iesus Christus ab
eis qui sua quærunt, non quæ Iesu
Christi. Sed quoniam boni fideles
non quemlibet hominū, sed ipsum
de-

CHR. LIB. IIIL

deum obedienter audiunt, qui ait,
 Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, fa-
 cere nolite: dicunt enim, & non faci-
 unt: ideo audiuntur vtiliter, quæ etiã
 vtiliter non agunt. Sua enim quære-
 re student, sed sua docere non au-
 dent: de loco scilicet superiore se-
 dis ecclesiasticæ, quæ sana doctrina
 constituit. Propter quod ipse domi-
 nus, prius quàm de talibus quod cõme-
 morauit diceret, præmisit, Cathe-
 dram Moyfi sederunt. Illa ergo ca-
 thedra, non eorũ, sed Moyfi, coge-
 bat eos bona dicere, etiam non bo-
 na facientes. Agebãt ergo sua in vi-
 ta sua, docere autem sua, cathedra il-
 los non permittebat aliena. Mul-
 tis itaque profunt dicẽdo quæ nõ fa-
 ciunt: sed longe pluribus pdesse-
 faciendo quæ dicunt. Abundant e-
 nim qui malæ vitæ suæ defensionẽ
 ex ipsis suis præpositis & doctõri-
 bus quærunt, respondentes corde
 suo, aut etiam si ad hoc erumpunt
 ore suo, atque dicentes, Quod mihi
 præci-

AVG. DE DOCT.

præcipis, cur ipse non facis? Ita fit
vt eum non obedienter audeant,
qui seipse non audit, & dei verbum
quod eis prædicatur, simul cū ipso
prædicatore contemnant. Deniq;
Apostolus scribens ad Timotheū,
cum dixisset, Nemo adolescentiam
tuam contemnat: subiecit vnde nō
contemneretur, atque ait, Sed for-
ma esto fidelium in sermone, in cō-
uersatione, in dilectione, in fide, in
castitate.

SAPIENTER DICERE.

Caput 28.

Talis doctor vt obedienter au-
diatur non impudenter, non
solum submisit ac temperate,
verumetiam granditer dicit, quia
non contemptibiliter viuit, Sic nā
que elegit bonam vitam, vt etiam
bonam non negligat famā, sed pro-
uideat bona coram deo & homini-
bus, quantum potest illum timen-
do, his consulendo. In ipso etiam
sermone malit rebus placere quā
verbis:

CHR. LIB. III.

verbis: nec existimet dici melius,
nisi quod dicitur verius: nec do-
ctor verbis seruiat, sed verba do-
ctori. Hoc est enim quod apostolus
ait: Non in sapientia verbi, ne eua-
cuetur crux Christi. Ad hoc em̄ va-
let etiam quod ait ad Timotheum:
Noli verbis contendere: ad nihil e-
nim vtile est, nisi ad subuersionem
audientium. Neque em̄ hoc ideo di-
ctum est, vt aduersarijs oppugnan-
tibus veritatem, nihil nos pro veri-
tate dicamus. Et vbi erit quod cum
ostenderet qualis esse episcopus de-
beat, ait inter cætera, Vt potens sit
in doctrina sana, & contradicentes
possit redarguere. Verbis enim cõ-
tendere est non curare quomodo
error veritate vincat, sed quomo-
do tua dictio dictioni præferat al-
terius. Porro qui non verbis cõten-
dit, siue submisit, siue temperate, si-
ue grãditer dicat, id agit verbis vt
veritas pateat, veritas placeat, ve-
ritas moueat: quoniã nec ipsa quæ
præ-

AUG. DE DOCT.

præcepti finis, & plenitudo legis
est charitas, vlllo modo recta esse
potest, si ea quę dicuntur non vera
sed falsa sunt. Sicut autē cuius pul-
chrum corpus & deformis est ani-
mus, magis dolendus est, q̃ si defor-
me haberet & corpus, ita qui elo-
quenter ea quę falsa sunt dicunt,
magis miserandi sunt, q̃ si talia de-
formiter dicerēt. Quid est ergo nō
solum eloquenter, verumetiā sapiē-
ter dicere, nisi verba in submisso
genere sufficientia, in temperato
splendentia, in grandi vehemen-
tia, veris tamen rebus quas audire
oporteat adhibere? Sed qui vtrun-
que non potest, dicat sapienter qd
non dicit eloquenter, potius q̃ di-
cat eloquenter, quod non dicit sa-
pienter.

DIVERSOS ESSE VERBI

præcones secundum lin-
guę, ingenij, vitę,
diuersitatem.

Cap.

CHR. LIB. IIIL

Cap. 29.

SI autem ne hoc quidem potest,
Sita conuersetur, vt non solū prę
mium sibi comparet, sed etiam
præbeat alijs exemplum, & sit eā
quasi copia dicendi forma viuendi.
Sunt sane quidam qui bene pronun-
ciare possunt, quid autem pronun-
cient, excogitare non possunt.
Quod si ab alijs sumāt eloquenter
sapienterq; conscriptū, memorięq;
commendent, atque ad populum
proferant, si eam personam gerūt,
non improbe faciunt. Sic enim qđ
profecto vtile est, multi prædica-
tores veritatis fiunt, nec multi ma-
gistri, si vnus veri magistri idip-
sum dicant omnes, & non sint in
eis schismata. Nec deterrendi sunt
isti voce Hieremię prophetę, per
quem deus arguit eos qui furātur
verba eius, vnusquisq; à proximo
suo. Qui enim furantur, alienū au-
ferunt: verbum autem dei non est
ab eis alienum, qui obtemperār ei
potius;

AUG. DE DOCT.

potiusq; ille dicit aliena, q̄ cūm dicit bene, viuit male. Quæcūq; eū bona dicit, eius excogitari vident ingenio, sed ab eius moribus aliena sunt. Eos itaq; dixit deus furari verba sua, qui boni volunt videri, loquendo quæ dei sunt, cū mali sint faciendo quæ sua sunt. Nec sanè ipsi dicunt bona, quæ dicunt, si diligenter attendas. Quomodo eū dicunt verbis, quod negant factis? Nō eū frustra de talib. ait Apostolus, Confitentur se nosse deum, factis autē negant. Modo ergo quodam ipsi dicunt, & rursus alio modo ipsi nō dicunt, quoniam vtrumq; verum est quod ait veritas. De talibus enim loquens, Quæ dicunt, inquit, facite: quæ autē faciunt, facere nolite: hoc est, quod ex ore illorum auditis, facite: quod in opere videtis, facere nolite: dicunt enim, inquit, & non faciunt. Ergo quamuis nō faciāt, dicunt tamen. Sed alio loco tales arguens, Hypocrite, inquit, quomodo pote-

CHR. LIB. IIII.

potestis bona loqui, cum sitis mali.
Ac per hoc & ea quæ dicunt, quādo
bona dicunt, non ipsi dicunt, volū-
tate scilicet atq; opere negando qđ
dicunt. Vnde contingit, vt homo
disertus & malus sermonem qđ verū-
tas prædicetur, dicendū ab alio non
diserto, sed bono ipse componat.
Quod cum sit, ipse à seipso tradit
alienum, ille ab alieno accipit suū.
Cum verò boni fideles bonis fide-
libus hanc operam cōmodant, vtriq;
sua dicunt: quia & deus ipsorum est
cuius sunt illa quæ dicunt: & ea sua
faciunt, quæ nō ipsi componere po-
tuerunt, qui secundum illa compo-
site viuunt.

ORANDVS DEVS VT
adfit nobis dicentibus.

Cap. 30.

Sive autem apud populum vel a-
Spud quoslibet iamiamq; dictu-
rus aliquis, siue quod apud po-
pulum dicendum, vel ab eis qui vo-
luerint aut potuerint legēdum est,
dicta-

AVG. DE DOCT.

dictaturus, oret vt deus sermonē
bonum det in os eius. Si enim regi-
na orauit Hester, pro suæ gentis te-
poraria salute locutura apud re-
gem, vt in os eius deus congruum
sermonem daret: quanto magis o-
rare debet, vt tale munus accipiat,
qui pro æterna hominum salute in
verbo & doctrina laborat. Illi ve-
rò qui ea dicturi sunt quæ ab alijs
acceperunt, & antequam accipiant
orent pro eis à quibus accipiunt,
vt eis detur quod per os accipere
volunt: & cum acceperint, orent,
vt bene & ipsi proferant, & illi ad
quos proferunt, sumant: & de pro-
spero exitu dictionis eidem grati-
as agant, à quo id se accepisse non
dubitant, vt qui gloriatur, in illo
glorietur, in cuius manu sunt &
nos & sermones nostri.

EXCVSAT PROLIXI-
tatem libri.

Cap. 31.

Lon-

CHR. LIB. IIII.

Longior euasit liber hic quam
volebam, quamq; putaueram.

Sed legenti vel audiēti, cui gra-
tus est, longus non est: cui autem
longus est, per partes eum legat,
qui habere vult cognitum. Quem
vero eius cognitionis piget, de lō-
gitudine non quærat. Ego ta-
men deo nostro gratias ago, quod
in his quatuor libris non qualis e-
go essem, cui multa defunt: sed qua-
lis esse debeat, qui in doctrina

sana, id est, Christiana,

non solum sibi, sed

alijs etiam labo-

rare studet,

quantu-

lacunq; potui fa-

cultate disse-

rui.

F I N I S.

Bibliothec
S. rami

Ex Libris
Bibliothecae
A. M. D. C. C.
Fam
adscriptum

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

14064

14065

1185